

Verkenning Rotte Noord en Bentwoud

1 maart 2021

STROOTMAN
LANDSCHAPSARCHITECTEN

Funenpark 1-D

1018 AK Amsterdam / NL

www.strootman.net

bureau@strootman.net

T. +31(0)20-419.41.69

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Werkwijze	6
3	Synthese interviews	8
4	Signalenkaarten 2030-2035	28
5	Borg het landschap	50
6	Aanbevelingen voor de toekomst	56
	Bijlagen	62

maart 2021, gemaakt door:

STROOTMAN
LANDSCHAPSARCHITECTEN

Funenpark 1-D
1018 AK Amsterdam
Nederland
T. +31(0)20-4194169
bureau@strootman.net
www.strootman.net

In opdracht van:

Provincie Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
T. +31(0)70-4416611
zuidholland@pzh.nl
www.zuid-holland.nl

1

Inleiding

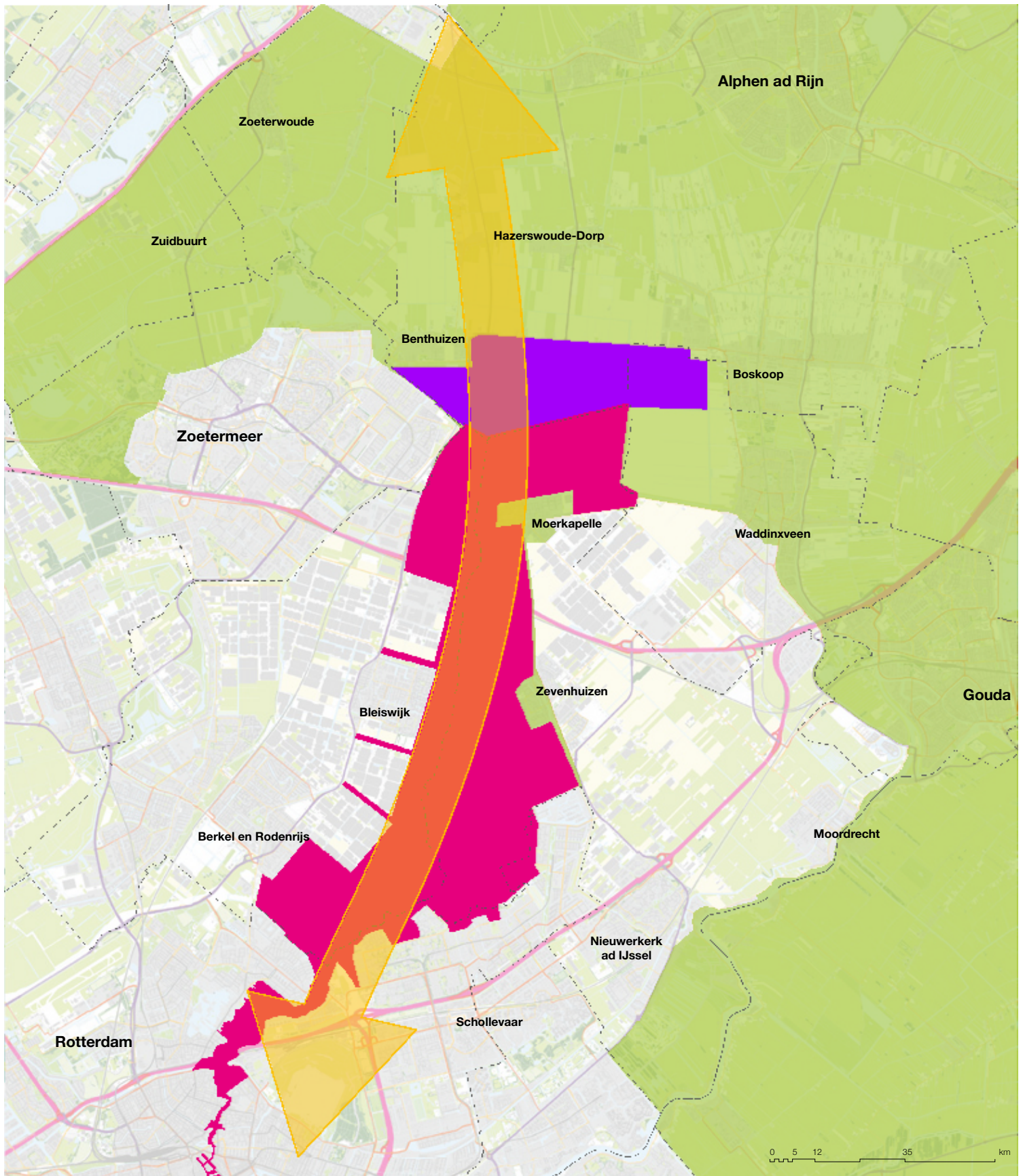
Deze verkenning start vanuit de samenloop van drie gebiedsopgaven die met elkaar samenvallen: Landschapspark Zuidvleugel, Toekomstperspectief Bentwoud en het Ontwikkelplan voor Landschapspark de Rotte.

Het gebied waar deze verkenning op gericht is, heeft de Rotte als de belangrijkste landschappelijke drager en het Bentwoud als schakelgebied. Deelgebied de Rotte vormt bovendien een essentieel onderdeel van Landschapspark Zuidvleugel. Het gaat hier om een relatief smalle strook landschap, temidden van sterk verstedelijkt gebied. De druk op de ruimte is hier bijzonder hoog. Direct aan de randen en in de directe omgeving van dit gebied spelen veel ontwikkelingen, elk vanuit vaak sectorale opgaven (logistiek, woningbouw, landbouw, recreatie, etc.). Al die ontwikkelingen kennen grote en kleine onzekerheden en niet zelden schuren de doelen die worden nagestreefd met andere doelen en opgaven.

Bij al deze ontwikkelingen zijn veel gebiedspartijen en overheidspartijen betrokken, elk met eigen ideeën en wensen over hoe het gebied zich verder kan ontwikkelen op korte en lange termijn.

Om goed in te kunnen spelen op lokale en regionale opgaven, ambities, kansen en verbindingen heeft provincie Zuid-Holland aan bureau Strootman Landschapsarchitecten gevraagd om een overzicht te maken van al die ontwikkelingen.

Deze 'Verkenning ruimtelijke ontwikkelingen Rotte Noord en Bentwoud' zal onder andere input vormen voor het Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte van het recreatieschap, het op te stellen Toekomstperspectief Bentwoud, maar dient daarnaast ook als input voor de bovenregionale positionering van het gebied. Het gaat dan om het grotere geheel van het Landschapspark Zuidvleugel, de (samenhang van de) diverse ontwikkelingen in de regio aan de noordzijde van de Rotte, en daarmee ook om provinciale opgaven.

Focusgebied verkenning Rotte Noord in relatie tot het plangebied Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte en Bentwoud

Legenda

- Focusgebied verkenning Rotte Noord
- Plangebied Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte
- Bentwoud

- Groene Hart
- Landschapspark Zuidvleugel, Deelgebied Rotte: van Maas tot Oude Rijn

2

Werkwijze

Input

Deze verkenning is op verschillende wijze 'gevoed' met informatie:

- Aan gemeenten, waterschappen en provincie Zuid-Holland is gevraagd om een beknopte 'factsheet' op te stellen waarin de belangrijkste ontwikkelingen voor het gebied zijn aangegeven. Het kon daarbij gaan om plannen die in een voorbereidende fase voor realisatie zijn, maar ook om concept-plannen of plannen en ambities die nog in onderzoek zijn. Het doel was om zowel inzicht te krijgen in wat er concreet speelt in het gebied, maar ook welke ontwikkelingen er in de toekomst mogelijk gaan spelen.
- Een groot deel van de in de factsheets benoemde (concept)plannen en verkenningen is gebruikt als aanvullende bron en om de ontwikkelingen goed op kaarten te krijgen. Ook is ander kaartmateriaal benut om kaarten aan te vullen.
- Aan gemeenten, waterschappen en de provincie Zuid-Holland is tevens gevraagd om deel te nemen in een tweetal werksessies. Tijdens deze sessies zijn oa. signalen (kansen en knelpunten) verkend en aangevuld en deze input is meegenomen in deze verkenning.
- Een serie interviews met verschillende stakeholders uit het gebied vormt een belangrijke bron van informatie. Er is gesproken met inwoners en ondernemers uit Moerkapelle, inwoners uit Kruisweg, het Gebruikersplatform Bentwoud, Vrienden van het Bentwoud, de waterschappen, een expert op het gebied van grondzaken en een zestal agrarisch ondernemers.

Uitwerking en opzet verkenning

Deze verkenning bestaat uit verschillende onderdelen:

- **Synthese interviews (H3)**
Tijdens de interviews werden verschillende thema's en ontwikkelingen besproken. Een groot deel van die thema's kwam tijdens meerdere thema's aan bod. In de synthese is per thema beschreven wat de geïnterviewden daarover hebben gezegd. Soms staan de verschillende opvattingen tegenover elkaar. In andere gevallen ondersteunen opvattingen elkaar juist. In de synthese wordt geen stelling ingenomen. Het is een

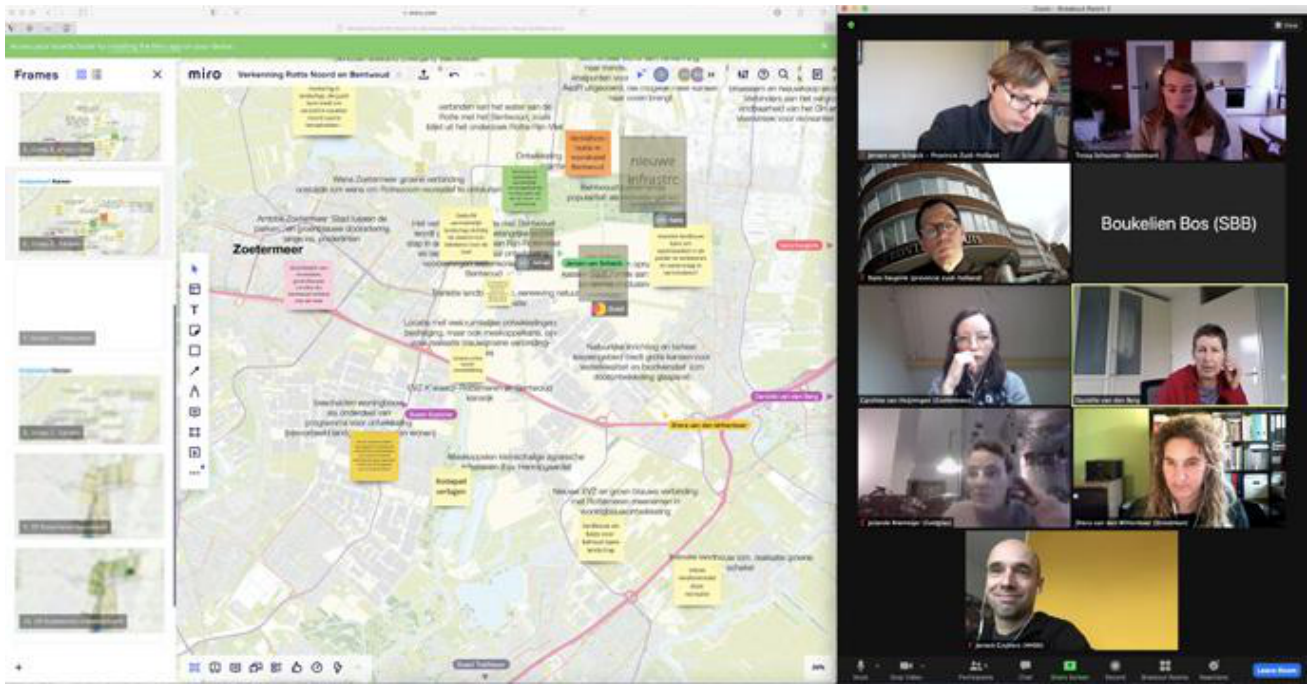
beschrijving vanuit de verschillende perspectieven van de geïnterviewden. De volledige interviews waarop deze synthese is gebaseerd, zijn als bijlage opgenomen.

- **Signaalkaarten 2030-2035 (H4)**

In de signaalkaarten is de informatie verwerkt die is aangedragen via factsheets (provincie Zuid-Holland, waterschappen, gemeenten) en uit de verkenningen en (concept)plannen die daarin worden benoemd. De signaalkaarten geven nadrukkelijk niet aan wat er in het gebied *gaat* gebeuren, maar wat er *zou kunnen* gebeuren. De kaarten zijn daarmee letterlijk bedoeld om te signaleren, vandaar ook de naam 'signaalkaarten'. Naast elke kaart is nader benoemd welke ontwikkelingen in het gebied spelen op de verschillende thema's. Ook zijn er signalen benoemd die geen specifieke locatie hebben. De signalen hebben we breed verzameld. Een deel komt voort uit de werksessies met provincie, gemeenten en waterschappen. Een ander deel wordt benoemd in rapporten van onderzoeken en (concept)plannen, door geïnterviewden of is een analyse/constatering van de auteurs van dit rapport (Strootman landschapsarchitecten). Ze zijn - net als de kaarten- bedoeld als signaal, niet als vaststelling.

- **Aanbevelingen (H5 en H6)**

De aanbevelingen zijn voortgekomen uit de interviews en de signaalkaarten. Het zijn aanbevelingen van de auteurs van dit rapport (Strootman landschapsarchitecten) aan de opdrachtgever en andere stakeholders. Hoofdstuk 5 is een pleidooi voor de eerste aanbeveling: borg het landschap!

Werk sessie met provincie, gemeenten en waterschappen

3

Synthese interviews

Er is een serie interviews afgenomen met uiteenlopende stakeholders in het gebied. Deze interviews zijn als bijlage opgenomen in dit rapport. In deze synthese is vanuit verschillende thema's en opgaven uiteengezet hoe daar door verschillende geïnterviewden en vanuit verschillende perspectieven over wordt gedacht. De uitkomsten geven een beeld van de ambities die er zijn voor het gebied Rotte Noord en het Bentwoud en maken inzichtelijk welke kansen en knelpunten worden gesignaleerd. Het betreft nadrukkelijk een eerste verkenning, nog geen gebiedsproces. De uitkomsten kunnen wel benut worden bij het opstarten van een gebiedsproces. De interviews hebben, samen met de signalen, geleid tot de aanbevelingen in hoofdstuk 6.

Behoud van landschap

Alle geïnterviewden benadrukken hoe belangrijk het is om het nog niet verstedelijkte gebied langs de Rotte en rondom het Bentwoud te beschermen tegen verdere verstedelijking. Allen benoemen hun zorgen over de ruimtedruk en de toenemende verstedelijking, die het open landschap en het agrarische areaal steeds verder aantasten.

Paul Dietz (bewonersvereniging Kruisweg): "Het buurtschap Kruisweg is gelegen in het enige nog open kwadrant van de polder die doorsneden wordt door de N209 en A12. We zitten aan alle kanten klem. Het gebied ten westen van de N209 beschouwen we als 'verloren' en we focussen nu op het open houden van de resterende open ruimte aan de oostzijde van Kruisweg."

Jan Wildenberg (bewonersvereniging Kruisweg): "Bij een open landschap begint de verrommeling vaak aan de randen en zodra dat begint, neemt de ruimtelijke kwaliteit af en is de bestendigheid van de bestemming agrarisch gebied steeds minder zeker. Niet alleen de ontwikkelingen in Zuidplas en de A12 corridor spelen, maar als je kijkt wat er vanuit Waddinxveen wordt bijgebouwd en de nieuwbouwambities in Moerkapelle, dan is er heel veel aan gelegen om dat wat men 'de groenblauwe slinger' noemt in stand te houden. Als de A12 corridorontwikkeling doorzet dan is dit straks het enige stukje groen dat overblijft tussen Den Haag en Gouda. De Rottezoom heeft altijd een beschermde status gehad, maar we hebben het angstig vermoeden dat die door alle ontwikkelingen nu wel echt bedreigd wordt."

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Het zou goed zijn als datgene wat er van

die polders over is in ieder geval open blijft en niet wordt betrokken bij een verstedelijkingsopgave."

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "De open polders zijn kenmerkend voor het gebied. Het is goede, rijke landbouwgrond en er zitten heel veel agrarische ondernemers die ook willen blijven boeren. Maar de druk op het gebied vanuit de omgeving is heel groot. Als je het gebied zeker wilt stellen als agrarisch gebied dan moet je zorgen dat het zó aantrekkelijk, toegankelijk en waardevol wordt voor de omwonenden - dat als hier dozen of een woonwijk dreigen te komen - de omwonenden, gebruikers en bezoekers dan massaal in opstand komen met de duidelijke boodschap: "dit gaat niet gebeuren!"

Siep Eilander (voorzitter Vrienden van het Bentwoud): "Zwakke waarden, zoals natuur en recreëren in het groen, leggen het bijna altijd af tegen harde waarden als verkeer, woningbouw en werkgelegenheid, vanuit het idee: 'de schoorsteen moet wel roken'. Ik vind ook dat de schoorsteen moet roken, maar je moet de verschillende belangen wel beter in evenwicht brengen."

Wel is het zo dat de motivatie om het agrarisch landschap te behouden enigszins verschilt per geïnterviewde. Voor de niet- agrariërs gaat het vooral om landschappelijke waarden; de openheid van de polders, de esthetische, cultuurhistorische en natuurlijke waarden, de rust, de recreatieve mogelijkheden. Voor de agrariërs spelen bedrijfsmatige redenen een minstens zo grote rol. Voor een efficiënte voedselproductie is een zekere schaalgrootte nodig. Hoe meer er van de polders wordt 'afgeknibbeld', hoe moeilijker het is om die schaalgrootte te handhaven. De akkerbouwbedrijven in het gebied komen in de knel, omdat ze door een tekort aan grond niet mee kunnen komen met ontwikkelingen elders. Ook neemt door toenemende ruimtedruk de grondprijs sterk toe. De voortdurende onzekerheid over wat er met het gebied gaat gebeuren, maakt het bovendien erg moeilijk om te anticiperen op de toekomst. De grote investeringen die men moet doen, maken het noodzakelijk om 20-30 jaar vooruit te kunnen kijken en dat lukt hier bijna niet. Meer zekerheid over het behoud van het areaal agrarische grond is dan ook essentieel om de bedrijven toekomstbestendig te houden.

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Meer grond krijgen we niet, hier moeten we het mee doen. We zoeken daarom allemaal naar nieuwe mogelijkheden om

toch te kunnen groeien. Sommige bedrijven zetten in op verder intensiveren of zijn een deel van de verwerking erbij gaan doen. Andere kunnen hun areaal nog vergroten door gronden te huren van agrariërs die zijn gestopt. Die grotere schaal geeft meer slagkracht en die slagkracht heb je in deze tijd gewoon nodig om te kunnen blijven investeren en daarmee je bedrijf te ontwikkelen. En uiteindelijk om te kunnen blijven bestaan. Ondanks dat de bestaande agrarische bedrijven meestal wel gezond zijn, naderen we nu een grens. Je hebt als gebied een soort ondergrens. Een bepaalde kritische massa is nodig om faciliterende bedrijven in de benen te houden. Je kunt dus niet oneindig grond van de landbouw af blijven knibbelen, ook niet voor recreatie. Dan zal je nog meer agrariërs verliezen. Ik maak me echt zorgen over de draagkracht van dit gebied."

Dico Bac (agrarisch ondernemer, tuinder): "Met name de akkerbouwbedrijven in dit gebied komen echt in de knel omdat ze niet mee kunnen komen met de ontwikkelingen vanwege een tekort aan grond. Ook voor de tuinders geldt dat ze in staat moeten zijn om hun bedrijf voort te zetten. Dat hoeft niet op de huidige plek, als ze maar in staat worden gesteld om verder te ontwikkelen. Nu zie je dat er afgelopen decennia door allerlei ontwikkelingen steeds delen van het agrarisch gebied een andere bestemming krijgen. Het is belangrijk om hier echt duidelijkheid in te krijgen. Wordt het in de toekomst woningbouw, recreatie of blijft het een agrarische functie houden? De onzekerheid maakt het onmogelijk om te anticiperen op de toekomst."

Duurzaam bestendigen en een integrale visie, wie is aan zet?

De polders die nu nog in agrarisch gebruik zijn, zijn planologisch bestemd voor agrarisch gebruik. Dat zo'n planologische bestemming slechts een beperkte bescherming biedt, bewijst het verleden. De inmiddels sterk verstedelijkte randen van het gebied hadden ooit ook een planologische bestemming voor agrarisch gebruik. Zelfs het restrictieve beleid voor dat deel van de polders dat binnen de begrenzing van het Groene Hart valt werkt maar ten dele. Met name in de omgeving van de Rotte en het Bentwoud is de begrenzing immers meermaals aangepast, waardoor de verstedelijking 'ongehinderd' door kon gaan. In 2004 is Zuidplas uit de begrenzing genomen. Hier zijn nu diverse bedrijventerreinen, woningbouw en een uitbreiding van het areaal glastuinbouw voorzien. Om de polders langs de Rotte en rondom het Bentwoud duurzaam te bestendigen is blijkbaar meer nodig, zo geven de geïnterviewden aan.

Paul Dietz (bewonersvereniging Kruisweg): "Wij vrezen dat als we het gebied van de Rottezoom en het Bentwoud nu niet goed gaan verbinden en de economie trekt weer stevig aan, dat de wals er dan overheen gaat. Het is echt van groot belang om het gebied echt duurzaam te bestendigheden."

Hoewel breed gedeeld wordt dat deze 'poort naar het Groene Hart' gespaard moet blijven, noemen de geïnterviewden veel hindernissen die het duurzaam bestendigen in de weg staan. Dat het gebied op de grens ligt van zes gemeenten, twee waterschappen en drie RES-regio's maakt dat er geen sprake is van een gedeeld eigenaarschap. Dit maakt het behoud ervan extra complex, ook omdat de ambities van verschillende gemeenten nog wel eens met elkaar schuren.

Siep Eilander (voorzitter Vrienden van het Bentwoud): "De bestuurlijke context voor het gebied is erg ingewikkeld. Het gebied waar we het nu over hebben ligt op de grens van verschillende gemeenten, waardoor het onduidelijk is waar verantwoordelijkheden liggen. Ook op het provinciale niveau is het onduidelijk wie erover gaat. Kijk alleen maar naar de gedeputeerden. Er is er één die gaat over landbouw, er gaat er één over sport en recreatie, er gaat er één over verkeer en economie en er gaat er één over natuur. Je hebt er zo vier van de vijf gedeputeerden te pakken en dat maakt het allemaal niet makkelijker. De één moet z'n weg realiseren, de ander weer iets anders. En er is een soort non-interventiebeginsel waardoor men zich niet bemoeit met elkaars beleid. Maar wil je het goed doen, dan moet je je hier eigenlijk wel met elkaar bemoeien."

Harry Ramler (bestuurslid Vrienden van het Bentwoud): "Het is belangrijk dat het Rijk en de provincie meer regie nemen. Op gemeentelijk niveau zijn er vaak allerlei plannen die een gezamenlijk toekomstbeeld torpederen of frustreren. Mijn vrouw heeft bijvoorbeeld aan de groenblauwe slinger gewerkt en maakte destijds mee dat wethouders tegenhielden dat groengebieden werden gerealiseerd. Ook de realisatie van de plannen voor het Bentwoud liepen daardoor vertraging op. De gemeente Waddinxveen hield de realisatie ervan op het deel binnen hun gemeentegrenzen lang tegen, omdat er toen al plannen waren voor een weg. Toen Bleker het mes zette in de budgetten was dat één van de delen die werd wegbezuinigd."

Lid gebruikersplatform Bentwoud: "We zijn heel blij dat

3

het initiatief voor deze Verkenning is genomen door de provincie. We maken ons grote zorgen dat de 'groene poot' bij de overheid niet goed weet wat de 'zwarte poot' aan het doen is."

Vanuit de Vrienden van het Bentwoud wordt gepleit voor een moratorium (periode van bezinning) om de geplande ontwikkelingen nog eens tegen het licht te houden en te onderzoeken welke van die ontwikkelingen echt nodig zijn, dan wel anders kunnen worden opgelost. Ook pleiten zij voor de ontwikkeling van een gezamenlijk visie met een lange horizon. Tot slot bepleiten zij dat het gebied gebaat zou zijn bij het aanwijzen van een hoofdverantwoordelijke, één autoriteit die de lange termijnvisie namens alle stakeholders bewaakt (naar voorbeeld van landschapspark Lingezege bij Nijmegen). De andere geïnterviewden hadden minder vastomlijnde ideeën over de wijze waarop de governance zou moeten worden ingevuld, maar de onzekerheden en gebrek aan centrale regie werden vaker genoemd.

Open agrarisch landschap of (bos)natuur?

De polders langs de Rotte en rondom het Bentwoud zijn relatief jonge, agrarische cultuurlandschappen. Het gebied kenmerkt zich door een open landschap, relatief grootschalige akkerbouw op grote percelen binnen een raamwerk van veelal hoger gelegen polderlinten. Beplanting is schaars. Het tegengaan van verstedelijking van dit gebied is een eerste stap, maar daarmee is nog niet gezegd dat het gebied precies zo zou moeten blijven als het nu is. En juist over dit punt zijn de meningen sterk verdeeld en soms ronduit diffuus. Niet-agrariërs kijken hier anders naar dan agrariërs. In principe is er waardering voor de openheid van het agrarische polderlandschap. Niet-agrariërs noemen hier echter ook kanttekeningen bij, evenals enkele agrarisch ondernemers. Het akkerbouwgebied ten noorden van het Bentwoud zou bijvoorbeeld wat saai en eentonig zijn. De verweving tussen natuur en landbouw zoals dat in delen van de Eendragtspolder gebeurt, krijgt veel waardering. Men vindt dit een aantrekkelijk landschap en beschouwt dit ook als het soort landschap dat goed past in deze open polders. Tegelijkertijd geeft men ook aan dat een open landschap kwetsbaar is. Een combinatie van agrarische activiteiten naast een uitbreiding van het areaal bos spreekt velen aan,

met name omdat een bosgebied beter duurzaam te bestendigen is. Men zal eerder geneigd zijn om op de bres te springen voor een aantrekkelijk gebied met hoge natuurwaarden dan voor een wat eentonig agrarisch landschap.

Jan Wildenberg (bewonersvereniging Kruisweg): Open landschap is heel kwetsbaar. Voor het Bentwoud is dat een ander verhaal. Daar staan bomen en bos. Als een projectontwikkelaar daar begint over bouwen dan gaat iedereen in het verweer, want bomen en bos, daar kom je niet aan. Als je Kruiswegbewoners zou vragen in welke mate men hecht aan het open landschap, dan denk ik dat de meningen gemengd zijn en dat we er niet zwart-wit in staan. Het besef dat het open landschap kwetsbaarder is dan een bos is er zeker."

Paul Dietz (bewonersvereniging Kruisweg): "Ik denk dat voor de meeste Kruisweggers zwaarder weegt dat men de garantie krijgt dat het gebied de komende 30 jaar ofzo niet vol komt te staan met blokkendozen. Ik denk dat een mix tussen het open landschap en misschien een soort landgoedachtige bosgebieden of een Bentwoudachtige inrichting hier ook denkbaar is."

Martien Zijderhand (bewoner Zevenhuizen, nauw betrokken bij Moerkapelle): "Als je ziet hoe mooi de Eendragtspolder is geworden dan denk ik echt dat een verweving van natuur, recreatie en landbouw succesvol wordt."

Siep Eilander (voorzitter Vrienden van het Bentwoud): "Agrarische activiteiten kunnen best een rol hebben in dit landschap. Het is wel zo dat je een boom - als die eenmaal is geplant - moeilijker weg krijgt dan een koe in de wei. Die hak je niet zomaar even om. Als je het in dat opzicht hebt over robuust, gaat er niets boven bomen. In de omgeving tussen Zevenhuizen en Bleiswijk heb je ook landbouw en dat ziet er heel aantrekkelijk uit. Je hebt dus echt geen bomen nodig voor een mooi landschap."

Harry Ramler (bestuurslid Vrienden van het Bentwoud): "Maar daar heb je ook wel meer boeren die meer met natuur doen en natuurinclusieve bedrijven hebben. Daar is de laatste tijd natuurlijk veel om te doen. Dat past heel goed in zo'n robuuste verbinding. Denk bijvoorbeeld aan voedselbossen."

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "Als je het gebied zeker wilt stellen als agrarisch gebied dan moet je zorgen dat het zó aantrekkelijk, toegankelijk en waardevol wordt voor de omwonenden - dat als hier dozen of een woonwijk dreigen te komen - de omwonenden, gebruikers en bezoekers dan massaal in

opstand komen met de duidelijke boodschap: "dit gaat niet gebeuren!"

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Open houden is voor mij een ruim begrip. Daar versta ik niet alleen een invulling met natuur onder, maar ook akkerbouw. De droogmakerij is kleigebied en daardoor hele goede grond. De polders zijn buitengewoon geschikt voor akkerbouw. Landbouwtechnisch is er dus geen enkele aanleiding om een andere invulling aan de gronden te geven. Een andere invulling kan natuurlijk wel vanuit ander beleid worden ingezet. Het Bentwoud bijvoorbeeld was ook buitengewoon goede akkerbouwgrond. Maar, nu ligt er een mooi bos, al had ik persoonlijk liever gewild dat een dergelijk bos op minder goede landbouwgrond geprojecteerd zou zijn geworden. In mijn optiek zou de akkerbouwstructuur in het gebied versterkt moeten worden. Daarbij bedoel ik niet per se dat iedere agrariër de mogelijkheid zou moeten hebben voor een grootschaligere bedrijfsvoering, want het zal hier in het gebied nooit 'Flevoland-akkerbouw' worden."

Peter Gille (agrarisch ondernemer, stadsboerderij Lansingerland): "Voor mijn eigen ambities vind ik dat we in een heel mooi tijdgericht leven. Ik werk graag samen met Staatsbosbeheer. Ik zie ook dat het mooi wordt 'ingekeurd' hier, met veel bomen. Als je wat wil in dit gebied met betrekking tot biologische of natuurinclusieve landbouw dan krijg je hulp. Ik zou heel graag een pilot willen voor agroforestry, maar dan gelijk groot: 18 ha walnootbomen en de koeien ertussendoor laten lopen. Dat past ook goed bij de ambitie zoals genoemd in de Bossenstrategie."

Lid gebruikersplatform Bentwoud: "Een aanzienlijke uitbreiding van het areaal natuur (volume) zou heel wenselijk zijn. Het Bentwoud zou alsnog kunnen worden uitgebreid naar het oorspronkelijk plan van 2300 ha (i.p.v. de huidige ruim 800 ha). Ook recreatieve en robuuste ecologische verbindingen met andere gebieden, bijvoorbeeld met het Gouwebos, is een prioriteit."

Een deel van de geïnterviewde agrarisch ondernemers ziet die nauwe verweving tussen natuur, recreatie en landbouw niet voor zich, althans niet zoals dat bijvoorbeeld in het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte wordt voorgesteld. Het 'grid' van de polders, de kavelgrootte, de ontsluiting van het gebied, is al kleinschaliger dan grootschalige gebieden die specifiek voor de akkerbouw zijn ingericht, zoals de Wieringermeer en de Flevopolder. Een verdere versnippering is volgens hen niet wenselijk. Hierover meer onder de thema's natuur, landbouw en recreatie.

Ook geldt dat alle grond die er van het akkerbouwareaal wordt afgenomen ten koste gaat van de draagkracht van het gebied. Inmiddels is al een kritische ondergrens bereikt waardoor het voor landbouw-faciliterende bedrijven (verkoop materieel, loonwerkersbedrijven, etc.) nog nauwelijks rendabel is. Het vertrek van deze bedrijven raakt ook de landbouw. Bovendien zorgt ook de realisatie van extra natuur voor ruimtedruk en drijft de agrarische grondprijs op, omdat grond schaarser wordt. Dat een recreatief aantrekkelijk en biodivers landschap helpt om het gebied duurzaam planologisch te bestendigen zien zij ook, maar men vindt eveneens dat de verantwoordelijkheid daarvoor niet bij de agrariërs mag worden neergelegd. De landbouw heeft naar hun mening bovendien al genoeg uitdagende opgaven.

Arie van den Hoek (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Het wijzigen van een bestemming wordt gedaan door een overheid. Die verandert een open gebied in een bedrijventerrein, een kas, in woningbouw of in groen. Er is geen boer die dat doet en die vraagt er ook niet om. Maar als de samenleving daarom vraagt, dan is dat zo. Dan moet er wel een oplossing voor gevonden worden en een goede schadeloosstelling komen. Het zou niet zo moeten zijn dat de landbouw in een transitie geduwd moet worden om het landschap recreatief aantrekkelijker te maken, om daar vervolgens mee te bewerkstelligen dat de bestemmingsplanmakers van het gebied afblijven. Dat is niet de verantwoordelijkheid van de landbouw en de agrariërs."

Jan van der Wel (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "We zitten in een gebied met heel vruchtbare gronden, goede landbouwgronden. En daar moet dan aan gesleuteld worden voor de recreatie. En dat terwijl het hier in de polders nu ook niet zwart ziet van de recreanten. Ze zijn er bijna niet. Zet dan in op de gebieden die al recreatief worden ontwikkeld. Dat gebeurt bijvoorbeeld ook met het Bentwoud."

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "We hebben hier nu al te maken met relatief kleine percelen, maar met dergelijke ingrepen raakt het nog meer versnipperd. De percelen die worden afgesloten van de rest worden dan bovendien minder waard. En de schade voor de ondernemer in zijn bedrijfsvoering, die is immers gebaseerd en gefinancierd op het huidige areaal, is aanzienlijk. Dit kost ondernemers hun bedrijf wat vaak al generaties lang in de familie is."

3

Dico Bac (agrarisch ondernemer, tuinder): "Met een agrarische functie voor dit gebied bedoel ik ook echt een agrarische functie, niet een boer als natuurbeheerder of recreatieondernemer. Tot nu toe zie ik dat de meest succesvolle bedrijven de bedrijven zijn die ofwel helemaal gaan voor de voedselproductie of die zich vooral richten op de recreatieve of een andere functie. De combinatie is ingewikkeld. Je kunt niet alle ballen tegelijkertijd in de lucht houden. Als er aardappels geoogst moeten worden dan is daar de hele familie bij betrokken en dan kun je niet tegelijkertijd de buitenschoolse dagopvang in de natuur gaande houden. In beleidstukken van overheden zie je vaak dat er naar verbreding van de activiteiten wordt gestreefd, maar dat is in de praktijk niet zo makkelijk en het is ook niet iedereen gegeven. Uiteindelijk moet je het de agrarische ondernemers zelf vragen hoe ze dat zien."

Verstedelijking

Onder verstedelijking vatten we hier alle bouwopgaven. Het gaat hier dus om woningbouw, de realisatie van bedrijventerreinen, maar ook uitbreiding van het areaal glastuinbouw of verplaatsing van glastuinbouwbedrijven. Glastuinbouw wordt dus niet behandeld bij het thema 'landbouw'. Per saldo zien de meeste geïnterviewden de verstedelijkingsdruk als een bedreiging voor het landschap. Tevens is het een factor die de toekomstbestendigheid van de grondgebonden landbouw in het gebied aantast. Beide zijn al eerder genoemd onder 'behoud van landschap'. Er zijn een aantal deelthema's die een nadere uitwerking verdienen.

Corridor A12 en uitbreiding bedrijventerreinen

De wens om de A12 door te ontwikkelen tot een logistieke corridor heeft veel consequenties voor het gebied. Deze beperkt zich niet tot infrastructurele aanpassingen. Veel van de effecten zijn al zichtbaar door de ontwikkelingen die reeds in gang zijn gezet, maar er wordt voor gevreesd dat de uitbreiding van grootschalige bedrijventerreinen ervoor zal zorgen dat het landschap verder 'verdoest', dat de A12 een steeds grotere recreatieve barrière gaat vormen en dat dorpen als Moerkapelle daardoor teniet worden gedaan. Het buurtschap Kruisweg wordt ingesloten door de N209 en A12, met de bedrijventerreinen Prisma en Bleizo tegen de flanken. Het resterende deel van de polder waar Kruisweg gelegen is (de Klappolder) is zeer kwetsbaar voor verdere verstedelijking. Geïnterviewden

uit Moerkapelle benoemen daarbij dat de A12 corridorontwikkeling ertoe leidt dat aan het dorp verbonden bedrijven vertrekken naar deze nieuwe locaties, waarmee de connectie met het dorp verbroken wordt.

Martien Zijderhand (bewoner Zevenhuizen, nauw betrokken bij Moerkapelle): "De corridorontwikkeling, met bedrijvigheid en windmolens, langs de A12 is ook om recreatieve redenen ongewenst. Er is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd om de A12 minder een barrière voor recreatie te laten zijn. De corridorvorming doet die energie teniet. Bovendien raakt Moerkapelle dan nog verder afgesloten van omliggende dorpen. Het zou jammer zijn als alle ontwikkelingen rondom de A12 plaatsvinden en daarmee de dorpen teniet te doen. Probeer de dorpen juist ook vooral recreatief een boost te geven in plaats van te kiezen voor extra bedrijvigheid rond de A12. Een andere zorg betreft de bedrijven in Moerkapelle. We hebben hier veel bedrijven die hun oorsprong hebben in Moerkapelle en die ook zorgen voor veel werkgelegenheid. Die bedrijven lopen tegen grenzen aan en kunnen hier niet uitbreiden. Het is daardoor moeilijk ze hier te houden. De uitbreidingsmogelijkheden zijn er wel bij de nieuwe bedrijventerreinen langs de A12, maar dan is de connectie met het dorp weg. Die bedrijven zijn niet alleen belangrijk voor de werkgelegenheid, maar ook voor het levensvatbaar houden van verenigingen. Het zijn bijvoorbeeld belangrijke sponsors. Zonder de connectie met het dorp is ook dat niet meer vanzelfsprekend. Het blijft dus van belang dat ook lokale bedrijven hier uitbreidingsmogelijkheden houden en dat verpaupering van bedrijventerreinen wordt tegengegaan."

Clustering, opruimen verspreid glas

In het gebied hebben we te maken met een concentratiegebied van glastuinbouwbedrijven in de Zuidplaspolder, ten zuiden van Moerkapelle. Dit concentratiegebied is bekend onder de naam Glasparel. Daarnaast is er in alle polders sprake van 'verspreid glas'. Het gaat dan om individuele bedrijven of beperkte concentraties, zoals aan de Herenweg te Moerkapelle. Hoewel een enkeling kanttekeningen plaatst of uitbreiding van het areaal glastuinbouw überhaupt in dit gebied zou moeten plaatsvinden, is het vooral het verspreide glas waar op korte termijn een oplossing voor moet worden gevonden. Het gaat dan om aantasting van de openheid van het landschap, maar andere opgaven zijn zo mogelijk nog urgenter. Met name de noodzaak om van het gas af te gaan maakt dat bij verspreid glas verdere verduurzaming nagenoeg

onmogelijk is. Een alternatieve warmtebron in de vorm van geothermie is een optie, maar het boren naar aardwarmte is alleen rendabel bij concentraties van 100 ha of meer. Of aardwarmte in dit gebied voldoende energetische potentie heeft wordt nog onderzocht. Voor de Glasparel wordt daarom ook nadrukkelijk gekeken naar de mogelijkheid aan te sluiten op de RoCa-leiding met een mogelijke verbinding naar Warmtelinq. Een geïnterviewde tuinder aan de Herenweg geeft aan dat verplaatsing naar het bestaande cluster in Zuidplas (Glasparel) of naar elders, beter zou zijn, mits dit wel goed georganiseerd wordt. De opgave van clusteren en opruimen kan zeker ook gelden voor andere activiteiten die niet passen in het landelijk gebied, de openheid aantasten en zorgen voor een zekere verrommeling.

Dico Bac (agrarisch ondernemer, tuinder): "De grootste opgave voor verduurzaming van de glastuinbouw zit in duurzame warmte, van het gas af. Daar wordt al 30-35 jaar over gesproken en is er niet makkelijker op geworden. Je hebt veel 'massa' nodig om boren naar aardwarmte rendabel te maken. De omvang van het kassengebied zoals die nu is bestemd is aan de Herenweg is eigenlijk te klein. Je zou dan een afweging moeten maken: of een groter gebied bestemmen (100 ha+) ten koste van nog meer open ruimte of de bedrijven verplaatsen. Je kunt niet van ons verlangen dat we blijven zitten op een plek waar een toekomstbestendig bedrijf niet mogelijk is. Voor recreatie zijn vooral de polders langs de Rotte de polders met de meeste potentie voor recreatie en open gebied. Houd die uit alle ontwikkelingen. Voor mij is het wat tricky om dat te zeggen, omdat ik zelf ook in zo'n polder zit en ik wil niet klem komen te zitten, maar als je het wat neutraler en van meer afstand bekijkt, dan wil je hier geen verspreide glastuinbouwontwikkelingen. Dit in combinatie met dat van het gas af ook vrijwel niet haalbaar is, is het logischer om nu echt over te gaan tot verplaatsing. Maar neem daarbij de ondernemers wel serieus, kom met voldoende middelen en probeer de problemen niet af te schuiven op het gebied. Ikzelf sta met mijn bedrijf aan de Herenweg open voor verplaatsing, ik ga ook liever verder in een gebied waar ik een toekomstbestendig bedrijf kan opbouwen, maar het moet wel uit kunnen. Bij een vorige onderhandeling waren er echt veel te weinig middelen beschikbaar."

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Ik heb er mijn vraagtekens bij of de uitbreiding van de productieruimte van de glastuinbouw uitgerekend in dit gebied moet gaan plaatsvinden. Er zijn hier van oorsprong veel tuinders, maar in de

Wieringermeer is er bijvoorbeeld meer ruimte om de glastuinbouw te faciliteren. Het is nu vrij eenvoudig om oud glas op te ruimen en nieuwe glastuinbouw mogelijk te maken. Mijn pleidooi zou zijn om een cluster te maken op de locatie waar nu nog vitale glastuinbouwbedrijven zitten, om daar te concentreren maar de gebieden niet veel groter te maken. De verspreid gelegen glastuinbouw dreigt nu tussen wal en schip te vallen, waardoor er eigenlijk twee mogelijke invullingen te geven zijn: door middel van een ruimte voor ruimte regeling woningbouw mogelijk maken of het complex hergebruiken, met als gevolg ook allerlei ongewenste ontwikkelingen zoals caravanstallingen of illegale activiteiten."

Woningbouw

Woningbouw kan tegelijkertijd een bedreiging zijn en een kans. Wat voor de één gewenst is, wordt door de ander benoemd als ongewenst. Neem de woningbouw rondom Moerkapelle. Voor de geïnterviewden uit Moerkapelle wordt dit aangeduid als noodzakelijk om de leefbaarheid in het dorp op peil te houden. Men verwacht hier, ook na realisatie van fase III, toch steeds 'plukjes' woningen te moeten bijbouwen om het voorzieningenniveau voldoende te houden. De bewoners van Kruisweg benoemen de nieuwbouwambities van Moerkapelle en Waddinxveen juist als bedreiging voor het laatste stukje open landschap in dit sterk verstedelijkte gebied. Geïnterviewden uit de 'Vrienden van het Bentwoud' trekken de vergelijking tussen de uitbreidingen van Moerkapelle met de ontwikkelingen die Geert Mak beschreef in het bekende boek 'Toen God verdween uit Jorwerd', maar zien de woningopgave tegelijkertijd ook als kans om deze samen te ontwikkelen met extra groengebieden, mits dit zorgvuldig gebeurt. De oplossing is niet eenduidig en vraagt om een bovenlokale visie, waarbij ook andere belangen worden gewogen.

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Het zou goed zijn als datgene wat er van die polders over is in ieder geval open blijft en niet wordt betrokken bij een verstedelijkingsopgave. Hier zijn andere plekken voor bedoeld, zoals bijvoorbeeld de Zuidplaspolder, waar nu op grond van de concept ontwikkelingsvisie een opgave tot 8.000 woningen ligt. In mijn optiek zouden er zelfs meer woningen in de Zuidplaspolder gebouwd kunnen worden. Daarmee wordt het makkelijker om de woningbouwopgave in te vullen. Ik zou zeggen, pak de Zuidplaspolder goed aan en

3

realiseer er 20.000 tot 30.000 woningen. Hiermee maak je de keuze om één locatie echt goed aan te pakken en zorg je ervoor dat andere polders ontzien worden van een versnipperde, beperkte woningbouwopgave, wat betekent dat je deze kunt beschermen, bewaren en openhouden."

Siep Eilander (voorzitter Vrienden van het Bentwoud): "In Zuid-Holland moet er voor de woningbouwopgave de komende jaren een stad als Zoetermeer aan woningen worden bijgebouwd. Zorg er nu voor dat voor die opgaven die robuuste groenblauwe structuren centraal staan en dat daar omheen wordt gebouwd, niet erin. Probeer de ontwikkelingen van die groene gebieden echt samen te laten gaan met die woningopgave. Je moet beide in een economisch arrangement betrekken."

Martien Zijderhand (bewoner Zevenhuizen, nauw betrokken bij Moerkapelle): "Het gebied als geheel en met name het noordelijk gedeelte, heeft echt een integrale visie nodig. Het gebied ligt aan de randen van verschillende gemeenten en is daardoor niet goed in beeld. Voor Zuidplas worden er plannen gemaakt voor een vijfde dorp, midden in de polder, maar voor het noordelijke gedeelte ontbreken dat soort plannen. Als je Moerkapelle levend wilt houden, is het nodig om daarover na te denken."

Infrastructuur en energie

In het gebied spelen veel infrastructurele ontwikkelingen en ook zijn er de nodige infrastructurele knelpunten. Waar deze vooral te maken hebben met recreatie, worden die benoemd onder recreatie. De corridor A12 ontwikkeling heeft vooral impact vanwege de uitbreiding van het areaal bedrijventerreinen en is daarom bij verstedelijking behandeld. Niet genoemd zijn de N207-zuid (Verlengde Bentwoudlaan), de ontsluiting van Moerkapelle, de 380 kV verbinding en de energietransitie. Deze komen hier aan bod.

N207-Zuid

De Verlengde Bentwoudlaan is een onderwerp van discussie die met name vanuit het Molenberaad stevig wordt gevoerd. Het Molenberaad wordt gevormd door een coalitie van de Vrienden van het Bentwoud en verschillende (burger)initiatieven in Waddinxveen, Hazerswoude en Boskoop. Zij betwisten de komst van deze randweg langs Waddinxveen zeer. Dat is tevens het geluid onder leden van het Gebruikersplatform Bentwoud. Men beschouwt deze weg als onnodig,

kostbaar en een aantasting van het Bentwoud. Bovendien zal deze weg er volgens hen toe leiden dat het drukker wordt in het gebied. Geïnterviewden uit Moerkapelle geven ook bezwaren, maar die zijn er vooral op gericht dat Moerkapelle er relatief weinig van meeprofiteert. Hun voorstel is dan ook om deze vanaf Waddinxveen nog iets verder af te buigen naar het westen en via het tracé van de zesde tochtweg te verbinden met de A12, zodat ook Moerkapelle hierop kan aantakken. Dit zou volgens geïnterviewden een betere besteding zijn van provinciaal geld.

Siep Eilander (voorzitter Vrienden van het Bentwoud): "Waar we bijvoorbeeld erg tegen zijn is de aanleg van een weg door het Bentwoud, de N207-zuid langs Waddinxveen. Vanuit die bredere groep zetten we ons in tegen de plannen voor die weg. Als je dit landelijke gebied zou willen sparen, dan zou het adagium moeten zijn: verkeer moet er wel makkelijk in en uit kunnen. Dat hebben burgers en bedrijven nodig. Maar het doorgaande verkeer moet je weren. Dat moet over de hoofdinfrastructuur, de A12, de N11, de A4. Maar je moet zeker geen nieuwe doorgaande routes introduceren. Er is tot dusver ook niemand die goed heeft kunnen duidelijk maken waarom die weg überhaupt nodig is. Het enige inhoudelijke dat je op de website van de provincie kunt vinden is: "iedereen kan zien dat het drukker wordt, daarom hebben we meer wegen nodig". En als er nu één ding is wat deze weg zal doen is het hier veel drukker maken. We hebben daarom een brochure geschreven: Het kan anders, het kan beter, en dat zonder N207-zuid. Daarin doen we vier voorstellen om de problemen die er zijn hier op te lossen, maar zonder de aanleg van die N207-zuid. Drie daarvan zijn inmiddels levensvatbaar gebleken, maar het is ons nog niet gelukt om de N207-zuid zelf van tafel te krijgen."

Lid gebruikersplatform Bentwoud: "Zoals bekend zijn de gebruikers van het Bentwoud en de Vrienden van het Bentwoud tegen de aanleg van de N207-Zuid. En dat mag in de verkenning opgenomen worden. Als de provincie alsnog vasthoudt aan haar voornemen de Verlengde Bentwoudlaan toch aan te leggen dan is ons voorstel om het tevens geplande RCP-Boskoop niet te situeren aan de westkant van deze weg, daar dit nog meer ruimte kost en ten koste gaat van de rust in het Bentwoud. In plaats daarvan stellen wij een ovatonde voor en situering van het RCP aan de westzijde, conform het voorstel van Kees Bot."

Martien Zijderhand (bewoner Zevenhuizen, nauw betrokken bij Moerkapelle): "Op dit moment zijn er vergoederde plannen voor een randweg langs de westkant van Waddinxveen met een verbinding naar de

A12. Wanneer de verbinding meer in het midden van beide dorpen komt de liggen, profiteert zowel Moerkapelle als Waddinxveen.

Ontsluiting Moerkapelle

Moerkapelle is landelijk gelegen en veel inwoners waarden juist die rust. Toch lijkt het dorp steeds meer tegen grenzen aan te lopen met betrekking tot bereikbaarheid en ontsluiting, zo geven de geïnterviewden aan. De beperkte capaciteit van de hoofdontsluiting, de Bredeweg, vormt in toenemende mate een knelpunt. Bovendien is het dorp gegroeid door de bouw van nieuwe woningen, waardoor het ontbreken van een ontsluiting aan de noordkant steeds urgenter wordt.

Martien Zijderhand (bewoner Zevenhuizen, nauw betrokken bij Moerkapelle): "In 1953 was Moerkapelle niet ontsloten aan de noordkant. Anno nu is Moerkapelle nog steeds niet ontsloten aan de noordkant. We lopen dood op de Herenweg. Met de uitbreiding van het aantal woningen gaat dat steeds meer een knelpunt vormen. De keerzijde is wel dat Moerkapelle mede daardoor een rustig dorp blijft, maar op den duur is het niet houdbaar. Nu wordt er steeds gedacht in tijdelijke oplossingen. Te smalle wegen die nieuwe wijkes ontsluiten. Er moet echt een visie komen hoe het dorp de komende 30-40 jaar beter ontsloten gaat worden."

Dico Bac (agrarisch ondernemer, tuinder): "Jaren geleden is er een poging gedaan om de Herenweg om te vormen tot een ontsluitingsweg, maar toen kwamen er gelijk verschillende actiegroepen die dat hebben tegengehouden, omdat daarmee de openheid van de polder nog verder werd aangetast. Het is dubbel, maar ik ben het wel eens met Martien dat er wel iets moet gebeuren. Nu zit de hoofdontsluiting voor Moerkapelle, de Bredeweg, wel aan de max en als er nog meer ontwikkelingen bij komen, dan is dat niet meer voldoende. Een ontsluiting richting A12 via de Zesde tocht zou dan een logische stap zijn en het zou een gemiste kans zijn als die dan niet doorgetrokken wordt in een randweg langs de noordkant van Moerkapelle."

Het 380 kV tracé

Het 380 kV tracé is reeds gerealiseerd. De reden om hier toch iets over op te nemen is omdat de komst van het tracé wel wat voeten in de aarde heeft gehad en de wijze waarop dit proces is gegaan eraan heeft bijgedragen dat er een groot wantrouwen heerst richting overheden en plannenmakers. Voor de

bewoners van Kruisweg was dit een strijdpunt en ook voor de agrarisch ondernemers bracht dit nare ervaringen. De bewoners van Kruisweg hebben zich daar inmiddels overheen gezet, omdat de komst van dit tracé het landschap ook beschermt tegen verdozing. Onder dit tracé is immers geen hoge bebouwing mogelijk.

Paul Dietz (bewonersvereniging Kruisweg): "Zelfs de 380 kV helpt om ervoor te zorgen dat hier geen hoge bebouwing mogelijk is. Dus dat waar je eerst tegen was, kan ook helpen om het gebied te beschermen tegen verdozen."

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Er heerst in dit gebied veel wantrouwen, richting overheden, plannenmakers. Dat komt niet uit de lucht vallen, maar heeft te maken met een lange geschiedenis van vervelende ervaringen, waarbij de agrariërs steeds het gevoel hebben dat ze niet of onvoldoende betrokken worden. Een voorbeeld was de planvorming voor het TenneT tracé. Dat was sterk top-down ingestoken."

Energietransitie

De energietransitie is vooral iets dat nog 'boven de markt' hangt. Het landschapspark de Rotte is in omgevingsplannen opgenomen als gebied waar geen grootschalige energiewinning (windturbines, zonnevelden) zijn toegestaan. Tegelijkertijd kleuren verschillende scenario's uit de (concept) Regionale Energie Strategie (RES) de droogmakerijen er net omheen, de Achterofsche polder en de polders ten noorden van het Bentwoud, in als zoekgebieden voor de opwekking van duurzame energie. Desondanks leeft dit thema nog niet echt bij de geïnterviewden. Vermoedelijk is dat vooral omdat er nog geen concrete plannen zijn en er andere opgaven en ontwikkelingen zijn die wel concreet zijn. Voor een enkele geïnterviewde is de energietransitie wel een belangrijk issue, omdat het zijn bedrijfsvoering betreft. Het gaat dan om de noodzaak om de glastuinbouw te verduurzamen en gasloos te telen. Dit is al benoemd bij verstedelijking. Voor zover de energietransitie is genoemd als kans of knelpunt, was dat meer in de trant van: "geen grootschalige energiewinning in dit gebied."

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Ik ben van mening dat de uitwerking van de regionale energiestrategie geen invulling zou mogen

3

krijgen in het gebied tussen de Rotte en het Bentwoud. Ik weet wel andere locaties die beter en geschikter zijn voor windmolens en zonneparken."

Landbouw

Op het thema landbouw zijn de meningen sterk verdeeld en afhankelijk van wie je spreekt. Je zou de geïnterviewden in essentie kunnen indelen in drie groepen: niet-agrariërs, agrarische ondernemers met een focus op efficiënte, hoogproductieve voedselproductie en agrarische ondernemers die zich naast voedselproductie ook richten op andere activiteiten (verbrede landbouw).

Niet-agrariërs

De ideeën vanuit niet-agrariërs zijn al uitgebreid aan bod gekomen onder 'open agrarisch gebied of (bos) natuur en worden niet nogmaals benoemd. In het kort komen de ambities voor het agrarische gebied neer op een grotere verweving tussen natuur en landbouw en de wens dat de landbouw een recreatief aantrekkelijker en toegankelijker landschap produceert.

Agrarische ondernemers, hoogproductieve akkerbouw

Voor niet-agrariërs is het vaak eenvoudiger om aan te geven wat hun ambities zijn met het agrarisch gebied op het gebied van recreatie, biodiversiteit, etc. Zij worden immers niet gehinderd door het gegeven dat deze ambities niet automatisch leiden tot een rendabel verdienmodel. Agrariërs moeten bij het schetsen van (toekomstige) ambities voor het agrarisch gebied wel rekening houden met hun verdienmodel én met hun huidige, vaak hoge financieringslasten. In het gebied Rotte Noord en Bentwoud hebben we doorgaans te maken met kapitaalintensieve, hoog-efficiënte akkerbouwbedrijven. De marges zijn relatief laag. De meeste agrarisch ondernemers schetsen dan ook een duidelijk andere ambitie voor natuur en landbouw dan niet-agrariërs. Om een toekomstbestendig bedrijf te runnen, is er geen ruimte voor natuurribben, recreatieve struipaden en kanoroutes die dwars door de polders gaan. Aan de randen is die ruimte er vaak wel. Dan gaat het bijvoorbeeld om het inzaaien van bloemrijke akkerranden, mits dit een rendabel verdienmodel oplevert. Verbreding van de landbouw is zeker een onderwerp, maar daarbij wordt meestal niet

gedacht aan de boer als natuur- of landschapsbeheerder of als recreatieondernemer. Bij verbreding gaat het vooral om verwaarding van de teelten door een deel van de verwerking van de producten op te pakken, zoals het direct schikbaar aanleveren van uien.

De wijze waarop biodiversiteit en verduurzaming een steeds grotere plek krijgt in het landbouwbedrijf is minder zichtbaar en levert misschien ook minder aantrekkelijke landschapswaarden op dan de burger verwacht, maar dit proces is zeker wel in gang gezet. Op een deel van de percelen wordt bovendien biologisch geteeld en ook in de gangbare bedrijfsvoering worden verduurzamingsstappen gezet.

Arie van den Hoek (agrarisch ondernemer, akkerbouwer):

"Natuur- en landschapsinclusieve landbouw zijn kreten die wat mij betreft veel te gemakkelijk gebruikt worden en het lukt jullie niet om mij duidelijk te maken wat daarmee bedoeld wordt. Ik ben al heel lang bezig om meer biodiversiteit op mijn akkers te krijgen. We zijn volop bezig met de bodem en het organische stofgehalte in de bodem, met bemesting op maat, met precisielandbouw, plaats-specifiek bemesten. Door het gebrek aan kennis over de landbouw hebben jullie niet door dat wat jullie verstaan onder natuurinclusieve landbouw iets is waar wij allang mee bezig zijn. Het is iets wat mijn afnemers van mij vragen; om met de natuur bezig te zijn en met de biodiversiteit op en rondom mijn bedrijf; om het bodemleven te stimuleren. We moeten werken met beslisbomen voordat we chemische middelen of kunstmest in mogen zetten en pas wanneer alle andere opties zijn gepasseerd. Die bodem betekent voor ons alles. Die grond is onze schatkist. We zijn ook al jaren bezig met kringlopen. Voor onze eigen bedrijven proberen we steeds mee te gaan met de ontwikkelingen. Het is niet zeker of schaalvergroting in hectares altijd noodzakelijk blijft. We proberen vooral ook te groeien op andere manieren. Bijvoorbeeld door ook een deel van de be- en verwerking van de producten erbij te gaan doen. Juist in een gebied waar de grond duur en schaars is, zoek je naar andere mogelijkheden. We zien beide genoeg mogelijkheden voor een toekomstbestendig bedrijf in dit gebied."

Jan van der Wel (agrarisch ondernemer, akkerbouwer):

"Het zou heel mooi zijn als je je producten lokaal kunt afzetten, zodat je er een goede broodwinning aan hebt en daardoor aan minder grond voldoende hebt, maar zo werkt het niet. Ondernemers als Arie en ik hebben die schaal gewoon nodig, juist om te kunnen verduurzamen. Dat geldt ook voor de biologische teelt. Als je biologisch gaat telen, gaat je productie omlaag. Dat betekent dat

de productprijs omhoog moet om het te laten renderen. De consument wil wel biologisch, maar wil er eigenlijk nauwelijks meer voor betalen. Dat is een spanningsveld. Daar komt nog bij dat we ook op Europees niveau inzetten op verdere verduurzaming, bijvoorbeeld via ecoregelingen van het GLB, waarmee je meer premie krijgt als je meer punten scoort voor verduurzaming."

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Ik zou er voor willen pleiten om de conventionele akkerbouw niet helemaal weg te schrijven. Er is hierin al zo veel gebeurd. Ik heb vertrouwen in de autonome ontwikkelingen op dat vlak.", zoals wisselteelt in ruime vorm (niet te kleine percelen), minder of geen grondbewerking en voortgaande vermindering van gewasbeschermingsmiddelen. Ik geloof er niet zo zeer in dat de overheid nu een doelstelling moet hebben om weer meer gronden in eigen handen te krijgen en het een andere functie moet geven. Laat dat maar vanuit particuliere initiatieven plaatsvinden. Bied ondernemers een perspectief en mogelijkheden dat aansluit bij het open, agrarische gebied. Als een overheid faciliteert dat er meer rechtstreekse verkoop van gebiedseigen producten aan de omgeving kan plaatsvinden - door middel van het oprichten van coöperaties tussen de boeren, maar ook door het planologisch mogelijk maken van huisverkoop - dan gaat het vanzelf gebeuren dat er meer diversiteit in de teelten komt."

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Specialisatie is nodig om de bedrijfsvoering en het materieel er op in te richten. De één specialiseert zich in pootgoed, de ander in uien. Dat soort gewassen zijn gevoelig voor aaltjes. We telen dergelijke gewassen dan ook in wisselteelt, eens per vier jaar op dezelfde plek. Bij uien is de frequentie vaak nog lager, want daarbij is de aaltjesdruk nog iets hoger. De andere jaren telen we andere gewassen, meestal granen, maar dat levert niet zo heel veel op. Juist daar zit ook ruimte om meer gewassen te telen met een hogere biodiversiteit of die beter zijn voor de bodem, zoals stikstofbindende gewassen."

Agrarisch ondernemers die zich richten op korte ketens, natuur en recreatie

De ambitie voor het agrarisch gebied vanuit de agrarisch ondernemers die voor hun verdienmodel en bedrijfsvoering afhankelijk zijn van een aantrekkelijk landschap (oa. recreatie) en hoge natuurwaarden (oa. functionele agrobiodiversiteit) ligt veel dichterbij dat van de niet-agrariërs. Tegelijkertijd wordt aangegeven die verbreding niet voor iedereen is weggelegd. De één startte hiermee uit idealen en om het landschap te behouden. Een verdienmodel is nog ver weg. De

ander had ooit een gangbaar (melkvee)bedrijf en had de ambitie om door te groeien tot de gemeente en planologen andere plannen hadden voor zijn gebied en besloten dat het natuur moest worden. Na wikken en wegen besloot hij het roer om te gooien en hij heeft nu een succesvolle stadsboerderij en exploiteert allerlei verbrede activiteiten, waaronder een kinderdagopvang. Ondanks dat hun ervaringen vermoedelijk niet maatgevend zijn voor de toekomst van de generieke landbouw in het gebied, hebben ze grote lokale impact op de landschappelijke waarden en kunnen ze dienen als vliegwiel voor nieuwe ontwikkelingen en het versterken van boer-burgerverbindingen waar ook de generieke landbouw van kan profiteren.

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "Mijn grote drijfveer om te doen wat ik nu doe is dat ik heel graag wil dat de polders behouden blijven voor agrarische activiteiten. Maar anders dan nu. Het moeten agrarische activiteiten zijn die bijdragen aan het verbeteren van het landschap en aan het herstel van de biodiversiteit. Ik ben heel erg gericht op het behoud en herstel van de biodiversiteit, van natuurwaarden en dat kan niet samen met intensieve monoteelten, gebruik van kunstmest en allerlei bestrijdingsmiddelen. Als je partijen mee wilt krijgen dat het ook anders kan, moet je het laten zien. Ik wil helpen die beweging in gang te zetten. Dat ook andere lokale telers meegaan in die transitie en dat we voor hen ook alvast werken aan een afzetmarkt voor lokale producten. We leven hier in een sterk verstedelijkt gebied. Die bewoners moeten wij zien te bereiken met het verhaal over de waarde van een lokaal geteeld product en het belang dat de boer een goede prijs krijgt voor zijn product. Ik vind dat er ook delen in het gebied moeten zijn waar de natuur zich moet kunnen ontwikkelen. Dus ook in de sloten en langs en op de oevers. Geef de ondernemers die iets moois willen maken van dit deel van de polder én de natuur hier een kans"

Peter Gille (agrarisch ondernemer, stadsboerderij Lansingerland): "Ik zou jullie om te beginnen graag meegeven wat er gebeurt in het lijf van een boer die op een plek zit waar gebiedsontwikkelingen spelen. Als ik denk aan de akkerbouwers in het gebied waar de verkenning over gaat dan denk ik dat gebiedsontwikkeling voor hen betekent dat er weer zo iemand aankomt en die tekent wat, rent vervolgens weer weg op hakken, komt weer terug en zegt: "er zit zo'n waardevol gebied tussen, maar dat heeft zoveel méér potentie". Maar in diezelfde zin ligt het veranderen van levens besloten. Dat gevoel had ik hier twintig jaar geleden toen hier Hoekse Park-West werd ingetekend. Het was groen gekleurd, het zou natuur

3

worden. De collega-boeren aan de ene kant van de weg, daar waar woningen waren bestemd kregen een goede prijs voor hun grond. Dan kreeg je in de topjaren 60 tot zelfs 90 euro de vierkante meter. Zat je aan de andere kant van het groene potlood dan was het natuur en kreeg je 6,80 euro voor diezelfde vierkante meter. Dus of je nu één hectare voor 800.000 euro verkoopt of voor 60.000 euro (x40) dat is het verschil tussen elders opnieuw beginnen op een schaal en met moderne apparatuur die aansluit bij de wereldmarkt of met een enorme pijn achterblijven en geen stap meer kunnen zetten. Toen zijn we begonnen met kinderopvang. Maar de ontwikkeling naar het goedlopende bedrijf zoals we dat nu hebben, kwam pas jaren later."

Water

Momenteel zijn de wateropgaven voor het droogmakerijengebied niet heel groot, zeker in vergelijking met de omliggende veenweidegebieden waar urgente opgaven met betrekking tot bodemdaling en CO₂ emissies om aanzienlijke peilverhogingen vragen. De opgaven die er wel zijn, zijn doorgaans redelijk onder controle of er wordt aan gewerkt. Zo is er in veel wateren sprake van een onvoldoende tot slechte waterkwaliteit, veroorzaakt door een overschot aan nutriënten vanuit het agrarisch gebied. Voor een groot deel gaat het dan om een historische belasting, om fosfaatvoorraden die nog in de bodem aanwezig zijn. De landbouw is inmiddels al een stuk schoner geworden. In de Eendragtspolder is bovendien een waterbergingsgebied aangelegd om piekbelasting van het watersysteem te kunnen opvangen. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat de wateropgaven behapbaar zijn. Maar zo eenvoudig ligt het niet. Klimaatveranderingen vragen om drastischere aanpassingen aan het systeem. Hoe groot de toekomstige opgaven precies zullen zijn, is niet goed te voorspellen. Wel geven de geïnterviewden van de Hoogheemraadschappen Rijnland (HHR) en Schieland en Krimpenerwaard (HHSK) aan dat de signalen steeds sterker worden en daarmee de opgaven urgenter.

Klimaatveranderingen en de beschikbaarheid van zoetwater

Tijdens langdurige perioden van droogte dringt zout zeewater via de grote rivieren steeds verder landinwaarts. Bij extreme droogte betekent dit dat er zelfs in de Hollandsche IJssel sprake is van een

verhoogd chloridegehalte, oftewel verzilting. Het is dan niet meer mogelijk om vanuit de Hollandsche IJssel water in te laten om Schieland en Rijnland van zoetwater te kunnen voorzien.

In deze perioden wordt er aanspraak gedaan op de Kleinschalige Wateraanvoorzieningen (KWA), een systeem dat zoetwater via verschillende waterwegen vanuit de Lek en het Amsterdam-Rijnkanaal via het gebied van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, naar Rijnland vervoert, waar het doorgevoerd wordt naar het Hoogheemraadschap van Delfland en HHSK. Het deelgebied Schieland en HHSK is hiermee in perioden van extreme droogte sterk afhankelijk van andere waterschappen. In 2018 kon het bestaande watersysteem het nog net aan.

Het ligt in de lijn der verwachting dat aanhoudende droogte vaker zal voorkomen. Door zeespiegelstijging neemt de mate van verzilting van de rivieren bovendien toe. Op de langere termijn kunnen de Rotte- en het Ringvaartsysteem niet meer voldoende gevoed worden vanuit de Hollandsche IJssel. Hoe snel dit voor problemen zal zorgen, is niet te voorspellen. Wel duidelijk is dat het steeds belangrijker wordt om zoet water vast te houden. Hoe je dat doet, daar is geen eenduidig antwoord op te geven. Moet elke polder bij wijze van spreken 'de eigen broek ophouden' of kijk je op een hoger schaalniveau naar het gehele systeem? Zet je vooral in op waterberging in het landelijk gebied of onderzoek je ook mogelijkheden voor binnenstedelijke waterberging, met als bijkomend voordeel dat dit het 'heat island effect' tempert en verkoeling geeft? Zet je in op een structurele peilstijging of een flexibel peil (binnen een bandbreedte), waardoor het 's winters en in het voorjaar natter is dan nu, maar in de zomer minder droogtegevoelig?

Om het systeem robuust te houden en om goede keuzes te kunnen maken, is dat hogere schaalniveau in ieder geval nodig.

Chris Mudde, werkzaam bij Rijnland als projectleider gebiedsontwikkeling: "Voor de toekomstbestendigheid van het gebied ontkom je er ook niet aan om te kijken hoe je als polder je eigen broek op houdt. We moeten consequent naar hogere peilen en minder peilvakken, om zo een robuuster en flexibeler watersysteem te ontwikkelen."

Marit Meier, werkzaam bij HHSK als beleidsadviseur waterkwaliteit en ecologie: "Misschien zijn er wel kansen om meer water binnenstedelijk vast te kunnen houden. Wij zijn nu nog niet zo gewend om ook in bestaande gebieden peilen aan te passen, maar een peilstijging of het hanteren van een flexibel peil in het stedelijk gebied zou betekenen dat je in het landelijk gebied van de polder ook meer water zou kunnen vasthouden. Toch verwacht ik dat meer water vasthouden alleen op termijn niet voldoende zijn. Dat heeft alleen betekenis voor die specifieke polder. Er kan geen grote winst uit behaald worden voor het gehele systeem. Ik denk dat Rijnland daar nog wel uit komt. Maar bij HHSK hebben we echt een groot probleem als we op termijn minder gebruik kunnen maken van de Hollandsche IJssel. In 2018 ging dat nog maar net aan goed met de KWA."

Jeroen Grutters, werkzaam bij HHSK als gebiedsmanager: "Wij zijn afhankelijk van het water dat wij doorgeschoven krijgen vanuit jullie waterschap en vanuit het Hoogheemraadschap van Delfland. Je kunt als HHSK streven naar 'onafhankelijkheid' met een groot waterbergingsgebied, maar je kunt ook vanaf een hoger schaalniveau naar de problematiek kijken en het goed regelen, zoals nu gebeurt met de KWA."

Zoetwater vasthouden en bergen

De waterberging in de Eendragtspolder is gericht op de opvang van piekbelastingen op het watersysteem. Dat is niet hetzelfde als het vasthouden van water voor droge periodes. Je kunt een piekberging immers niet vol laten staan met water, want dan is er bij extreme regenval geen ruimte om extra water op te slaan. Piekberging en water vasthouden kan dus niet eenvoudig gecombineerd worden in één systeem. Waterberging zal in de toekomst dan ook meer ruimte vragen. Hierbij hoeft het zeker niet te gaan om een monofunctionele bestemming. Zo is het goed mogelijk om de opgave om water vast te houden te combineren met natuurontwikkeling, al dan niet in combinatie met fiets- en wandelrecreatie. Ook zal waterberging helpen om brakke kwel tegen te houden. Het zorgt voor tegendruk. Het vasthouden van water dient daarmee meervoudige doelen. Nu is nog niet goed te berekenen hoeveel water vastgehouden moet worden en of er meerdere gebieden nodig zijn. Voor het beheergebied HHSK zou een grote zoetwaterberging ergens tussen de ringvaart en de Rotte het meest ideaal zijn, omdat daarmee beide boezems gevoed kunnen worden.

Marit Meier, werkzaam bij HHSK als beleidsadviseur waterkwaliteit en ecologie: "We zijn bij HHSK aan het kijken hoe en waar we meer zoetwater kunnen vasthouden in het gebied. Op de langere termijn kunnen de Rotte en het Ringvaartsysteem niet meer voldoende gevoed worden vanuit de Hollandsche IJssel. Dat is nu nog niet aan de hand, maar met het oog op het veranderende klimaat waarin droge zomers vaker en langer gaan voorkomen, hangt het wel in de lucht. De meest ideale plek om grote zoetwaterberging te realiseren is volgens onze hydrologen ergens tussen de Rotte en de Ringvaart, zodat deze twee boezems er beide uit gevoed kunnen worden in perioden van droogte. De Rotte ligt wat hoger dan de Ringvaart, hier zou het water naartoe gepompt moeten worden, maar de Ringvaart kan misschien al onder vrij verval gevoed worden. In oktober, wanneer er juist veel neerslag is, zou je dit gebied dan moeten vullen met water. Dat moet worden vastgehouden om in perioden van droogte te kunnen gebruiken."

Ook is het denkbaar dat de Rotte zelf een flexibelere waterpeil krijgt. Nu wordt de Rotte kunstmatig aangevuld. Juist als het droog wordt, wordt de Rotte gevuld en hebben de recreatiewoningen op de boezemlandjes last van wateroverlast. Wanneer de Rotte een peil krijgt met een bandbreedte tot ca. 25 cm onder het huidige peil, krijgt de Rotte een groter waterbergend vermogen. De bebouwde boezemlandjes zouden eigenlijk wetlands moeten worden.

Jeroen Grutters, werkzaam bij HHSK als gebiedsmanager: "De Rotte is een volledig artificiële rivier. Wanneer droogte verwacht wordt, wordt de Rotte gevuld om over voldoende zoetwater van goede kwaliteit te beschikken. Door bodemdaling ervaren sommige bebouwde boezemlandjes nu al wateroverlast als het waterpeil van de Rotte stijgt. Toch past deze stijging binnen de bandbreedte van het peilbesluit. Het verlagen van het Rottepeil zorgt voor problemen bij de veenkades, dorpslinten en de kades in de binnenstad. Dat we nu soms onvoldoende water hebben om de Rotte te kunnen doorspoelen is waar, maar of het helpt om het Rottepeil lager te zetten betwijfel ik. Er zou wel gewerkt kunnen worden naar een marge van 25 cm beneden het huidige peil. De bewoners van de boezemlandjes zouden dat in eerste instantie misschien prettig vinden, maar het zorgt ook weer voor versnelde bodemdaling. In potentie zou je dan ook de Rotte meer waterbergend vermogen kunnen geven. Het peil omhoog kan in ieder geval niet in de huidige situatie, omdat dit wateroverlast veroorzaakt bij de bebouwde boezemlandjes."

3

Marit Meier, werkzaam bij HHSK als beleidsadviseur waterkwaliteit en ecologie: "Als je iets wil doen om de Rotte robuuster te maken, dan zouden de bebouwde boezemlandjes wetlands moeten worden."

Piekwaterberging

Naast het piekwaterbergingsgebied in de Eendragtspolder zullen meer waterbergingsgebieden nodig om water op te vangen bij extreme regenval. Voor de glastuinbouwclusters zijn deze piekbergingsgebieden extra urgent en wordt momenteel uitgewerkt waar deze gerealiseerd kunnen worden. Maar deze bergingsgebieden zijn bemeten op de benodigde capaciteit voor zo'n glastuinbouwcluster. Ze voorzien niet in de vraag naar waterbergingsgebieden voor het overige areaal. Hier is dus extra ruimte voor nodig.

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Iets wat de komende jaren zeker gaat spelen is de vergroting van de opvang van zoetwater. We hebben nu drie hele droge zomers gehad. In West-Nederland zijn we vooral ingericht om water af te voeren en om natte voeten te voorkomen, maar we moeten nu een slag gaan maken om te kijken naar hoe we zoet water meer en langer vast kunnen houden zodat er minder verdroging plaats kan vinden. Een technische oplossing heb ik nog niet voor de hand, maar in West-Nederland zou dit op verschillende plekken moeten worden gefaciliteerd. We hebben in het gebied natuurlijk al de Eendragtspolder, maar dat is in feite een overloopgebied voor wateroverlast en niet zo zeer een gebied voor wateropvang. Bij uitbreiding van glastuinbouw worden vaak zoetwaterbassins aangelegd. De glastuinbouwlobby zet zich hier natuurlijk voor in, maar open land houdt uiteraard meer water vast dan een glastuinbouwgebied. Glastuinbouw betekent een versnelling van de afvoer van water, en het water dat vast wordt gehouden in de bassins wordt tevens vaak door de tuinders zelf gebruikt in tijden van droogte, waardoor zij per saldo minder vasthouden dan ze gebruiken. Dat geeft geen soelaas voor de rest van het gebied bij droogtevraagstukken."

De watervraag van het huidige landgebruik

De noodzaak om meer zoet water vast te houden, hangt voor een groot gedeelte samen met het huidige landgebruik, dat een sterk gereguleerd peilbeheer vraagt. Het gaat dan om akkerbouw, maar ook de glastuinbouw is afhankelijk van voldoende zoet water. De geïnterviewden stellen vraagtekens of het huidige landgebruik in de toekomst nog houdbaar is. Is het

in dit gebied dan nog mogelijk om zulke gevoelige gewassen te telen? En is het houdbaar dat het peil het landgebruik blijft volgen of zou het peil in de toekomst veel meer leidend moeten zijn voor het landgebruik? Ook is het denkbaar dat er geleidelijk wordt overgeschakeld naar meer zouttolerante teelten. Een geïnterviewde van HHSK geeft hierover aan: "Waterschappen zijn terughoudend met dat soort uitspraken, maar wij zien door onze oogharen heen dat de landbouw in de toekomst hier mogelijk zou moeten veranderen." Tegelijkertijd wordt ook nadrukkelijk erkend dat dit echt gaat over de langere termijn. Maar, zo wordt door de geïnterviewden benadrukt: "We moeten het gesprek wel al aangaan met de agrarische ondernemers, om te voorkomen dat er kansen worden gemist."

Jeroen Grutters, werkzaam bij HHSK als gebiedsmanager: "We hebben dat zoete water nodig voor de doorspoeling van het systeem, maar het heeft ook vooral te maken met het feit dat dit een landbouwgebied is. Als we het over de echte lange termijn hebben, is het dan nog wel houdbaar om in dit gebied nog zulke gevoelige gewassen te telen? Waterschappen zijn terughoudend met dat soort uitspraken, maar wij zien door onze oogharen heen dat de landbouw in de toekomst hier mogelijk zou moeten veranderen. Nu is het nog te onzeker om te zeggen "de huidige landbouw kan over een paar jaar niet meer", want dat weten we nog helemaal niet. Als je uitgaat van het huidige landbouwsysteem betekent dat wel dat je veel meer moet gaan investeren in bijvoorbeeld een voorraadberging of het op orde brengen van de KWIA dan wanneer je flexibeler bent met de waterpeilen. En we moeten ook zaken tegen elkaar afwegen. Als je uitgaat van het huidige grondgebruik blijf je zoet water nodig hebben, dan moet je voor een X bedrag aan zoetwaterberging realiseren. Maar kan de landbouw naar wat minder zoet water toe, dan krijg je een heel ander bedrag. Je kunt aan verschillende knoppen draaien. Voor de komende 10 jaar is het enigszins te voorspellen, maar daarna worden de bandbreedtes groter. We moeten nu in ieder geval geen dingen doen die andere mogelijkheden in de toekomst weg zitten. In het ontwikkelplan voor Landschapspark de Rotte zetten we daarmee de eerste stap."

Linda Frinking, werkzaam bij Rijnland als beleidsadviseur waterkwaliteit: "Aan de kant van Rijnland zijn er ook polders die niet 'super zoet' zijn. In de polder de Noordplas bijvoorbeeld, groeien ook aardappels die bestand zijn tegen een chloridegehalte van 600 mg/liter. We hebben dus een redelijke marge. Momenteel wordt er in de landbouw ook al veel onderzoek gedaan naar wat

voor verdienmodellen er bijvoorbeeld zijn met gewassen die een hogere zouttolerantie hebben.”

Chris Mudde, werkzaam bij Rijnland als projectleider gebiedsontwikkeling: “Als je dan toch een landbouwtransitie in gang gaat zetten, kunnen dit soort kansen wel meegepakt worden. De landbouwtransitie zie ik als de belangrijkste knop om aan te draaien. Alleen hiermee kun je een grootschalige functieverandering bewerkstelligen. Daarmee heb je ook de meeste kansen om het watersysteem als geheel op te krikken. In de toekomst betekent het mogelijk dat je het peilbeheer omdraait. In een droogmakerij is het peilbeheer eigenlijk tegennatuurlijk, het tegenovergestelde van het natuurlijk peilbeheer. Het wordt in de winter laag gezet en in de zomer hoog. Dat lagere winterpeil maakt dat agrariërs in het voorjaar eerder met machines het land op kunnen en de grond wat warmer blijft. Het huidige peilbeheer is dus volledig gericht op de akkerbouw. Als je een natuurlijk peilbeheer zou gaan hanteren, betekent dat dat het peil in de winter hoger zou staan, en in de zomer lager dan in de winter. Dat zou betekenen dat agrariërs pas later hun grond kunnen gaan bewerken. Maar het opzetten van het peil heeft ook voordelen voor de landbouw.

Door een grote zoetwaterlens blijft de zoute kwel uit de ondergrond hangen onder het maaiveld, tussen de sloten. Hieruit put het gewas water om te groeien. De zoute kwel komt vooral in de watergangen terecht, die daarmee minder geschikt zijn om gewas te begieten. Het opzetten van het peil betekent een grotere zoetwaterlens en langere beschikbaarheid van zoet water voor het gewas. In de diepe droogmakerijen is het verschil tussen het waterpeil en het maaiveld soms zelfs 2 meter. Die drooglegging is echt niet nodig. In de Haarlemmermeer speelt dezelfde discussie. De LTO zegt hier: we hebben altijd 2 meter drooglegging gehad, dus daar moeten we aan vasthouden. Het besef dat er hierdoor extra last van droogte in de zomer ontstaat, begint pas langzamerhand te groeien. Ik denk dat het kansrijk is om een onderzoek te doen in samenwerking met LTO om bijvoorbeeld een handelingsperspectief voor de agrarische sector te maken. Daarin kan de provincie en belangrijke rol spelen. Houd daarbij de vraag: hoe belangrijk is het dat hier akkerbouw blijft? In het achterhoofd.”

Linda Frinking, werkzaam bij Rijnland als beleidsadviseur waterkwaliteit: “Maar wij als waterschap zouden ook moeten zeggen: kijkend naar de toekomst zien we dat het verzilt en we hier een zoetwaterprobleem hebben, waar we wat mee moeten doen voordat we er een functie aan koppelen. Als je agrariër bent en met die kaders iets kan doen, ‘be my guest’. Als blijkt dat dat niet meer mogelijk is, dan moet er als overheden besluiten om een transitie in te zetten naar iets anders.”

Ecologische waterkwaliteit

Zoet water is niet alleen nodig voor het agrarisch gebruik, maar ook voor de ecologische waarden. Een geïnterviewde van HHR geeft aan: “Een systeem waarbij de chlorideconcentratie fluctueert van 600-1000 mg/liter is aquatisch ecologisch gezien niet het meest interessante water. Dat wordt een ‘net-niks’ water met vooral riet, en geen mooi helder water waar bijvoorbeeld zeldzame waterplanten in kunnen groeien. Ook voor natuur- en waterkwaliteit wil je dus liever zoet water in het gebied hebben.” Maar het opzetten van het waterpeil heeft dan ook negatieve bijeffecten. Fosfaat dat in de bouwvoor van landbouwbodems is opgeslagen komt dan makkelijker vrij, waardoor de waterkwaliteit achteruit gaat. De geïnterviewden geven aan dat er mogelijk kansen liggen in een combinatie van een (geleidelijke) peilverhoging in combinatie met een uitputtingslandbouw, waarbij geen fosfaat wordt toegevoegd, maar enkel wordt onttrokken. Denk aan een voedselbos.

Linda Frinking, werkzaam bij Rijnland als beleidsadviseur waterkwaliteit: “Het onder water zetten van gebieden is niet per se gunstig voor je fosfaatprobleem.”

Marit Meier, werkzaam bij HHSK als beleidsadviseur waterkwaliteit en ecologie: “Het is lastig om te zeggen of het fosfaatprobleem erger wordt wanneer je het peil op gaat zetten. Over het algemeen komt fosfaatvrij wanneer er zuurstof verdwijnt of planten afsterven, maar het is erg afhankelijk van de waterbodem en de plaatselijke waterhuishoudkundige condities. Bij de Eendragtspolder hebben we bijvoorbeeld eerst de gehele bouwvoor moeten afgraven, omdat het bouwland daar niet zomaar onder water gezet kon worden. Het zou dan veel te gevoelig zijn voor algengroei. Wil je een gezond ecosysteem creëren, dan moet je aan de slag of heel erg veel geduld hebben voordat het zichzelf oplost, minimaal 30 jaar. Er zou ook met een soort ‘uitputtingsstrategie’ gewerkt kunnen worden in de aanloop naar een dergelijke ingreep toe, waarbij de landbouw wordt verboden om fosfaat toe te voegen aan de grond. De opbrengsten gaan dan steeds verder achteruit, maar het is de makkelijkste manier op fosfaat uit de bodem te krijgen. Of kijken naar andere vormen van landbouw, zoals bijvoorbeeld een voedselbos. Dat werkt heel mooi, je stop niks in de bodem maar je plant bomen en haalt er alleen maar producten uit.”

3

Recreatie

In recreatiegebied Rottemeren is stevig ingezet op de recreatieve (door)ontwikkeling ervan. De recreatiedruk op het gebied is groot, maar de recreatiepotenties zijn eveneens groot. Datzelfde geldt voor het Bentwoud, dat zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld tot een natuur- en recreatiegebied van waarde. Dat bewijzen ook de vele burgers die zeer actief zijn bij het gebied. Voor het noordelijk deel van de Rotte is het een ander verhaal. Hier is het nu nog niet zo druk. Naar verwachting neemt de recreatiedruk de komende jaren verder toe. Het tekort aan groene recreatiegebieden in deze stedelijke regio is erg groot en zal door verdere verstedelijking alleen maar toenemen. Het goed verbinden en spreiden van recreanten wordt steeds urgenter. Het is belangrijk om de individuele gebieden in samenhang te beschouwen.

Lid gebruikersplatform Bentwoud: "Het is zo belangrijk om het Bentwoud, de Rotte en de droogmakerijen eromheen niet als verschillende gebieden te beschouwen. Voor de komst van het Bentwoud waren het ook geen gescheiden gebieden. Het zou dus logisch zijn om ze in samenhang te beschouwen. Dat geeft kansen voor recreatieve verbindingen."

Recreatiegebieden verbinden met elkaar

Het gebrek aan recreatieve verbindingen maakt dat het recreatiegebied Rottemeren en het Bentwoud worden ervaren als individuele gebieden. Daarmee wordt extra recreatieve druk op die deelgebieden zelf gelegd en vindt er weinig uitwisseling plaats. In de interviews wordt veelvuldig en door vrijwel alle geïnterviewden aangegeven dat goede recreatieve verbindingen een gemis zijn en tevens dat de bestaande mogelijkheden onvoldoende zijn. Het ontbreken van een doorlopend fietspad vanaf de oorsprong van de Rotte naar het Bentwoud is een gemis. Er wordt op dit moment door het recreatieschap Rottemeren een plan ontwikkeld voor het Verlengde Molengangpad, dat het pad langs de Rotte voor fietsers met het Bentwoud verbindt, maar tot dit pad er is, ligt er extra veel druk op de Herenweg. Het meest noordelijke deel van deze weg heeft nu een aparte fietsstrook gekregen, maar op het zuidelijk deel ervan ontbreekt deze. Omdat hier met groot landbouwmaterieel wordt gereden, is dat geen ideale situatie. Ook als de fietsroute langs het Verlengde

Molengangpad wordt gerealiseerd, blijft het van belang om daarnaast de Herenweg aan te pakken en recreatief te verbeteren.

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "De Herenweg is een goed voorbeeld van een bestaande weg die je kunt combineren met een recreatief fietspad. Het gaat dan niet alleen over het laatste, noordelijke stuk, waar al een pad is aangelegd, maar over de gehele lengte. Daarmee voorkom je conflicten. Langs die weg ligt al een brede berm waar je zo een aparte fietsstrook aan kunt leggen en er zijn brede sloten, zodat mensen de akkers niet kunnen betreden."

Ook aan de noordkant van het Bentwoud is een gemis aan recreatieve, groene verbindingen. Zo wordt vaker aangegeven dat gebieden beter met elkaar verbonden zouden kunnen worden. Het gaat dan onder andere om het recreatief en ecologisch robuust verbinden van het Bentwoud met het Gouwebos en met de Driemanspolder.

Rotte doortrekken, verkenning alternatieve variant

Er zijn in het verleden al verschillende verkennende onderzoeken geweest om de haalbaarheid te onderzoeken van het verbinden van de (nu doodlopende) Rotte met het Bentwoud en het watersysteem van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Tot op heden zijn er daarbij teveel complicerende factoren benoemd waardoor het doortrekken niet mogelijk bleek. Het gaat dan onder andere om het verschil in waterkwaliteit, maar ook om het aanzienlijke hoogteverschil (3 m) dat hierbij overbrugd moet worden. Uit gesprekken met het Gebruikersplatform Bentwoud komt naar voren dat het type verbinding dat zij voor ogen hebben een meer laagdrempelige variant zou kunnen zijn en deze hoeft niet eens fysiek verbonden te zijn. Een dergelijke route zou met name door kano- en kajakrecreanten kunnen worden benut, mits er goede kluunplaatsen aanwezig zijn om de kano uit het water te tillen.

Lid gebruikersplatform Bentwoud: Er zijn studies gedaan naar het verbinden van de Rotte met de Oude Rijn en daar zijn steeds teveel complicerende factoren uit naar voren gekomen om dit haalbaar te maken. Vanuit de kanovereniging kunnen wij meedenken over voorstellen die bijvoorbeeld het hoogteverschil kunnen overbruggen.

Volgens mij moet je daar uit kunnen komen, met de aanleg van kluunplekken. Gemotoriseerd vaarverkeer kan daar geen gebruik van maken, maar dat zouden we ook graag willen wenen uit het Bentwoud."

Dorpsgebieden recreatief verbinden met recreatiegebieden

Verschillende geïnterviewden geven aan dat de recreatiegebieden vanuit de dorpskernen, onder meer vanuit Moerkapelle en Waddinxveen niet goed te bereiken zijn. Ze zijn verbonden via de bestaande infrastructuur, maar deze zijn recreatief niet erg aantrekkelijk en voor fietsers, en met name voor wandelaars niet erg veilig. De ambitie om dit te verbeteren valt samen met de meer algemene ambitie om recreatieve routes te ontwikkelen voor het gebied.

Landbouw en recreatie

De (huidige) agrarische bedrijfsvoering van de hoogproductieve akkerbouwbedrijven in het gebied vraagt een landschap dat goed aansluit bij de bedrijfsvoering. Recreatie en verdere versnippering van het gebied door de aanleg van recreatieve routes past hier niet in. Er wordt gewerkt met groot materieel en dat levert nu al vaak gevaarlijke situaties op als recreanten en de landbouw elkaar kruisen. Het gaat dan om bijna-aanrijdingen, maar ook de bagger die van de machines afvalt en op het wegdek terecht komt kan gevaarlijke situaties opleveren. De aansprakelijkheid is daarbij een belangrijk punt.

Agrariërs bewegen zich vaker via oost-west routes, terwijl recreanten zich meest via noord-zuidroutes verplaatsen. Het is raadzaam om recreatie en de agrarische bedrijfsvoering niet meer te vervlechten dan nodig, door zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande recreatieve routes, zoals langs de Rotte, zo geven de agrarische ondernemers aan.

Daarnaast is het belangrijk om er rekening mee te houden dat het gaat om voedselproductie, waar strenge hygiëneregels voor gelden. Een listeriabacterie door hondenuitwerpselen kan ervoor zorgen dat een groot deel van de oogst wordt afgekeurd. Ook laten recreanten rommel achter die voor vervuiling zorgt. Daarnaast is er angst voor 'proletarisch winkelen'. De combinatie van recreatie en landbouw kan enkel werken als deze aandachtspunten zeer zorgvuldig worden geïntegreerd.

Arie van den Hoek (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "In de plannen die voor dit gebied worden geschetst, is het de bedoeling dat we straks recreanten moeten toelaten in betrekkelijk afgesloten polders, waar agrariërs dagelijks hun werk doen. Landbouw en recreatie gaat niet samen. We werken met grote machines. Er wordt 's nachts beregend. Er worden gewasbeschermingsmiddelen toegepast. Er wordt gemest, geoogst, land klaargemaakt. Er zijn volop activiteiten die soms 24 uur per dag doorgaan. Er is weinig ruimte om daar recreanten in toe te laten. De risico's en de juridische aansprakelijkheden zijn daarvoor veel te groot. Je kunt het niet vergelijken met een weidegebied. Dat heeft een veel groter 'knuffelgehalte' dan een akkerbouwgebied, al wordt daar natuurlijk ook met machines gewerkt."

Jan van der Wel (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Die juridische aansprakelijkheid is niet te onderschatten. Wij rijden met grote machines, daar komt bagger vanaf op de weg terecht. Vervolgens glijdt daar een fietser of voetganger over uit en verwondt zich. Daar kunnen wij voor aansprakelijk worden gesteld. Dat kan niet. Wat wij daar doen is een economische activiteit, we proberen een bedrijf te runnen en dan word je in de uitvoering van je bedrijf belemmerd en in het ergste geval aansprakelijk gesteld. Landbouw en recreatie is echt moeilijk te combineren."

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Het wordt echt een uitdaging naar de toekomst toe hoe die verschillende belangen vanuit de landbouw en recreatie over elkaar kunnen worden gelegd. Welke structuren zijn agrarisch nodig en waar zit ruimte voor een recreatieve of landschappelijke structuur? In het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte zijn de nodige recreatieve verbindingen ingetekend dwars door de polder. Dit is niet te combineren met de landbouw, denk naast de veiligheid dan ook aan de vervuiling die recreanten veroorzaken en de diefstal van gewassen."

Voor de geïnterviewde agrarisch ondernemers die recreatie, natuur en de verbinding boer-burger (korte keten) als belangrijke pijlers in hun bedrijfsvoering hebben opgenomen, ligt het anders, maar ook zij merken op dat een landschap voor voedselproductie zich niet zonder meer leent voor recreatie, deels om dezelfde redenen als andere akkerbouwers al aangaven zoals vervuiling en proletarisch winkelen. Recreanten en de voedselproductie moeten echt gescheiden worden, bijvoorbeeld met sloten. Onder die voorwaarde zien zij juist veel potentie voor een combinatie van landbouw en recreatie, waarbij recreanten ook

3

verschillende boerderijen of boerderijwinkels kunnen bezoeken.

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "De Hennipgaarde is openbaar gebied. Dat is bedoeld om lekker te gaan wandelen, echt als recreatiegebied. Toen we daar begonnen had ik nog de fiducia dat we daar ook groenten en kruiden konden verbouwen. Maar ik heb de afgelopen jaren ondervonden dat dat niet mogelijk is. Er wordt met honden gelopen en die laat men los, er wordt gepoept, men houdt zich niet aan de regels. Daar heb ik twee jaar grijze haren van gekregen door alle aanvaringen die ik had als ik mensen op hun verantwoordelijkheden wees. Toen besefte ik dat we dat los moesten laten. De Hennipgaarde is nu volledig voor de omgeving. We zorgen dat er van alles bloeit en dat we er leuke dingen doen, maar daar telen we geen voedsel meer, dat gaat gewoon niet. Voedselproductie moet echt in een afgesloten gebied plaatsvinden. Dat is een gegeven. Wil je een toegankelijker landschap, dan moet dat in goed overleg tot stand komen. Een agrarisch ondernemer moet zeggenschap houden over zijn domein. Niet alles kan overal. Ik zie een landschap voor me met polderweggetjes waar op veel plekken gefietst kan worden en verschillende boerderijen ook bezocht kunnen worden, maar waar de akkers zelf niet toegankelijk zijn."

Kansen voor recreatie in het akkerbouwgebied

Ondanks de bezwaren ten opzichte van meer recreatie in het akkerbouwgebied, zien de agrarisch ondernemers wel kansen, mits die zorgvuldig worden opgepakt door de betrokken partijen en gezamenlijk en in goed overleg met de agrarisch ondernemers worden verkend. Daarnaast is het belangrijk dat de agrariërs bij uitvoering van de plannen goed schadeloos worden gesteld. Mogelijkheden zien de geïnterviewden bijvoorbeeld in de aanleg van gescheiden fietspaden langs de bestaande infrastructuur en het inzaaien van bloemrijke akkerranden langs diezelfde hoofdstructuur en met name langs de bestaande recreatieve zones langs de Rotte en het Bentwoud.

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "De meeste kansen voor recreatie zie ik langs de bestaande structuur. Leg recreatieve routes al dan niet met beplanting aan langs bestaande wegen om de verkeersstromen te scheiden en zet in op akkerranden daar waar recreatief verkeer komt. Ook een goede begrenzing is belangrijk, zoals een hek of een natuurlijke scheiding van sloten."

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "Het idee om in de Eendragtspolder kleinschalige landbouwwormen te gaan ontwikkelen vind ik prima. Ik heb duidelijk voor ogen hoe dat er uit zou kunnen gaan zien. Het aantrekkelijk maken van het gebied zie ik echt in de vorm van een aantal ondernemers die hier met elkaar een kringloop gaan opzetten, akkerbouw, veeteelt, tunnelteelt, productie etc. Bezoekers van het gebied kunnen hiervan genieten via polderweggetjes. Op bezoek gaan bij de boer. Het idee om een kanoroute erdoorheen te maken juich ik niet toe. Hiermee creëer je toegang tot akkers en weilanden waar je juist geen mensen op wilt hebben. Plus dat ik (en velen met mij) vinden dat je deze polder een landbouwgebied moet blijven waar je kunt ondernemen."

Dico Bac (agrarisch ondernemer, tuinder): "Een aparte fietsstrook is echt een aandachtspunt voor de Herenweg."

Vervolgproces

Het gebied Rotte Noord en Bentwoud heeft al de nodige ontwikkelingen meegemaakt. Ook is men zich er in het gebied van bewust dat er veel op het gebied blijft afkomen. Veel gebruikers- en bewonersgroepen hebben zich daarom verenigd om hun belangen beter te kunnen verdedigen en snel in actie te kunnen komen als er ontwikkelingen gaande zijn die niet in hun belang zijn. In het verleden zijn er verschillende processen geweest die het vertrouwen in overheden hebben geschaad. Eerder al noemden we de Tennet 380 kV hoogspanningslijn, die men ervaren heeft als een ontwikkeling die de bewoners 'overkwam'. Dit proces was erg top-down ingestoken. Men kon dan ook niet anders dan fel tegen zijn. Bij het Ontwikkelplan voor het landschapspark de Rotte zijn vele gebruikersgroepen betrokken, maar de agrarische ondernemers geven aan onvoldoende gehoord te zijn, terwijl veel voorgestelde ingrepen wel een (grote) impact op de bedrijfsvoering hebben. Het is belangrijk om dat recht te zetten in het vervolgproces. De agrarische ondernemers hebben aangegeven gezamenlijk te willen verkennen wat de mogelijkheden zijn.

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): "Het is aan de provincie en het Recreatieschap om het vertrouwen te winnen. Ik denk dat dat alleen maar kan door een werkgroep te formeren en om te proberen met elkaar te komen tot een goed concept. Naast vertrouwen gaat het ook om geld. Als er geen geld komt, gaat het gewoon niet lukken. Je moet hierin ondersteund worden. In ieder geval moet er geld komen om dit te onderzoeken."

Jan van der Wel (agrarisch ondernemer, akkerbouwer):
"We krijgen bij het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte nu het gevoel dat er een democratisch besluit moet worden genomen en daar moeten een heleboel mensen in worden gekend. En toevallig zitten daar nog een aantal boeren bij en dat zijn toevallig ook nog de belangrijkste grondgebruikers en grondeigenaren. Hoe kunnen we dat recht gaan praten, met een interview? Daar wil ik me niet voor laten gebruiken."

Arie van den Hoek (agrarisch ondernemer, akkerbouwer):
"Bij een gebied als deze, waar de agrarische sector zo sterk vertegenwoordigd is, is het zo belangrijk om je goed te verdiepen in deze sector en ermee in gesprek te gaan vóórdat de planontwikkeling van start gaat. Het gebeurt heel vaak dat er ontwikkelingen spelen en dat ze je aanhoren, maar vervolgens niets met je reactie doen. Dan wordt het vaak toch een plan over ons, zonder ons. Dat hebben we bij dit Ontwikkelplan toch ook wel een beetje. In februari 2020 zijn we voor het eerst betrokken. Vervolgens is er tot oktober aan gewerkt en in die periode zouden ze ook in gesprek gaan met de agrarische sector. Dat is in die zes maanden niet gebeurd. Er is in die tijd geen agrariër gehoord. Terwijl we in het concept zagen dat er gewoon al over onze gronden 'beschikt' werd alsof het gronden waren van Staatsbosbeheer of andere overheden. Daar waren we echt boos over."

Pilot of verkennende gesprekken?

Voor de (door)ontwikkeling van Rotte Noord en de omgeving van het Bentwoud zijn er verschillende trajecten denkbaar; van een pilot of gebiedsproces tot verkennende gesprekken, afhankelijk van de impact op een gebied.

Twee geïnterviewde agrarische ondernemers - diegenen die zich het meest richten op een transitie naar duurzame, verbrede landbouw - de suggestie gedaan om door overheden gefinancierde (onderzoeks) pilots te starten om meer kennis, bekendheid en ervaring op te doen met oa. stroteelt, agroforestry, akkerranden, de ontwikkeling van verdienmodellen gericht op korte ketens en boer-burger relaties, etc. Zonder extra financiering zouden dergelijke pilots op dit moment niet uit kunnen, omdat de verdienmodellen nog onvoldoende ontwikkeld zijn. Zo is agroforestry gericht op de (middel)lange termijn, simpelweg omdat het enige tijd duurt voordat bomen zich voldoende hebben ontwikkeld om productief te zijn (bijv. fruit- en notenbomen). Beloningssystemen voor koolstofvastlegging zijn momenteel ook nog onvoldoende ontwikkeld om agroforestry al op

kortere termijn renderend te maken. Ook het opzetten van goedlopende korte ketens kost veel tijd, maar – eenmaal succesvol – kunnen ook andere agrarische ondernemers meeliften op het succes. Dergelijke pilots kunnen dienen als vliegwiel voor de agrarische ondernemers elders in het gebied en kunnen lokaal een grote impact hebben op de ruimtelijke kwaliteit en recreatieve mogelijkheden. Recreatie wordt door de meeste geïnterviewde agrarische ondernemers (nog) niet gezien als kans om nieuwe, toekomstbestendige verdienmodellen te ontwikkelen, maar op individueel niveau

Liesbeth de Frel (agrarisch ondernemer, oprichter Boer & Buurt): Ik heb gesproken met mensen van de WUR en met het Louis Bolk Instituut over de Eendragtspolder; Deskundigen op het gebied van transitie van gebieden en nieuwe vormen van landbouw en nieuwe verdienmodellen. Mensen die zich op andere plekken in Nederland met dezelfde vraagstukken bezig houden. Deze polder is met 110 ha groot genoeg en toch ook overzichtelijk genoeg om hier met inbreng van hen, samen met grondeigenaren en de agrarische ondernemers, te starten met een proces om een transitie in gang te zetten naar een meer kleinschalige, extensievere vorm van landbouw, met een sluitende kringloop. Waarbij – net als in de Hennipgaarde – ook gewerkt wordt aan het aantrekkelijker maken van het gebied, de natuur zich kan ontwikkelen en het geschikter gemaakt wordt voor extensieve recreatie. Ga de Eendragtspolder als een pilotgebied inrichten om te onderzoeken hoe je daar vaart kunt maken met de transitie, zodat je daar kennis kan genereren en de ontwikkelingen daar als voorbeeld kunnen dienen voor de rest van de polders. Dit past ook heel goed bij de opgaven van de provincie, met betrekking tot het landschapspark Zuidvleugel en de realisatie van groene corridors. De provincie heeft bovendien ooit eens als ambitie neergelegd dat 80% van de Zuid-Hollanders in 2030 lokaal geteeld voedsel consumeert. Daar kun je nu werk van maken."

Peter Gille (agrarisch ondernemer, eigenaar stadsboerderij Lansingerland): "Wat een gedachte zou kunnen zijn is bijvoorbeeld een samenwerking met de WUR op te zoeken en boeren die daarvoor voelen bijvoorbeeld 60.000 euro per jaar te bieden om een pilot te runnen en onderzoek te doen naar bepaalde aspecten, bijvoorbeeld stroteelt, minder chemie. Dan is er gewoon budget voor zo'n onderzoeksproject en is het financieel makkelijker geregeld. Je blijft dan uit het inrichten, maar triggert boeren om te doen waar ze goed in zijn om dat nog verder te perfectioneren. Ik denk echt dat daar de opening zit. Wil je de mainstream landbouw veranderen dan doe je er serieus goed aan om te kijken: waar zitten

3

de talenten, dat waar ze goed in zijn, van die mensen en ga daarop anticiperen.

Zelf werk ik graag samen met Staatsbosbeheer. Als je wat wil in dit gebied met betrekking tot biologische of natuurinclusieve landbouw dan krijg je hulp. Ik zou heel graag een pilot willen voor agroforestry, maar dan gelijk groot: 18 ha walnootbomen en de koeien ertussendoor laten lopen. Dat past ook goed bij de ambitie zoals genoemd in de Bossenstrategie. Ik wil daar graag aan bijdragen, doorontwikkelen en mijn bedrijf voortdurend toekomstbestendiger te maken en de kennis die ik opdoe ook weer delen. Dat sluit ook aan bij mijn talenten. Er is echt behoefte aan pilotbedrijven, daar zou ik dus op inzetten."

Een pilot is meestal gericht op het opdoen van praktijkervaring, en omvat daardoor vaak ook een deel van het agrarische areaal. De geïnterviewde agrarische ondernemers met hoogproductieve akkerbouwbedrijven geven daarvan aan dat zij de kans op het succesvol starten van pilots klein achten, omdat er (te) veel subsidie nodig zal zijn om zo'n pilot rendabel te maken.

Een pilot hoeft echter niet meteen betrekking te hebben op het landbouwareaal, maar kan ook meer theoretisch van aard zijn, en waarin wordt onderzocht hoe recreatie, natuurontwikkeling etc. samen kunnen gaan met de landbouw in het gebied en hoe dit mogelijk ook tot nieuwe verdienmodellen zou kunnen leiden.

Voor veel agrariërs klinkt de term 'pilot' dan te concreet en is 'verkenning' een betere term. Het beste is om te starten met verkennende gesprekken met een brede groep agrarische ondernemers om gezamenlijk te bepalen welke vervolgstappen voor de hand liggen. De uitkomsten uit deze Verkenning Rotte Noord en Bentwoud kunnen daarbij als input gebruikt worden. Voor Rotte Noord wordt bovendien een gebiedsgerichte aanpak Vitale Landbouw gestart.

Gerard Bac (agrarisch ondernemer, akkerbouwer): "Het zou goed zijn als er een gefinancierd proces wordt opgestart met agrariërs en experts. Met experts bedoel ik dan niet alleen landschapsarchitecten, maar ook juristen, agrarische en verkeerskundige experts. Ik zou er tot slot warm voor pleiten en jullie ook willen uitdagen om in de eindversie van de Verkenning een paragraaf te wijden aan zaken die door de agrariërs zijn benoemd. Wat is nou belangrijk voor de bedrijfsmodellen? Dus niet: "Er komen struinpaden", maar aangeven dat het belangrijk is om daarover met elkaar in dialoog te gaan."

Financiële middelen

Het opstellen van (gezamenlijke) visies en ambities en het maken van plannen is belangrijk om een koers voor het gebied uit te zetten. Tegelijkertijd is het niet vrijblijvend. Duidelijkheid en concrete plannen helpen ondernemers om te bepalen welke toekomst zij voor zichzelf zien. Plannen die niet doorgaan of waarvoor uiteindelijk onvoldoende middelen beschikbaar zijn om de realisatie ervan te bekostigen, kunnen schadelijk zijn. Door onzekerheid kan het gebied aan economische kracht verliezen, waardoor ondernemers vertrekken of stoppen. Zorg ervoor dat plannen en ambities niet teveel afhankelijk zijn van 'meekoppelkansen' en 'verdienmodellen'. Er moet rekening worden gehouden met de ondernemers die een inkomen halen uit het gebied. Het opzetten van een gebiedsfonds of landschapsfonds kan helpen om gewenste ontwikkelingen in gang te zetten.

Paul Dietz (bewonersvereniging Kruisweg): "We hebben ook vaak gepleit voor een fonds waarbij de schade aan de omgeving door bijvoorbeeld de komst van dozen ook in diezelfde omgeving gecompenseerd zou moeten worden. De gemeente financiert zoiets niet. Nu moet overal een verdienmodel opzitten, maar je zou ook kunnen zeggen dat groen en recreatie een maatschappelijke noodzaak zijn om de burgers gezond te houden en dat financiering daarvan een overheidsverantwoordelijkheid is."

Cor Habben Jansen (oa. rentmeester, gespecialiseerd in grondzaken): "Zorg dat je de plannen voor het gebied die nu door de agrariërs als bedreiging worden ervaren, niet continu een bedreiging laat zijn, maar weet ze om te draaien naar perspectieven voor de agrariërs. En als je dan een plan maakt, maak er dan een serieus en concreet plan van waarop zij hun toekomst kunnen baseren. Dat maakt het doorvoeren van veranderingen moeilijker, maar je moet wel rekening houden met de mensen die hun inkomen halen uit het gebied. Ik heb in het verleden veel planvorming gezien die uiteindelijk niet is doorgegaan doordat er te weinig financiële middelen beschikbaar waren om de plannen te realiseren. Ik zie gebeuren dat er wederom veel ambities zijn maar dat er weinig financiële middelen beschikbaar zijn om deze te bereiken. Ook plannen die niet doorgaan kunnen schadelijk zijn. Door onzekerheid kan het gebied aan economische kracht verliezen. Hierdoor vertrekken goede ondernemers. Als er binnen nu en 10 jaar een concreet plan ligt, kunnen zij hierop in ieder geval hun toekomst baseren. Dat kan uitkoop zijn of een wijziging van een bestemming waarmee zij nog steeds hun inkomen kunnen behalen, maar geef ze in ieder geval perspectief!"

4

Signalenkaarten 2030-2035

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Inleiding

Voor Rotte Noord, Bentwoud en de directe omgeving zijn verschillende plannen en visies opgesteld en verkennende onderzoeken verricht. Steeds gaat het daarbij om een deelgebied, bijvoorbeeld een gemeente of recreatiegebied. Een goed totaaloverzicht ontbreekt.

Op de signalenkaarten in dit hoofdstuk is per thema verzameld wat (recente) plannen, visies en onderzoeken hebben voortgebracht. De status van die plannen en visies verschilt sterk. Sommige plannen zijn al in voorbereiding, andere vragen nader onderzoek en zijn nog zeer conceptueel. Ook bevatten de kaarten zowel zoekgebieden als concrete locaties. Daarnaast zijn opgaven opgenomen die gemeenten en waterschappen signaleren voor de korte en (middel)lange termijn. Deze zijn aangevuld met signalen uit de interviews. Al die plannen, ambities en ontwikkelingen zijn in de kaarten in dit hoofdstuk samengevoegd, ongeacht de status; als ware het een momentopname.

Ondanks die grote verschillen in abstractieniveau en ontwikkeltermijn, geven de kaarten een goed beeld wat er op dit gebied afkomt. De kaarten laten zien waar het schuurt, maar ook waar kansen liggen. De op kaart aangegeven ontwikkelingen zijn afkomstig uit verschillende (openbare) bronnen.

Verstedelijking

Zuid-Holland staat voor een grote opgave. Tussen 2010 en 2030 zijn ongeveer 230.000 nieuwe woningen nodig. Daarvan zijn er tot nu toe al 80.000 gebouwd, waarmee een opgave voor 150.000 woningen nodig blijft. Tussen 2030 en 2040 moeten aanvullend 60.000 woningen gebouwd worden. Woningbouw is een sterk bepalende factor in de verdere verstedelijking van Zuid-Holland. Een groot deel is binnenstedelijk gepland, maar dan blijft er nog een aanzienlijke opgave die op zogenaamde 'greenfields' (nog niet verstedelijkte gebieden) ingevuld zal moeten worden.

Signalen verstedelijking

Knelpunten:

- Open ruimte staat onder druk door woningbouw, glastuinbouw en (X)XL verdozing/A12 corridor.
- Een toename van de verstedelijking zal de vraag naar groene recreatiegebieden verder doen toenemen. De recreatiedruk neemt toe.
- Niet passende activiteiten in het buitengebied geeft

extra verrommeling in de open polders.

- Verspreide glastuinbouw is op termijn niet duurzaam vanwege de noodzaak om te schakelen naar hernieuwbare energie. De urgentie om het verspreide glas op te ruimen neemt toe.

Kansen:

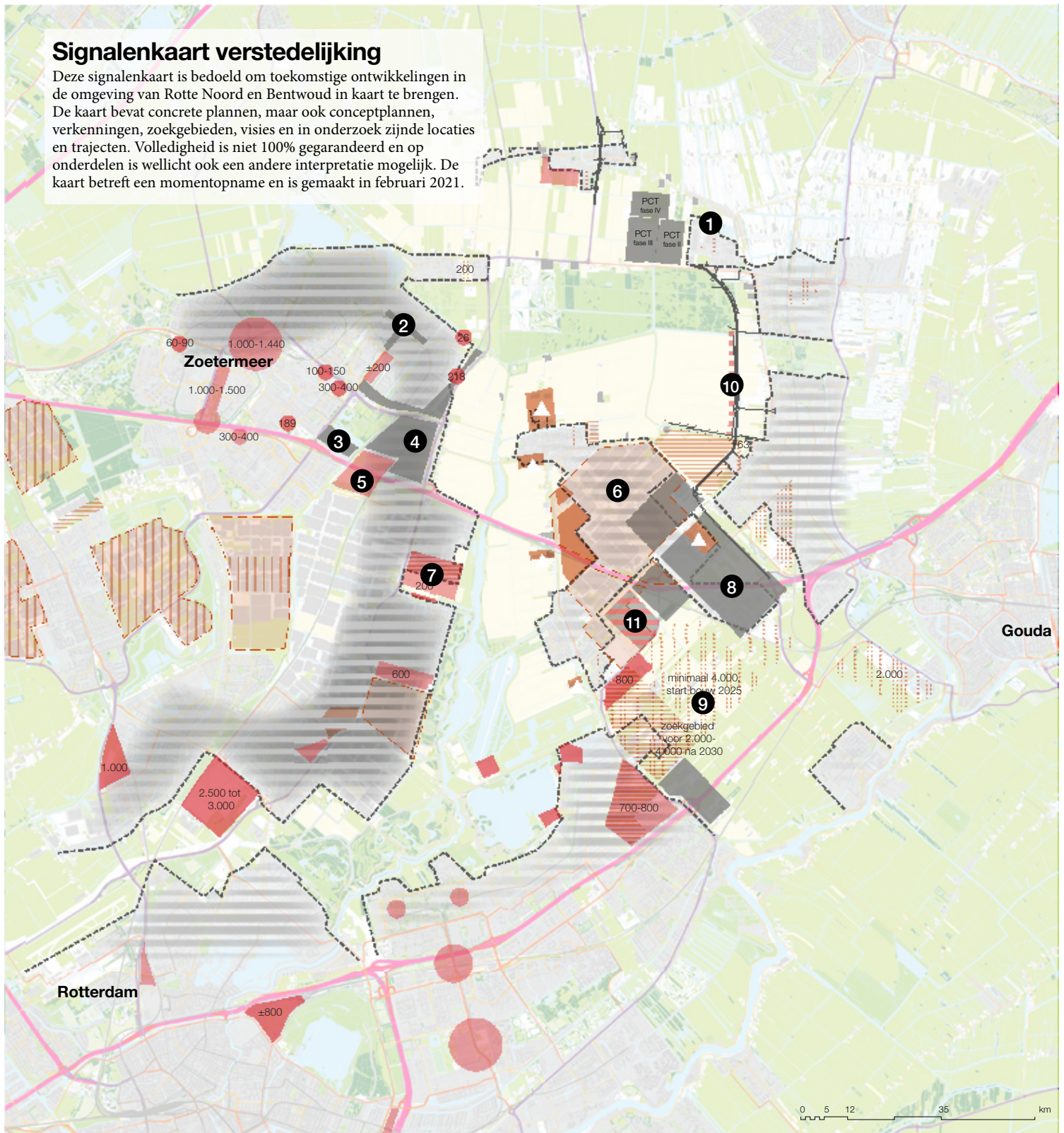
- Opruimen en herstructureren van verspreid gelegen kassen geeft ruimte aan grondgebonden en natuurinclusieve landbouw en herstelt de openheid van de polders.
- Concentratie van glastuinbouw biedt kansen om bij het kassengebied een eigen gesloten technisch en functioneel georiënteerd (collectief) water(zuiverings)systeem te maken en om aardgasloos produceren haalbaar te maken.
- Verstedelijking is een bedreiging, maar ook een meekoppelkans, bijvoorbeeld voor het maken van groenblauwe verbindingzones, groene ommetjes.
- Algemeen: Bij verstedelijking altijd extra bos en natuur realiseren. Ambitie PZH: klimaatadaptief en natuurinclusief bouwen en ontwikkelen.

Met specifieke locatie, zie kaart voor nummering:

1. Zoeklocatie woningen arbeidsmigranten.
2. Bedrijventerrein Oosterhage / Businesspark Oosterheem.
3. Gebiedsontwikkeling Dutch Innovation Park.
4. Doorontwikkeling Prisma bedrijvenpark.
5. Groen woonmilieu+bedrijven?
6. Doorontwikkeling 'glasparel': natuurlijke inrichting en beheer kassengebied biedt kansen voor waterkwaliteit en biodiversiteit.
7. Bescheiden woningbouw (bijvoorbeeld landgoederen, groen wonen).
8. Uitbreiding Distripark A12
9. Ontwikkeling 'Vijfde Dorp'. Nieuwe Ecologische verbindingzone(s) meenemen in de ontwikkeling van de Zuidplaspolder.
10. Nieuwe agrarische bebouwing in de Achterofsche Polder aan de westkant van de (Verlengde) Bentwoudlaan (conform amendement provinciale staten en motie gemeenteraad Waddinxveen).
11. Knibbelweg Oost: fase 1: 19 ha glas (Factsheet gemeente zuidplas en visie Oostland), grote logistieke bedrijven (A12 corridor): dit zijn tegenstrijdige visies.

Signalenkaart verstedelijking

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Glastuinbouw

- Functieverandering
- Herstructureren glastuinbouw
- Op lange termijn niet duurzaam
- Uitbreiding glastuinbouw
- Begrenzing Oostland

Bedrijventerreinen

- Uitbreiding en doorontwikkeling bedrijventerreinen

Woningbouw

- Uitbreiding woningbouw
- Zoekgebied uitbreiding woningbouw
- Begrenzing huidige verstedelijkte gebied

Analysekaart Inventarisatie mogelijke bouwlocaties

Bronnen:

Ontwikkelplan landschapspark de Rotte - analyse en inventarisatie, Masterplan EVZ Zuidplaspolder (kaart Arcadis 'Autonome en voorgenomen ontwikkelingen, maart 2020), Visie op doorontwikkeling PCT ICT (april 2019), Werkboek Oostland (januari 2020), factsheets.

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Infrastructuur

In het gebied komt allerlei grootschalige infrastructuur samen: snelwegen, spoor, HSL, leidingen en andere ondergrondse infrastructuur, hoogspanningsnet. Daarnaast worden er momenteel verschillende langjarige ambities uitgewerkt. Het gaat onder andere om:

- A12 (door)ontwikkelen tot logistieke corridor: samenwerking Lansingerland, Waddinxveen, Zoetermeer, Zuidplas, provincie Zuid-Holland en diverse andere stakeholders.
- Doorontwikkeling logistieke hotspot Bleizo: station Lansingerland-Zoetermeer, businesspark
- LogistiekPark A12 is onderdeel van de ontwikkeling Glasparel+. Uitbreiding van het bestaande Distripark. Naast LogistiekPark A12 wordt ook een glastuinbouwgebied van 90 hectare ontwikkeld.
- Er zijn plannen om te onderzoeken of het vertrammen van de lijn Rotterdam-Zoetermeer (nu een buslijn) haalbaar is.
- Er spelen een aantal wegverbredingen in het gebied: A12, A20, provinciale weg N209.
- Onder de naam Beter Bereikbaar Gouwe zijn verschillende (aanpassingen aan) tracés in onderzoek om de bereikbaarheid van Alphen aan de Rijn, Bodegraven, Waddinxveen, Boskoop en Hazerswoude-Dorp te verbeteren.
- De verlengde A16 door Lage Bergse Bos bij Rotterdam: snelweg gaat onder de Rotte door, komt in overdekte tunnelbak onder het Lage Bergse Bos.
- Greenport Boskoop, boomkwekerijcluster als belangrijke logistieke hotspot.
- Snelfietsroutes in het kader van Metropolitane Fietsroutes (MRDH), in onderzoek.

Signalen infrastructuur

Knelpunten:

- Een overkoepelende strategie voor het Rottegebied als bundelingsgebied van buizen en leidingen ontbreekt.
- Risico op 'verdozing' langs de A12. Dit heeft niet alleen een grote impact op het landschap, maar zorgt ook voor recreatieve en ecologische barrières en kan dorpen en buurtschappen als Moerkapelle

en Kruisweg verder isoleren.

- Risico op landschapsversnippering en versnippering landbouwareaal door zoekgebied infra-oplossingen rondom Hazerswoude en Waddinxveen.

Kansen:

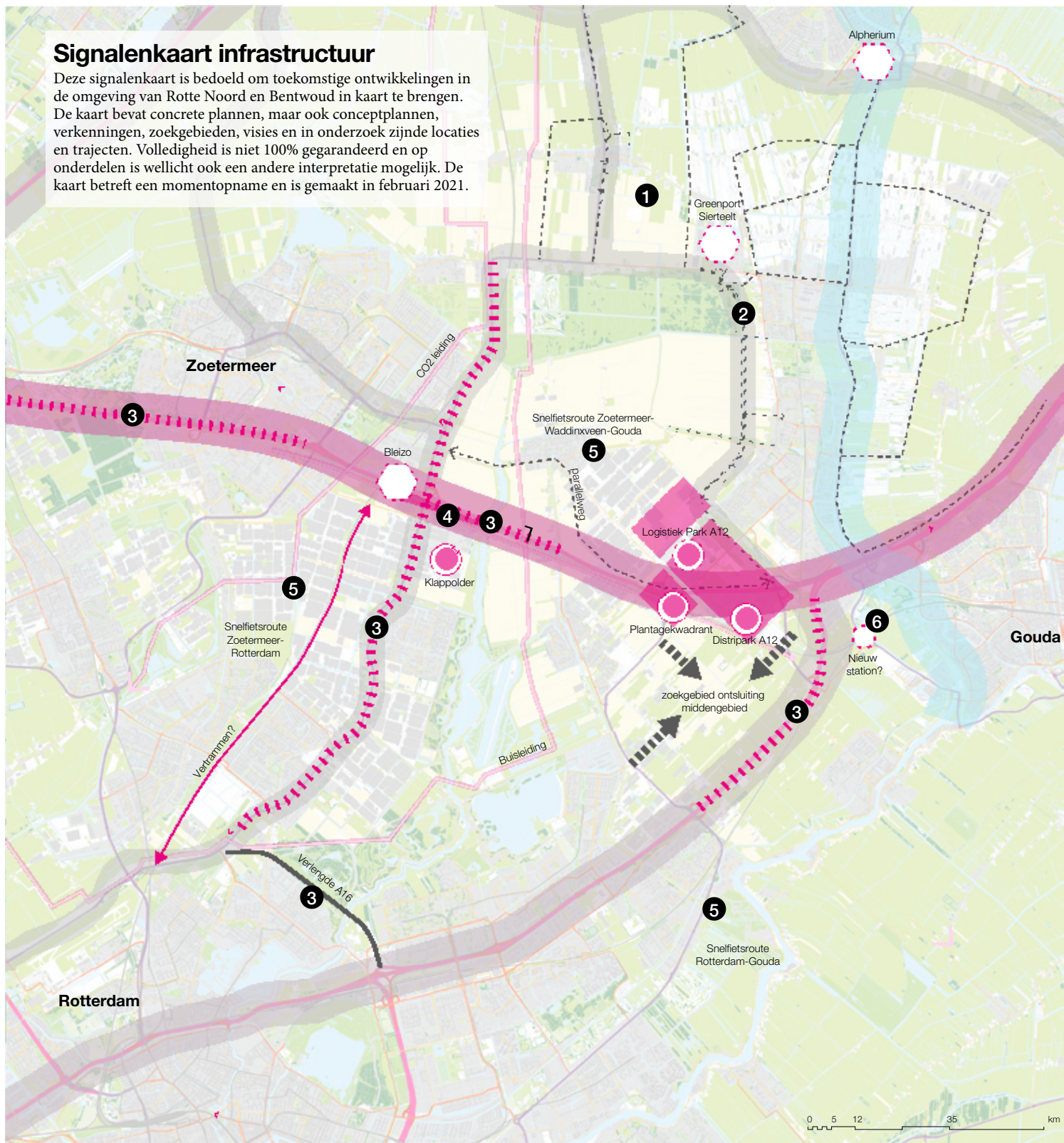
- Snelfietsverbindingen verbinden niet alleen de steden met elkaar, maar maken ook het Rottegebied beter bereikbaar per fiets.

Met specifieke locatie, zie kaart voor nummering:

1. Beter Bereikbaar Gouwe: onderzoek naar verbetering bereikbaarheid van de ruimere regio. Verschillende opties zijn getekend, in onderzoeksfase.
2. Verlengde Bentwoudlaan/N207-Zuid (onderdeel Beter Bereikbaar Gouwe). In onderzoek.
3. Verbreding van (snel)wegen kan een extra recreatieve barrière vormen. Verbeteringen aan wegen kunnen worden aangegrepen om recreatieve routes aan te leggen of bestaande te verbeteren.
4. Railterminal tussen huidige spoor en Klappolder onderdeel van A12 corridor. In onderzoek.
5. Snelfietsroutes in onderzoek: Zoetermeer-Waddinxveen-Gouda, Zoetermeer-Rotterdam, Rotterdam-Gouda.
6. Treinstation Gouweknoop is meermaals opgenomen geweest in plannen en in 2016 nog door gemeente Gouda als topprioriteit benoemd. Eind 2020 liet Prorail weten dat een station op korte termijn niet haalbaar is.

Signalenkaart infrastructuur

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Analysekaart Infrastructuur

Legenda

	Verbreiding/verbetering		Leidingen: busleidinging, CO ₂ leiding, drinkwaterleiding Dunea (zie kaart)
	Vertrammen Zorro (studie)		Corridorontwikkeling A12
	Snelwielwielroutes (studie)		Doorontwikkeling bedrijventerrein corridor A12
	Nieuwe ontsluitingen/studie		Logistieke/industriële hotspots
	Logistiek hoofdnetwerk		

Oude Rijn-Gouwe

Bronnen:
 Beter Bereikbaar Gouwe kaartje 40 mogelijke maatregelen, Masterplan EVZ Zuidplaspolder (kaart Arcadis 'Autonome en voorgenoemde ontwikkelingen, maart 2020), Ontwikkelplan landschapspark de Rotte - analyse en inventarisatie, Visiekaart ISV Greenport Boskoop, Bodematlas PZH (ondergrondse infra), factsheets.

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Water

Het gebied bevindt zich op de grens van twee waterschappen, het Hoogheemraadschap van Rijnland en Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard. Het gaat om twee verschillende watersystemen die niet met elkaar verbonden zijn. In de (overwegend diep gelegen) droogmakerijen wordt het water middels gemalen uitgeslagen naar de boezemwateren. Voor de polders langs de Rotte fungeert de Rotte als boezem, de Zuidplaspolder water af op de Hollandsche IJssel en Het Bentwoud en de polders ten noorden daarvan wateren af op de Oude Rijn en Noordzee. Water en de wateropgaven zijn sterk sturend voor de verdere ontwikkeling van het gebied. Het is daarom van belang om van te voren goed na te denken over integrale oplossingen.

Signalen water

De grootste en meest bepalende wateropgaven spelen niet op korte termijn, maar zullen de komende jaren steeds meer in belang toenemen. Klimaatveranderingen en de noodzaak het watersysteem klimaatrobust in te richten, zullen een grote impact hebben op het huidige landgebruik.

- Om verzilting te voorkomen zal het in de toekomst steeds noodzakelijker worden om het waterpeil op te zetten dan wel flexibel te maken. Het opzetten van het peil heeft gevolgen voor de landbouw. Nu volgt het peil het landgebruik. In een klimaatrobust systeem is het andersom.
- Naast piekwaterberging wordt ook de opgave groter om meer zoetwater vast te houden tbv. langere perioden van droogte.
- HHSK is sterk afhankelijk van andere waterschappen voor de aanvoer van water tijdens droogte, als inlaat via de Hollandsche IJssel door verzilting niet mogelijk is. Voor een robuust watersysteem is het nodig om het systeem op een hoger schaalniveau te beschouwen.

Met specifieke locatie, zie kaart voor nummering:

1. Er zijn verkenningen uitgevoerd naar het verbinden van het water Rotte-Rijn-Vliet, maar de uitgewerkte scenario's worden nu nog niet haalbaar geacht, oa. vanwege verschil in waterpeil, aanwezigheid van stuwen, verschil in

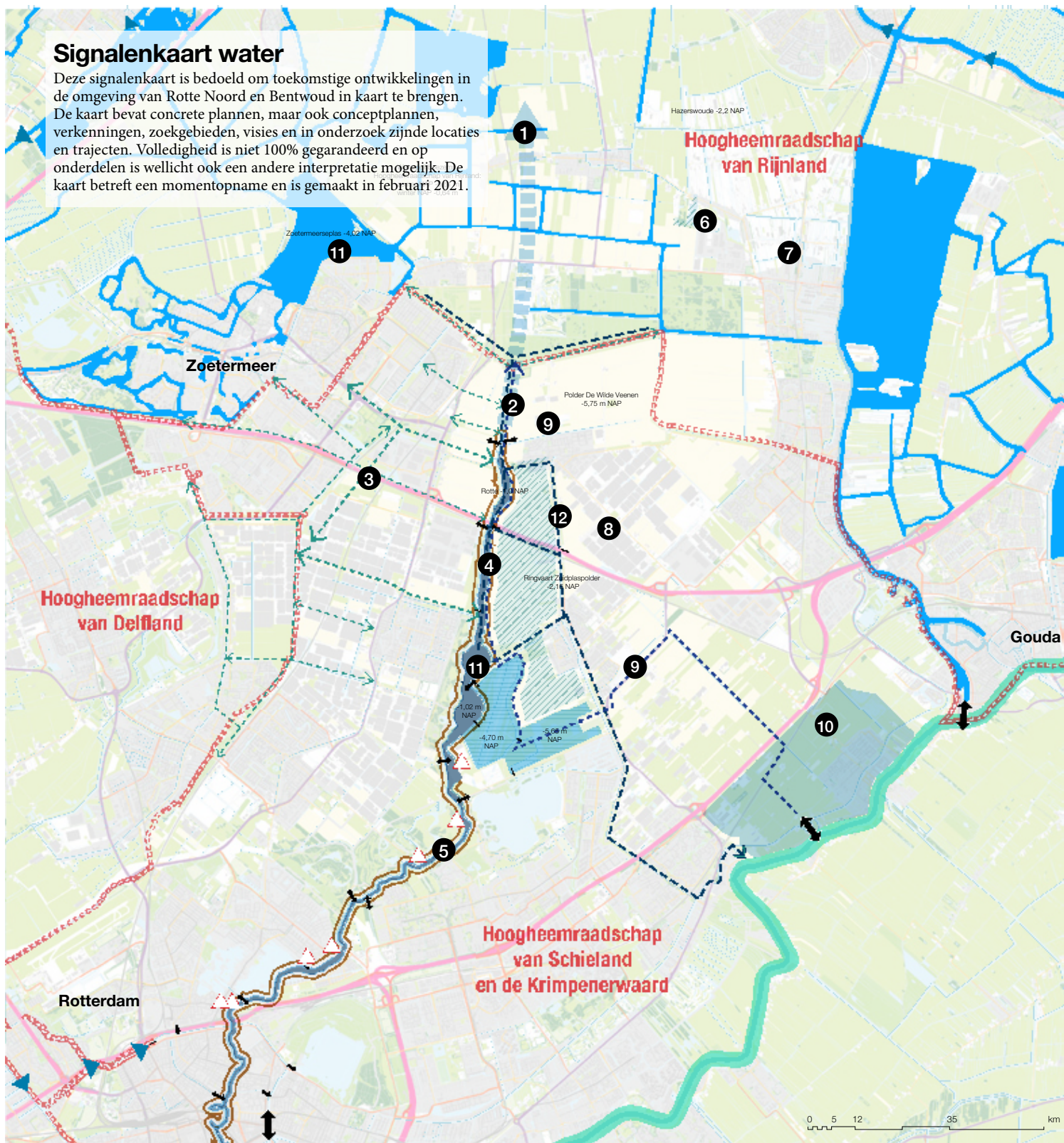
waterkwaliteit, onvoldoende diepgang, etc.

2. Een eerste stap in het verbinden van Rijn-Rotte-Vliet kan volgens enkele geïnterviewden liggen in het doortrekken van de Rotte tot het Bentwoud, zonder de watersystemen te verbinden (kansen kano- /kajakrecreatie).
3. Waterverbindingen Zoetermeer: Ambities uit 'Groene Gezonde Stad' en wensbeelden vanuit biodiversiteit/water/recreatie.
4. In de toekomst is er vermoedelijk niet meer altijd voldoende water beschikbaar om het Rottepeil tijdens droge zomers op het huidige, hoge niveau te houden. Een flexibel peil (binnen een bandbreedte) is dan wellicht nodig. Dit kan een effect op de veenkades hebben, die dan instabieler kunnen worden.
5. Een flexibel(er) waterpeil voor de Rotte is mogelijk nodig voor piekberging. Daarvoor fungeert nu ook het waterbergingsgebied in de Eendragtspolder, die volloopt wanneer het peil van de Rotte niet meer hoger kan. Een flexibel peil is nu niet mogelijk, met name vanwege bebouwing in de buitendijkse boezemlandjes (o.a. vakantiewoningen).
6. Zoekgebied waterberging PCT Terrein Fase II.
7. Ambitie om Boskoop beter te verbinden via water ten behoeve van toerisme en recreatie.
8. Glastuinbouw is verplicht om >95% van chemische middelen te zuiveren uit het drain/spoelwater. Hiervoor worden (collectieve) waterzuiveringssystemen gerealiseerd.
9. Bevaarbaarheid Ringvaart tussen Rottmeren en Hollandsche IJssel verbeteren + mogelijkheid zoetwater via Hollandsche IJssel in te laten vergroten (beide door verbreding).
10. Het restveengebied in de Zuidplaspolder heeft te maken met bodemdaling. Hier is het noodzakelijk om het waterpeil op te zetten. Van peil volgt functie naar functie volgt peil. Mogelijk is het niet langer aanpassen van het peil aan de bodemdaling voldoende? Dit leidt tot geleidelijke vernatting.
11. De Zoetermeerse plas en de Rotte zijn aangewezen als waterlichaam voor de Europese Kaderrichtlijn Water. Voor beide is de waterkwaliteit momenteel onvoldoende tot slecht.
12. Voorstel voor nieuwe vaarverbindingen uit Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte.

Signalenkaart water

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Analysekaart Water

Legenda

	Groenblauwe verbinding (focus blauw)		Restveengebied bodemdalingsgevoelig		Zoekgebied voorraadberging
	Blauwe (vaar)verbindingen		Grens waterschappen		Verziltzing Hollandsche IJssel
	Rotte boezem met veenkades		Gemalen		Kleinschalige Water Aanvoorziening (KWA)
	Bebouwde boezemlanden		Rotte-Rijn verbinding	Bronnen:	
	Piekbergingsgebied		KRW-wateren Rijnland	Factsheets, Ontwikkelplan landschapspark de Rotte, Masterplan EVZ Zuidplaspolder, Rijn-Rotte-Vliet - van vaarverbinding naar groenblauwe gebiedsontwikkeling (november 2017), ISV Greenport Boskoop, partiele herziening (2020) , Groene en gezonde stad Zoetermeer 2040	

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Natuur

Er zijn vele ambities om het areaal natuur uit te breiden. De hoofdpunten zijn:

- De realisatie van belangrijke missende schakels in het NatuurNetwerk Nederland (NNN), waarmee natuurgebieden met elkaar verbonden worden. Een belangrijke schakel voor dit gebied is het realiseren van een ecologische, natte verbindingzone tussen de Krimpenerwaard en het Bentwoud. Hiervoor zijn verschillende tracés in onderzoek. De provincie laat in de eerste helft van 2021 een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren, rapport wordt medio 2021 opgeleverd. Het tracé langs de Rotte wordt als kansrijk gezien.
- Bossenstrategie: ambitie voor 10% meer bos. Hier zijn verschillende ideeën over. In het Ontwikkelplan de Rotte is de ambitie om meer bos tussen Rottemeren (Lage Bergse Bos) en het Bentwoud te ontwikkelen. Kansen voor nieuwe aanplant liggen bijvoorbeeld bij versnipperd gelegen kleine kavels die vanwege hun formaat ongeschikt zijn voor gangbare landbouw.
- Doorontwikkelen van recreatiegebied Bentwoud en verbinden met natuur- en recreatiegebieden in de omgeving, waaronder NP Hollandse Duinen (io.) in het westen, de Nieuwkoopse Plassen in het oosten en het Rottemereengebied in het Zuiden
- Algemeen: Bij verstedelijking altijd extra bos en natuur realiseren.
- Algemeen: Bouwopgaven worden natuurinclusief en klimaatadaptief opgepakt (Convenant Klimaatadaptief Bouwen, PZH en 'Aan de slag met natuurinclusief bouwen').
- Algemeen: meer invulling groenblauwe ambities gemeenten en provincie. Betere verbinding tussen stad/dorp met omliggende groengebieden. Groenblauwe dooradering in stad en buitengebied.

Signalen natuur

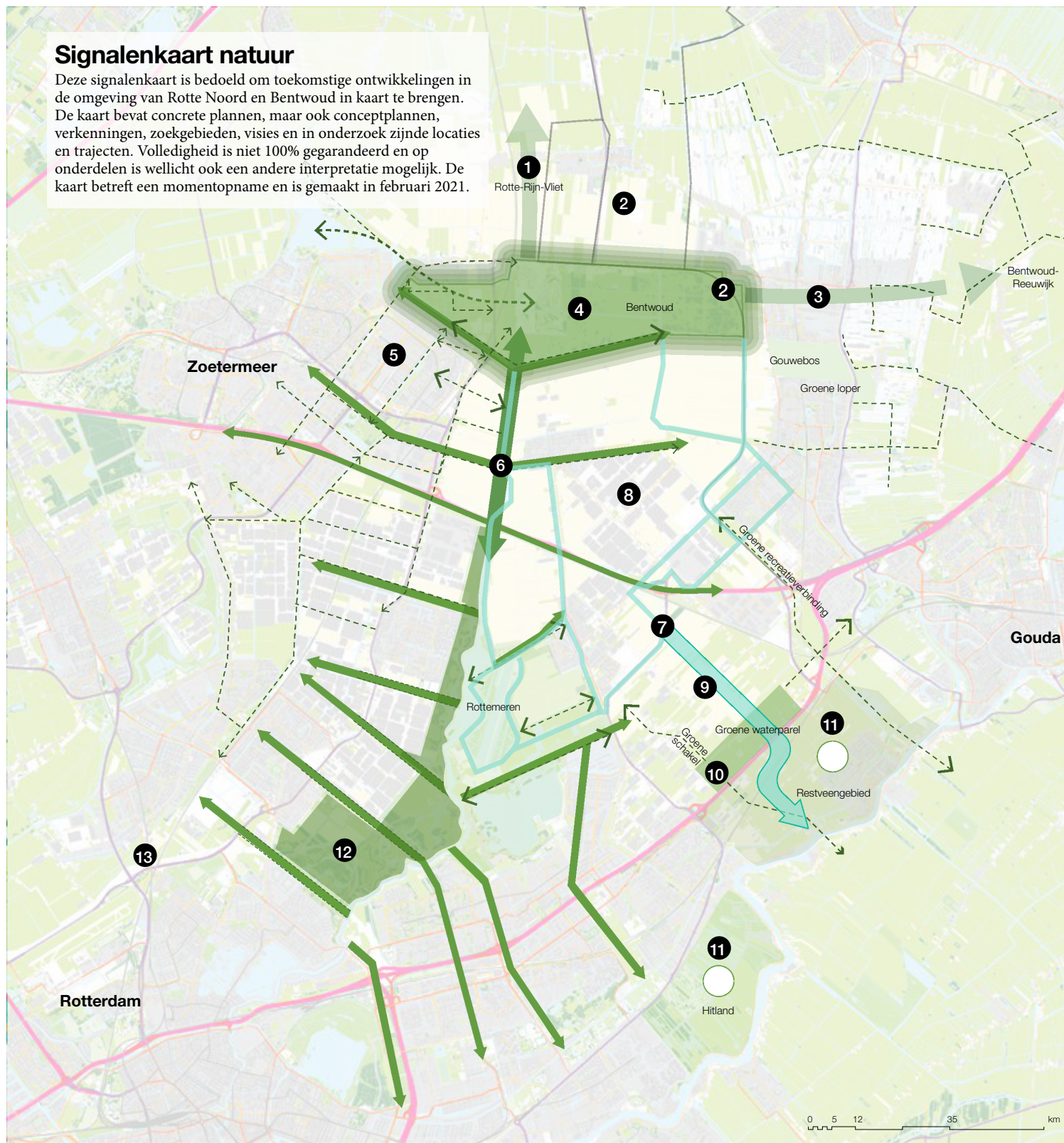
Met specifieke locatie, zie kaart voor nummering:

1. Onderzoek scenario's doortrekken verbinding Rotte-Rijn-Vliet.
2. Zorgen om de inpassing Bentwoudlaan/N207: door Bentwoud heen. Dit heeft het risico van areaalverlies en landschapsversnippering.

3. Ontwikkelen robuuste verbindingen (vaar-, fiets- en wandelroutes) van Bentwoud naar veenweidegebied Reeuwijk, tussen woonkernen, en tussen transformatiegebieden.
4. Recreatiegebieden zoals Bentwoud hebben meer ruimte nodig. Het aantal bezoekers zal blijven groeien door toenemende verstedelijking. Doorontwikkelen recreatiegebied Bentwoud en verbinden met natuur en recreatiegebieden in de omgeving is een opgave.
5. Ambitie Zoetermeer: fijnmazige groenblauwe dooradering (groene en gezonde stad) Verbinding Plas van Poot - Rottemeren/Bentwoud. Verbinden van de Zoetermeerse plas via de Noordhovense en Benthuizer plas naar het Bentwoud. Het gaat om ambities uit 'Groene Gezonde Stad' en wensbeelden vanuit biodiversiteit/water/recreatie.
6. Ambitie om Bentwoud zowel ecologisch als recreatief te verbinden aan Rottemeren.
7. EVZ Krimpenerwaard-Bentwoud realiseren is een uitdaging in combinatie met de doorontwikkeling van de glasparel. Ook de geplande verbreding A20 is een complicerende factor.
8. Doorontwikkeling glasparel: natuurlijke inrichting en beheer kassengebied biedt kansen voor de waterkwaliteit en biodiversiteit.
9. EVZ/ 'Natte' natuurverbinding tussen Krimpenerwaard/Zuidplas/Rottemeren Bentwoud, in onderzoek. Voor vast traject geldt: (door) ontwikkelen van Vierde Tocht als historisch element tot ecologische verbindingzone.
10. Transitie landbouw in combinatie met realisatie groene schakel
11. Sterke bodemdaling in het restveengebied en Hitland. Het is noodzakelijk om waterpeil op te zetten om verdere veenoxidatie te voorkomen. Dit biedt kansen voor meer natte natuurwaarden. Beide zijn tevens aangemerkt als weidevogelgebied.
12. Wens voor meer bos tussen Rottemeren en Bentwoud. In bestaande bosgebieden Rottemeren werken naar gezonde bosopbouw: aanplanten nieuw bos en omvormen naar kern-mantel-zoom.
13. Natuurverbinding Vlinderstrik/Groenzoom/Midden Delfland.

Signalenkaart natuur

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Legenda

(Zoekgebied) uitbreiding bosnatuur

Groene verbindingen en ribben (Ontwikkelplan landschapspark de Rotte)

Groenblauwe verbindingen (focus groen)

Natte natuur (zoekgebied): vast traject / alternatief traject

Bestaande NNN

Restveengebied

Weidevogelgebieden: Restveengebied en Hitland

Bronnen:

Masterplan EVZ Zuidplaspolder, Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte, Visiekaart ISV Greenport Boskoop, Groene en gezonde stad 2040 Zoetermeer, Natuurplan provincie PZH, factsheets.

Analysekaart Natuur

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Grondgebonden landbouw

Voor de signalen (grondgebonden) landbouw hebben we ons nadrukkelijk gericht op het focusgebied van deze verkenning, dus met name het droogmakerijengebied. De veenweidegebieden rondom en het kwekerijengebied van Boskoop kennen eigen opgaven. Ze zijn wel opgenomen op de kaart, maar opgaven en ontwikkelingen worden hier niet meegenomen.

Het agrarische landschap is een dynamisch gebied en vormt, samen met de natuurgebieden, een belangrijke landschappelijke contramal voor verstedelijking. De landbouw zorgt voor het behoud van het open landschap. Tegelijkertijd heeft de moderne agrarische bedrijfsvoering haast 'industriële' kenmerken: boerenschuren kregen vaak een omvang als van bedrijfshallen en de landbouw vraagt serieuze infrastructuur. De moderne bedrijfsvoering combineert bovendien niet goed met recreatie. De droogmakerijen zijn akkerbouwgebied. Het betreft goede, vruchtbare gronden. Voor de levensvatbaarheid is het belangrijk dat er voldoende areaal behouden blijft en dat de percelen niet verder versnipperen.

Niet alleen verstedelijking vormt een bedreiging voor het agrarisch areaal, dat geldt ook voor andere ontwikkelingen die ruimte vragen, zoals de aanleg van recreatieve routes, infrastructuur en de inpassing van zonnevelden, maar ook de aanleg van bos en ecologische (natte) verbindingszones. Hoe hoger de ruimtedruk, hoe schaarser agrarische grond wordt en dus hoe hoger de grondprijs. Deze hoge grondprijs kan vrijwel alleen terugverdiend worden door verder te intensiveren en door een nog efficiëntere bedrijfsvoering. Dit geeft opnieuw minder ruimte voor recreatief medegebruik en groenblauwe dooradering (verweving natuur-landbouw). Dit is een vicieuze cirkel die moeilijk te doorbreken is. Tegelijkertijd wordt met een rijksvisie op kringlooplandbouw wel ingezet op een transitie van de landbouw, waarin meer ruimte is voor natuur. Ook de Europese Green Deal en de landbouwvisie 'From Farm to Fork' zetten daarop in.

Signalen landbouw

Algemeen (zonder specifieke locatie):

- Wat betekent een transitie naar duurzame, natuurinclusieve kringlooplandbouw in dit gebied?

Denk aan van wereldmarkt naar lokale betekenis. Meer groenblauwe dooradering, natuurinclusief. Verbeteren waterhuishouding en waterkwaliteit. Kan dit ook in combinatie met recreatieve activiteiten, ecosysteemdiensten, energie en verdienmodellen die daarbij aansluiten? Het is belangrijk om samen met agrariërs duurzame businesscases te ontwikkelen en hen te faciliteren in de transitie. Wat is de rol van de overheid? Wat is de rol van ketenpartijen en andere stakeholders?

- Er is ruimte nodig voor initiatief vanuit creatieve en vernieuwende agrariërs.
- Vormen van agroforestry (tevens benoemd als ambitie in de bossenstrategie) lijken in dit gebied heel passend.
- Het opzetten van het waterpeil zal in de toekomst nodig zijn oa. om verzilting tegen te gaan (zie signaalkaart water). Dit heeft gevolgen voor het landgebruik.
- De vraag naar meer grond voor (bos)natuur drijft de prijs van landbouwgrond verder op.

Met specifieke locatie, zie kaart:

1. Agrarische activiteit behouden, maar ook ambities Ontwikkelplan landschapspark de Rotte en andere ambities. Hoe dit te combineren?
2. Zorgen over de inpassing van de Bentwoudlaan: dit heeft het risico van areaalverlies en landschapsversnippering.
3. Transitie landbouw in combinatie met realisatie groene schakel. Inzetten op passende agrarische bedrijfstypen met toekomstperspectief.
4. Sterke bodemdaling in het restveengebied en Hitland. Het noodzakelijke opzetten van het waterpeil om veenoxidatie te remmen vraagt om een transitie van het agrarische gebruik in het gebied. Zijn hier kansen voor een nieuw verdienmodel door (extensieve) recreatie?
5. Kleinschalige initiatieven als Boer & Buurt kunnen lokaal een grote impact hebben.
6. Verkennende gesprekken pilot agroforestry Hoekse Waard Oost.
7. Accent voor de Eendragtspolder zal in de toekomst meer op recreatie icm. landbouw en natuur komen te liggen (ambitie gemeente Zuidplaspolder).

Signalenkaart landbouw

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Analysekaart Grondgebonden landbouw in het droogmakerijengebied

Legenda

- Droogmakerijen: goede akkerbouwgrond
- Veengebieden
- Kwekerijengebied Boskoop

- Restveengebied
- Natuurinclusieve agrarische initiatieven
- Project N207
- Groene schakel

Bronnen:
Factsheets, Agrarisch onderzoek Zuidplas

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Energie

Het gebied ligt op de grens van drie Regionale Energie Strategieën (RES) regio's: Rotterdam-Den Haag, Holland-Rijnland en Midden-Holland. Per RES-gebied zijn er verschillende conceptuele scenario's opgesteld. Zo zijn er scenario's waarbij de zoekgebieden voor duurzame energie-opwekking met name aan (grootschalige) infrastructuur gekoppeld zijn. Er zijn scenario's waarbij is gekozen voor spreiding en scenario's waarbij juist gekozen is voor concentratie. Voor de RES Holland-Rijnland is een scenario uitgewerkt waarbij het landschappelijke karakter structurerend is voor de zoekgebieden. Hier gelden de droogmakerijen ten noorden van het Bentwoud als zoekgebied voor geclusterd windmolens (minimaal 4). Op de signaalkaart zijn alle zoekgebieden weergegeven. Bij het opstellen van de kaart waren de definitieve RES'en nog niet afgerond. Wel is voor RES-Midden-Holland gebruikgemaakt van de uitwerking van februari 2021.

Voor het gebied moet er daarnaast rekening worden gehouden met de volgende specifieke energiereleerde opgaven en aspecten:

- Er dient rekening gehouden te worden met een grote energievraag van de kassengebieden en greenport Boskoop.
- Grootschalige energie-infrastructuur door het gebied: 380 kV hoogspanning. Deze is relatief recent door het gebied gekomen en heeft enkele ruimtelijke consequenties (oa. geen hoogbouw).
- Opgaven voor nieuwe hoogspanningsstations.
- Met 'Ruimte voor een groenblauwe toekomst, Kader en koers voor recreatief landschapspark Rottemeren' is de afspraak gemaakt om geen grootschalige energieopwekking in landschapspark de Rotte te plaatsen.
- De gemeente Zuidplas zal op korte termijn vooral inzetten op energieopwekking op locaties waar op termijn gebouwd zal worden ('pauze-landschappen'). In zowel het coalitieakkoord als in het collegeprogramma is overeengekomen dat windmolens niet passen binnen het open landschap van Zuidplas.
- Voor de langere termijn: De RES'en waar nu aan gewerkt wordt, gaan uit van het terugbrengen van

de CO₂ uitstoot tot de helft (tov, 1990) in 2030. De opgave tot 2050 is om CO₂-neutraal te worden. Er is dus nog veel meer nodig.

Signalen energie

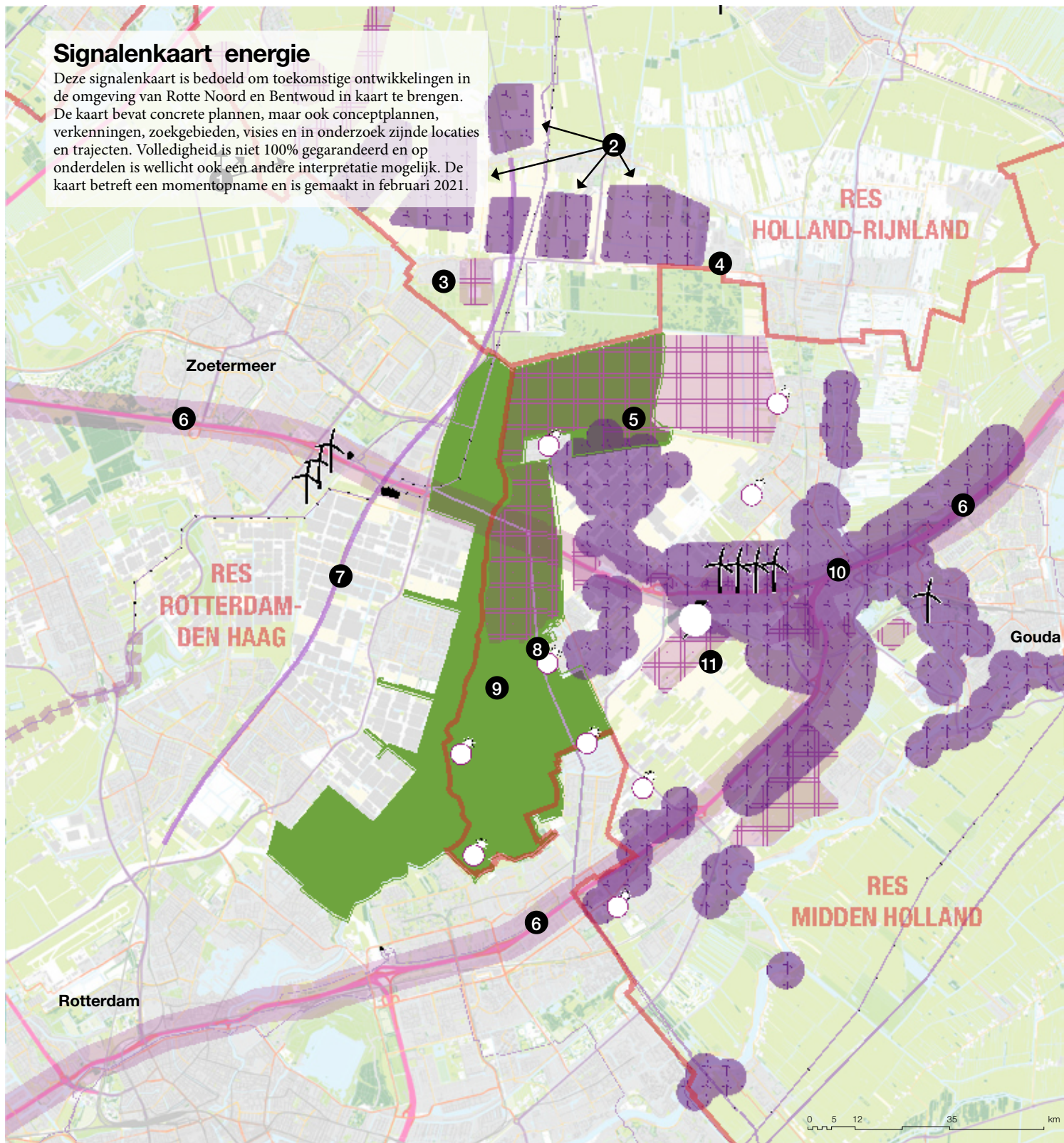
- Inpassing van zon en wind gaat vaak ten koste van landschappelijke kwaliteit.
- Versnippering, RES'en sluiten niet goed op elkaar aan. Er zullen afwegingen gemaakt moeten worden op RES-overstijgend niveau om regie te voeren en te bepalen waar wel, waar niet.
- Met name zon op landbouwgrond zorgt voor extra ruimtedruk en drijft de grondprijs verder op.
- Mogelijke strijdigheden tussen RES'en en provinciaal en gemeentelijk omgevingsbeleid.

Met specifieke locatie, zie kaart:

1. Mogelijk RES-scenario zonnepanelen op landbouwgrond rondom veenlinten. (Concept-RES Holland Rijnland).
2. Zoekgebieden mogelijk RES-scenario voor geclusterde windmolens (minimaal 4) in droogmakerijen. (Concept-RES Holland Rijnland).
3. Zoekgebied mogelijk RES scenario voor zonnepanelen op landbouwgrond rondom bedrijventerreinen. Tevens zoekgebied wind op bedrijventerreinen (Concept-RES Holland Rijnland).
4. Grote vraag naar energie bij Greenport, maar de aansluitcapaciteit van Liander is gering.
5. Mogelijk RES-scenario energiebos Achterofsche polder als buffer Greenport Scenario energiebos Achterofsche polder. (Concept-RES Midden-Holland)
6. Mogelijk RES-scenario windmolens en zonnepanelen gekoppeld aan grootschalige infra
7. Mogelijk RES scenario zonnepanelen op spoorbaan (concept-RES Rotterdam-Den Haag).
8. Mogelijk RES-scenario (kleinschalige) zonnevelden in dorps- en stadsranden.
9. Geen grootschalige energieopwekking (windmolens en zonnevelden) in werkingsgebied Recreatieschap Rottemeren.
10. Mogelijk RES-scenario energielandschap Gouweknoop
11. Mogelijke locatie nieuw onderstation Liander.

Signalenkaart energie

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Legenda

..... 380kV verbinding bovengronds

— 380kV verbinding ondergronds

- - - 380kV boren en vergraven

Rottemereengebied vrijhouden van grootschalige energieopwekking

Zoekgebied kleine zonnepanelen dorpsrand

Zoekgebied windenergie

Zoekgebied zonnepanelen

Mogelijke locatie nieuw onderstation

Grenzen RES regio's

Bestaande windmolens

Analysekaart Energie

Bronnen:
Concept-RES'en, RES MH 18-02, Werkboek Oostland (januari 2020), factsheets gemeenten en provincie, Ruimte voor een groenblauwe toekomst, Kader en koers voor recreatief landschapspark de Rotte.

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Cultuurhistorie

De polders langs de Rotte en rondom het Bentwoud zijn relatief jonge, agrarische cultuurlandschappen. Het gaat om droogmakerijen, voormalige uitgeveende plassen, die vanaf de 17e eeuw één voor één waren drooggelegd, de Zuidplaspolder als laatste. Dit was de diepste plas, en het meest kostbaar om droog te leggen, waardoor particuliere investeerders zich er nooit aan gewaagd hadden. Rond 1850 werd dit één van de eerste door de staat gefinancierde droogmakerijen. De 23 km lange ringvaart rondom en een groot aantal molens langs de zuidgrens moest het land bemalen. Oorspronkelijk vormden met name de erven groene eilanden in dit open landschap, maar het aandeel erfbeplanting is sterk afgenomen sinds halverwege de vorige eeuw. Ook de schaal van de percelen veranderde. De smalle stroken werden aaneengevoegd tot grote kavels. De moderne landbouw vereiste een grotere schaal. Er was onvoldoende grond landbouwgrond beschikbaar om alle agrarische bedrijven in de trend van schaalvergroting te laten meegaan. Een groot deel van de agrariërs stopte en vond elders werk, een ander deel zette in op intensievere teelten in tuinbouwkassen, waarmee met een beperkte hoeveelheid grond toch een toekomstbestendig bedrijf kon worden opgezet.

Moerkapelle 1915

Moerkapelle 1969

Het huidige gebied kenmerkt zich door een open landschap, relatief grootschalige akkerbouw op grote percelen, binnen een raamwerk van hoger gelegen polderlinten en dijken. Beplanting is schaars. De oorspronkelijk lager gelegen Rotte en krekken zijn door inversie nu hoger komen te liggen dan het omliggende landschap. De grens tussen het veenweidegebied en de polder wordt gemarkeerd door een hoogteverschil (steilrand). De landscheiding tussen de Hoogheemraadschappen van Schieland en Krimpenerwaard en van Rijnland, die langs de noord- en oostgrens van de polder de Wilde Veenen en de zuidzijde van de Achterofsche polder loopt, heeft een zeer hoge cultuurhistorische waarde. Deze landscheiding is bovendien goed leesbaar in het landschap.

De meeste molens zijn verdwenen, maar de resterende molens en molenstompen zijn nu markante en gezichtsbepalende cultuurhistorische waarden.

Signalen cultuurhistorie

Algemeen (zonder specifieke locatie):

- De openheid van de droogmakerijen is uniek en zou behouden moeten worden. Deze kenmerkende openheid wordt aan de ene kant gewaardeerd, maar aan de andere kant ook als saai en weinig aantrekkelijk gezien. De beleving kan beter gefaciliteerd worden en aantrekkelijke gebieden beter met elkaar en met de woonkernen verbonden worden.
- Het open houden van molenbiotopen kan knellen met de wens om meer bos aan te planten, en een aantrekkelijker en gevarieerder landschap te creëren met onder andere groenblauwe ribben.
- Cultuurhistorische dijk- en polderlinten en overige lijnvormige structuren kunnen recreatief en ecologisch versterkt worden (zoveel mogelijk uitgaan van de bestaande structuur).

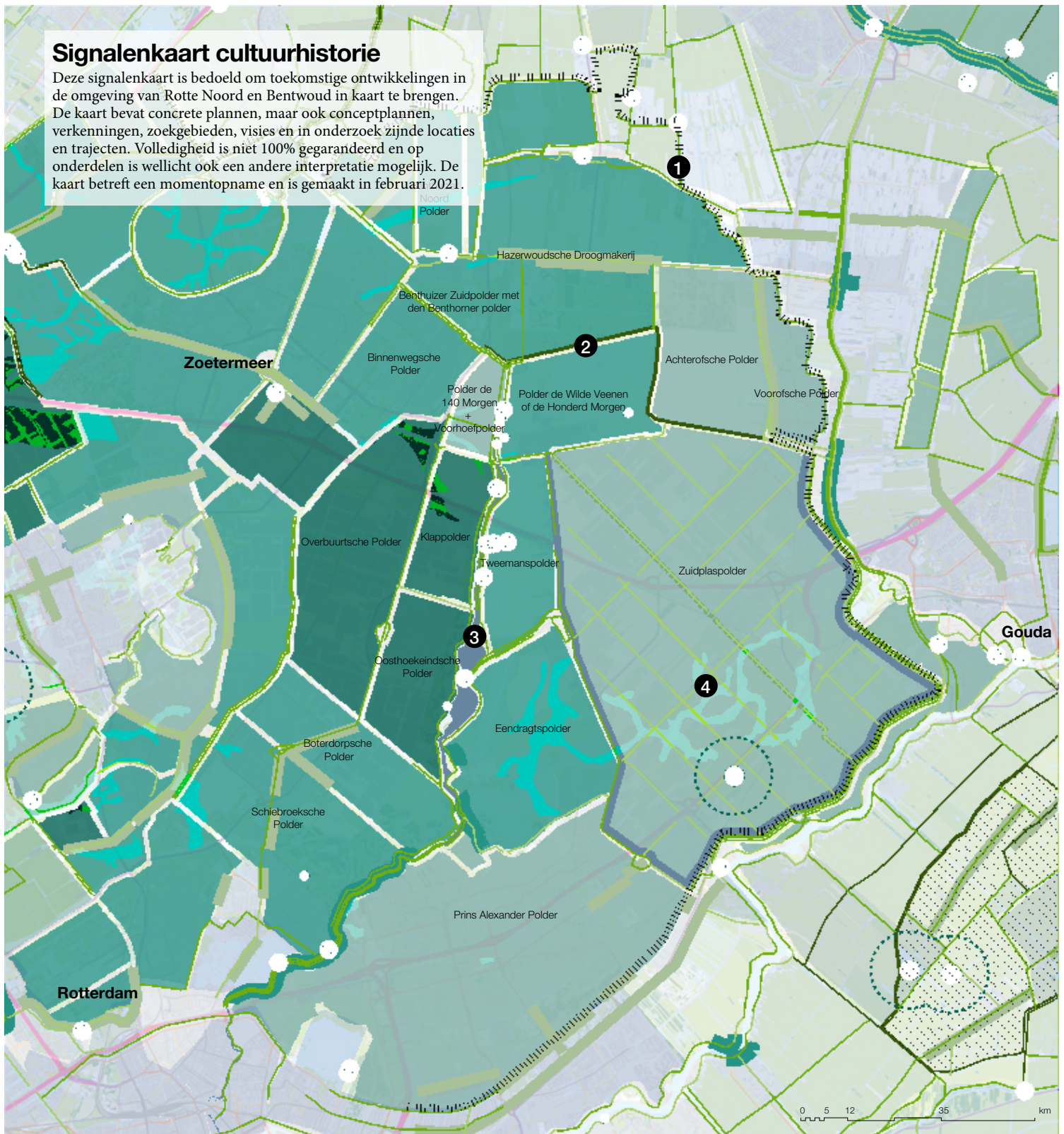
Met specifieke locatie, zie kaart:

1. De steilrand is een markering in het landschap, die kansen biedt om de verschillen tussen het veenweide- en droogmakerijenlandschap te benadrukken. Deze steilrand biedt mogelijkheden voor recreatieve verbindingen.
2. De landscheiding tussen de waterschappen vertegenwoordigt een hoge cultuurhistorische waarde en biedt mogelijkheden voor een recreatieve verbinding (deels nu al toegankelijk).
3. Wanneer het waterpeil in de Rotte structureel of tijdelijk verlaagd moet worden door een tekort aan zoetwater, vormt dit een bedreiging voor de veenkades, die hierdoor instabiel kunnen worden en kunnen instorten.
4. De kreekruigen in Zuidplas kunnen worden opgenomen in een stedenbouwkundige structuur voor het beoogde 'Vijfde dorp'.

Signalenkaart cultuurhistorie

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Analysekaart Cultuurhistorie

Legenda

	Droogmakerijen voor 1550		Kreken en kreekruggen		Kroonjuweel
	Droogmakerijen 1550-1830		Steilrand (grens zeekelepolders/veenpolders)		Molens en molenbiotoop/molenstomp
	Droogmakerijen na 1830		Dijklint		Stiltegebied eendenkooi
	Veenpolders voor 1550		Polderlint		
	Veenpolders na 1550		Lijnvormig zeer hoge waarde		
			Lijnvormig hoge waarde		
			Lijnvormig redelijk hoge waarde		
					Bronnen: Cultuurhistorische waardenkaart provincie PZH, agrarische landschappenkaart RCE, Geomorfologische kaart

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Recreatie

Het gebied heeft te maken met een grote recreatieve druk, vanuit Rotterdam maar ook vanuit Bleiswijk, Nieuwerkerk en de Zuidplaspolder en dit zal door een groei van het aantal inwoners alleen maar toenemen. Met name op de fietspaden langs de Rotte is het vaak erg druk, evenals in het Bentwoud. Verschillende gemeenten hebben de ambitie om hun steden en dorpen beter te verbinden met hun groene omgeving. Het gaat dan onder andere om de realisatie en versterking van groenblauwe ribben; recreatieve routes en vaarverbindingen die stad en land verbinden, landschappelijke aankleding, etc. De ontwikkeling van recreatief groen en de verstedelijking moeten samen opgaan om de vraag naar groene recreatiegebieden te kunnen bijbenen.

Signalen recreatie

Knelpunten:

- Uit de interviews blijkt dat de toenemende recreatiedruk niet goed samengaat met de huidige vorm van landbouw.
- De corridor A12 ontwikkeling zal in toenemende mate een recreatieve barrière vormen tussen het noordelijk en zuidelijk deel.

Kansen:

- Benutten van recreatieve potenties van (al dan niet kleinschalige) initiatieven, bijvoorbeeld Boer & Buurt, Hennipgaarde, stadsboerderij Lansingerland.
- Platform Recreatie en Toerisme (PReT) Alphen aan den Rijn werkt samen met Kaag en Brasem en Nieuwkoop en de Groene Hart Verbinders aan het vergroten van de vindbaarheid van het Groene Hart en de Rijn- en Veenstreek voor recreanten en toeristen. Meekoppelen ligt voor de hand.
- In het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte wordt de ambitie 'de ontwikkeling van een 'landgoed'; als locatie waar men streekproducten kan kopen, wat kan eten en drinken, als vrijwilliger aan de slag kan, etc.' benoemd.
- De tendens is dat stedelingen meer interesse hebben in lokaal geproduceerd voedsel en zich nauwer verbonden gaan voelen met het agrarisch landschap. Het is interessant te zoeken naar

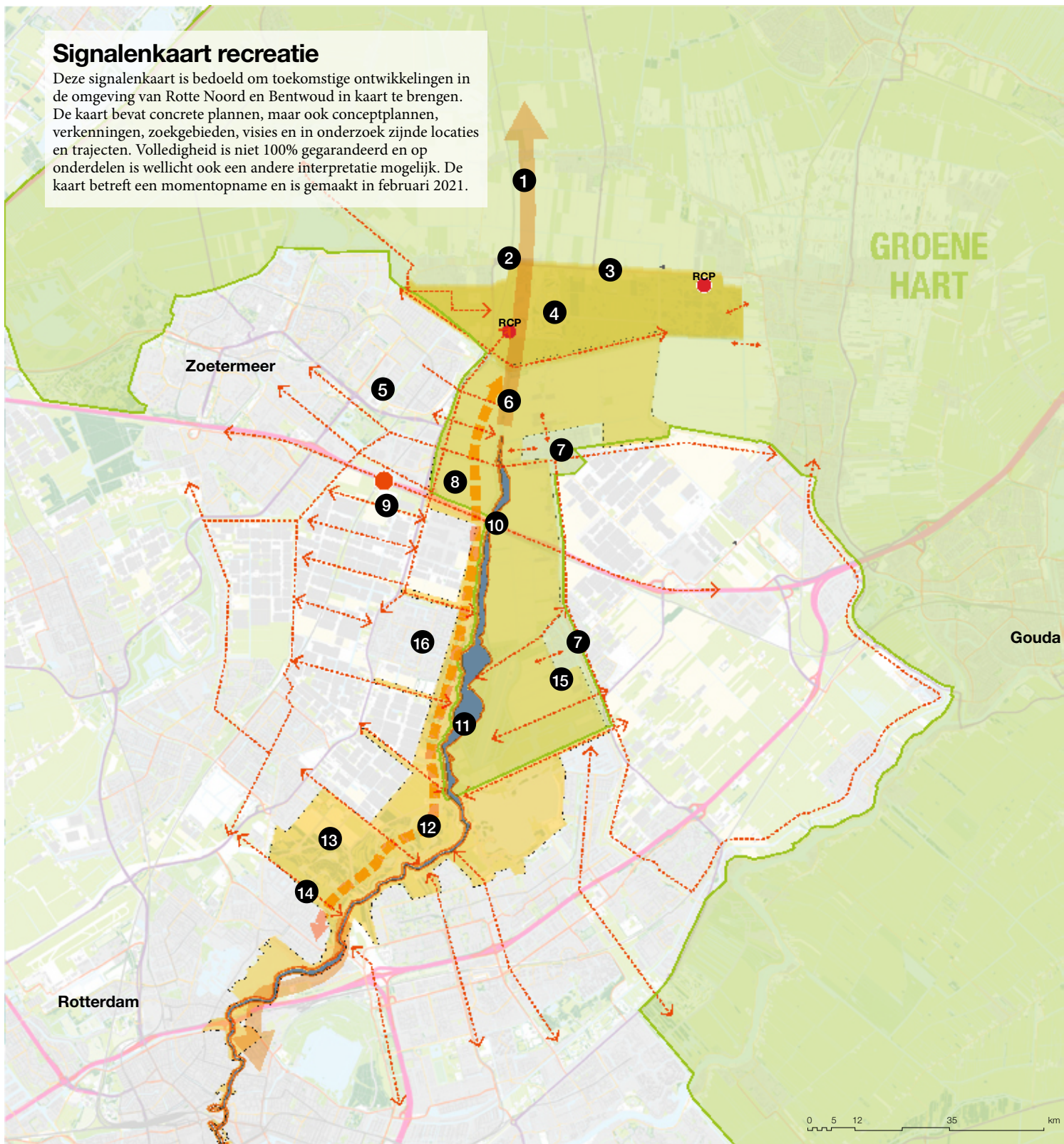
mogelijkheden om de verbinding boer-burger en korte keten te stimuleren. Is 'lease' van stukjes land door burgers denkbaar (Wijland, Land van Ons)?

Met specifieke locatie, zie kaart:

1. Onderzoeken scenario's (vaar)verbinding Rotte-Rijn-Vliet. Leidt tot kansen voor ontwikkeling voorzieningen waterrecreatie bij het Bentwoud.
2. Ontwikkeling Bentpoort (planfase)
3. Verblijfsrecreatie in de noordrand Bentwoud
4. Recreatiedruk in het Bentwoud neemt toe. Bentwoud wint aan populariteit en er zijn door de verstedelijking steeds meer recreanten. Proces toekomstperspectief Bentwoud: Bentwoud als volwaardig en aantrekkelijk recreatiegebied dat invulling geeft aan een fijn woon- en werkklimaat.
5. Er is nu geen sterke verbinding tussen Zoetermeer en het buitengebied. Ambitie gemeente is: 'Stad tussen de parken'; groenblauwe dooradering langs o.a. polderlinten De groenblauwe ribben bieden kansen om deze te versterken. Het gaat om ambities uit 'Groene Gezonde Stad' en wensbeelden vanuit biodiversiteit/water/recreatie.
6. Droombeeld verbinding Rottmeren-Bentwoud: een recreatieve, groen/blauwe corridor. verbinding Rottmeren-Bentwoud verbeteren
7. Wens verbeteren verbinding dorpen met groengebieden.
8. Rottezoom als onderdeel Rottmerengebied en verbinding met Bentwoud
9. Station Lansingerland-Zoetermeer als 'toegangspoor' voor OV/fiets/wandelen
10. Er zijn zorgen over de kruising van de A12 met fiets/wandel/vaarroutes.
11. Drukte op de wandel- en fietspaden langs de Rotte
12. Alternatieve route voor snelle fietsers/wielrenners (in plaats van Rottekades)
13. Rotte als deelgebied en schakel van Landschapspark Zuidvleugel. Eén landschapspark de Rotte: van bron tot dam
14. Verbinding A16 kan een recreatieve barrière vormen.
15. Accent voor de Eendragtspolder zal in de toekomst meer op recreatie icm. landbouw, water en natuur komen te liggen (ambitie Zuidplaspolder).
16. Hoekse Park Oost: agroforestry icm. recreatie.

Signalenkaart recreatie

Deze signalenkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rotte Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Legenda

	Recreatieve verbindingen		Recreatieve verbinding langs Rotte van 'bron tot dam'
	Landschapspark de Rotte, Bentwoud		Alternatieve recreatieve route voor wielrenners (ipv langs Rotte)
	Samenwerking Groene Hart		Station Lansingerland-Zoetermeer
	Rotte		RCP Recreatie Concentratiepunten Bentwoud

Bronnen:
Factsheets, Ontwikkelplan
landschapspark de Rotte,
verkenning Landschapspark
Zuidvleugel.

Analysekaart Recreatie

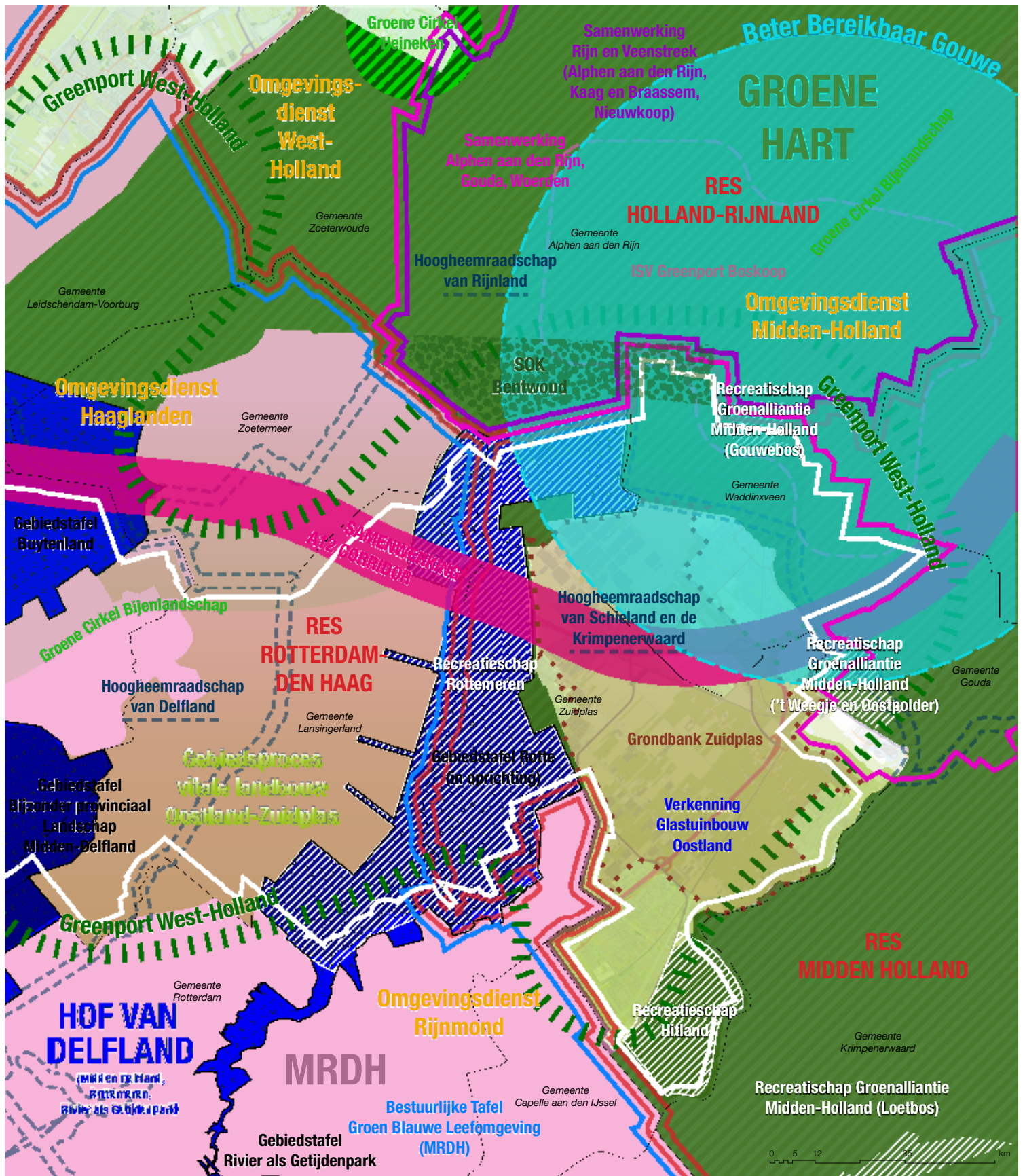
4

Governance

Rotte Noord en het Bentwoud is in vele opzichten een grensgebied. De grens tussen stad en land, maar ook de grens tussen verschillende bestuurlijke constructen. Dat kunnen gemeente- of waterschapsgrenzen of omgevingsdiensten zijn, maar ook RES-regio's, gebiedstafels, samenwerkingsverbanden, etc. Omdat er zoveel speelt in het gebied, vinden we het belangrijk om een zeker inzicht te geven aan de veelheid van die bestuurlijke constructen. Een gebrek aan bestuurlijke aandacht is er zeker niet, maar werkt iedereen voldoende met elkaar samen? Is overal voldoende in beeld wat de opgaven en ambities van de ander zijn?

Op de kaart hiernaast zijn de begrenzingen van de bestuurlijke constructen aangegeven. We beseffen dat de veelheid de kaart enigszins onleesbaar maakt. Op de volgende pagina's zijn de begrenzingen daarom nogmaals, elk apart, ingetekend.

- Gemeenten:
Zoeterwoude, Alphen aan den Rijn, Zoetermeer, Waddinxveen, Lansingerland, Zuidplas, Rotterdam
- Waterschappen:
Hoogheemraadschap van Rijnland, Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
- Omgevingsdiensten:
Omgevingsdienst West-Holland, Omgevingsdienst Haaglanden, Omgevingsdienst Midden-Holland, DCMR Milieudienst Rijnmond
- RES-regio's:
RES Holland-Rijnland, RES Rotterdam-Den Haag, RES Midden Holland
- Groene Hart
- Verkenning Glastuinbouw Oostland:
Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp, Waddinxveen, Zuidplas en de Provincie Zuid-Holland
- MRDH
- Samenwerking Rijn en Veenstreek:
Alphen aan den Rijn, Kaag en Braassem, Nieuwkoop
- Gebiedsproces vitale landbouw Oostland-Zuidplas
- Gebiedstafels Hof van Delfland: Gebiedstafel Rotte (in oprichting), Gebiedstafel Rivier als Getijdenpark, Gebiedstafel Bijzonder provinciaal Landschap Midden-Delfland
- Groene Cirkels:
Groene Cirkel bijenlandschap, Groene Cirkel Heineken, Groene Cirkel Groene verstedelijking (niet op de kaart)
- A12 Corridor:
Lansingerland, Waddinxveen, Zoetermeer en Zuidplas, provincie Zuid-Holland en VNO-NCW West
- Recreatieschappen:
Recreatieschap Rottemeren, Recreatieschap Hitland en Recreatieschap Groenalliantie Midden-Holland (o.a. Gouwebos, 't Weegje, Oostpolder, Loetbos)
- Samenwerking A12 Corridor:
Lansingerland, Waddinxveen, Zoetermeer . Zuidplas, provincie Zuid-Holland, VNO-NCW West
- Greenport West Holland:
Samenwerkingsverband tussen overheden, bedrijfsleven, onderwijs en onderzoek. Overheden: Provincie Zuid-Holland en gemeenten Barendrecht, Brielle, Delft, Den Haag, Lansingerland, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Ridderkerk, Rotterdam, Waddinxveen, Westland, Westvoorne, Zuidplas, Hoogheemraadschap van Delfland, MRDH
- Grondbank Zuidplas
- Intergemeentelijke Structuurvisie (ISV) Greenport Boskoop
- Beter Bereikbaar Gouwe:
Alphen aan den Rijn, Bodegraven-Reeuwijk en Waddinxveen, regio Midden-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland en de provincie Zuid-Holland
- Samenwerking Alphen aan den Rijn, Gouda, Woerden
- SOK Bentwoud:
Samenwerkingsovereenkomst Provincie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer. Verdere invulling van de SOK met Zoetermeer, Waddinxveen, Alphen aan den Rijn, Hoogheemraadschap van Rijnland.

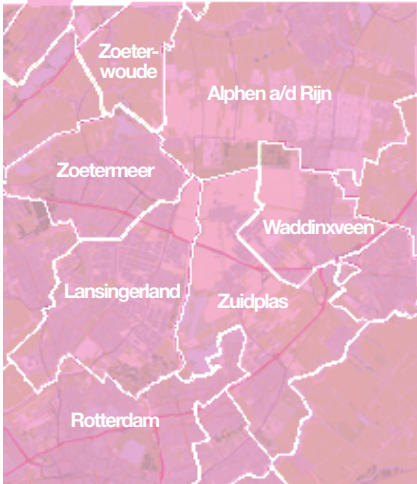

Governancekaart

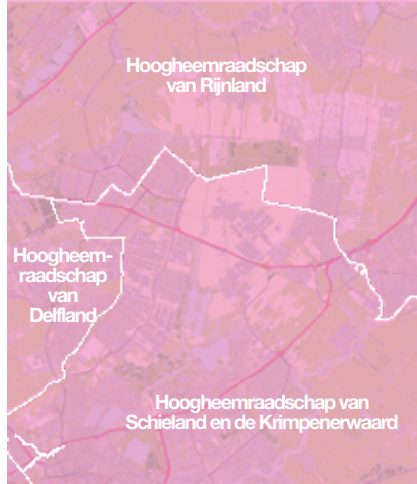
Signalenkaart governance

Deze signalenkaart is bedoeld om inzicht te geven in (de veelheid aan) bestuurlijke constructen en samenwerkingsverbanden in het gebied. Voor niet alle bestuurlijke constructen bestaat een duidelijke begrenzing. Deze zijn met een indicatieve grens op de kaart opgenomen. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

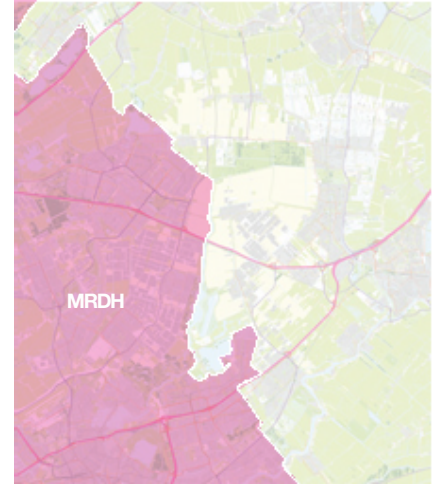
4

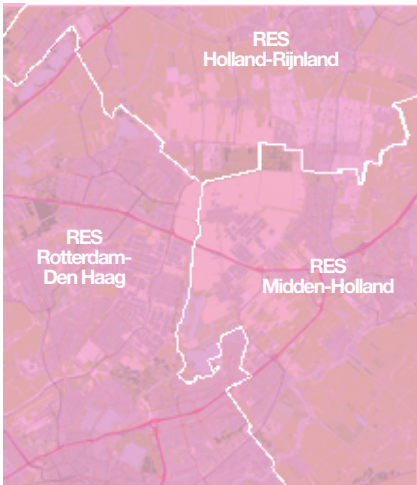
Gemeenten

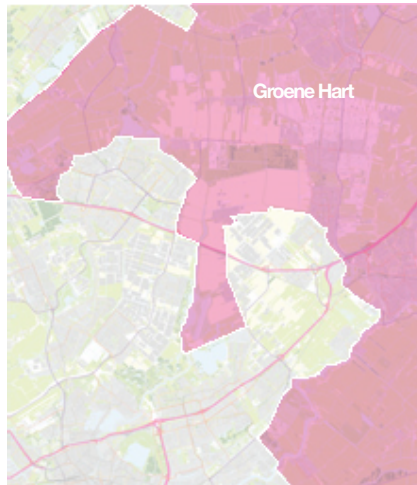
Waterschappen

MRDH en Bestuurlijke Tafel Groenblauwe Leefomgeving (MRDH)

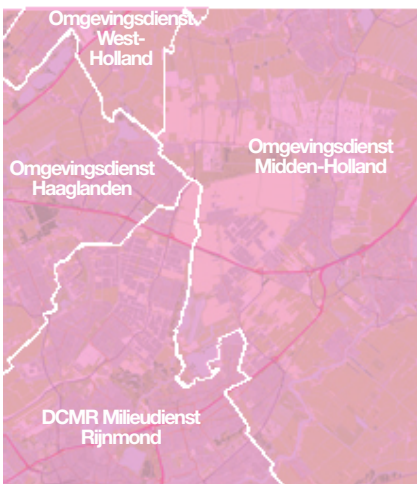
RES-regio's

Groene Hart

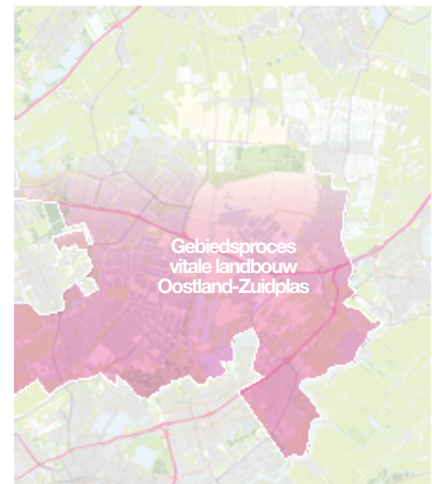
Verkenning glastuinbouw Oostland

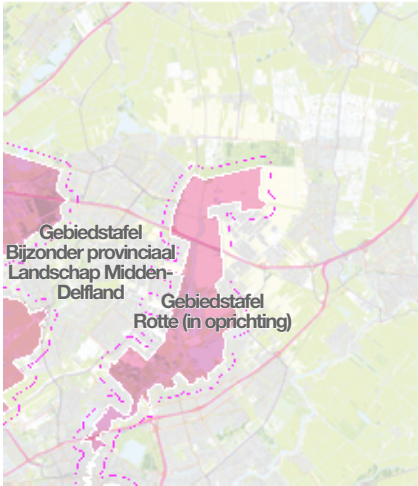
Omgevingsdiensten

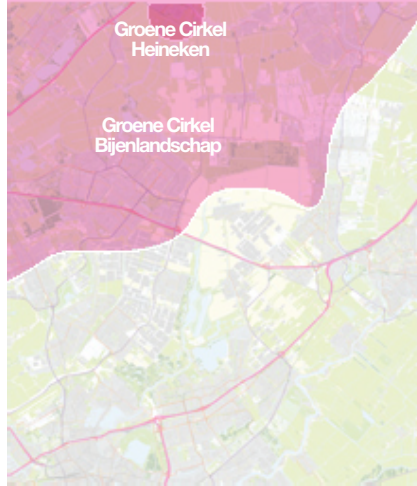
Samenwerking Rijn en Veenstreek

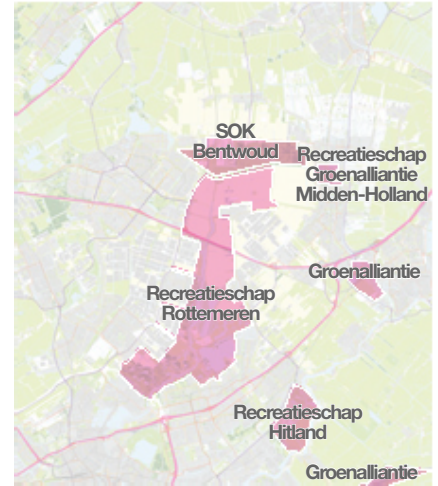
Gebiedsproces vitale landbouw Oostland-Zuidplas

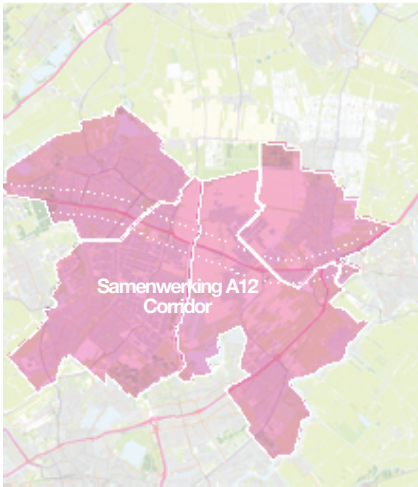
Gebiedstafels Hof van Delfland

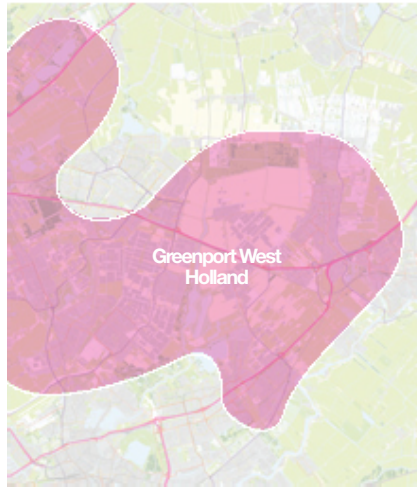
Groene Cirkels

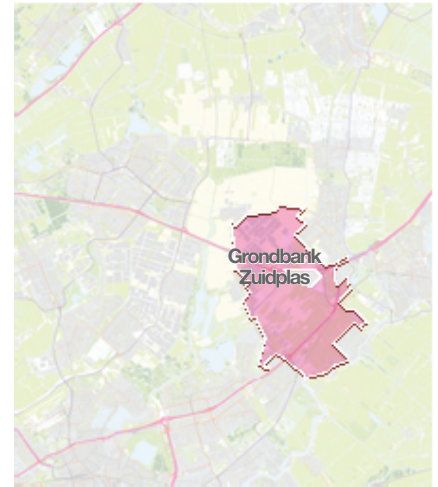
Samenwerkingsovereenkomsten recreatiegebieden

Samenwerking A12 Corridor

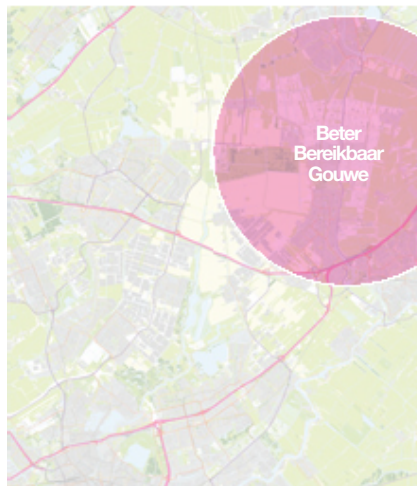
Greenport West Holland

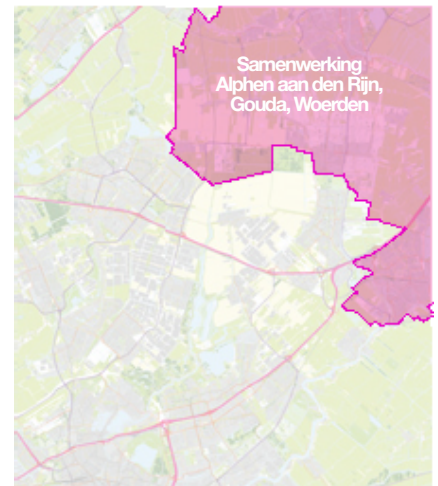
Grondbank Zuidplas

ISV Greenport Boskoop

Beter Bereikbaar Gouwe

Samenwerking Alphen, Gouda, Woerden

4

Verstedelijking
Infrastructuur
Water
Natuur
Landbouw
Energie
Cultuurhistorie
Recreatie

Verzamelkaart signalenkaarten

Deze kaart is een opeenstapeling van de hiervoor getoonde signalenkaarten verstedelijking, infrastructuur, water, natuur, landbouw, energie, cultuurhistorie en recreatie. De betekenis van de kleuren, pijlen en symbolen is terug te vinden in de hiervoor getoonde thematische signalenkaarten in dit hoofdstuk.

Deze kaart is door de veelheid aan legenda-eenheden nauwelijks nog leesbaar. Dat is ook niet het streven. Deze kaart is opgenomen in dit rapport om te laten zien hoeveel ontwikkelingen er spelen in het gebied. Het laat zien hoe groot de ruimtedruk is en hoeveel van het nog niet verstedelijkte landschap in plannen is opgenomen. Het gaat daarbij niet alleen om plannen voor extra verstedelijking en infrastructuur. Het gaat ook om meer landschappelijke ontwikkelingen, zoals recreatieve verbindingen, om zoekgebieden voor uitbreiding van natuur en de realisatie van ecologische verbindingzones.

Of die ontwikkelingen het landschap nu ten goede komen of een bedreiging vormen, doet hier niet ter zake. Het gaat erom dat we willen tonen dat er veel gaande is, zoveel dat als we niet uitkijken, dit laatste beetje niet verstedelijkt landschap rondom de Rotte en het Bentwoud tussen onze vingers wegglipt.

Deze kaart dient dan ook als urgent signaal dat er meer regie nodig is. In de volgende twee hoofdstukken gaan we daar verder op in.

Verzamelkaart

Deze verzamelkaart is een opeenstapeling van de hiervoor getoonde signalenkaarten verstedelijking, infrastructuur, water, natuur, landbouw, energie, cultuurhistorie en recreatie. De betekenis van de kleuren, pijlen en symbolen is terug te vinden in de thematische signalenkaarten. De verzamelkaart is bedoeld om toekomstige ontwikkelingen in de omgeving van Rote Noord en Bentwoud in kaart te brengen. De kaart bevat concrete plannen, maar ook conceptplannen, verkenningen, zoekgebieden, visies en in onderzoek zijnde locaties en trajecten. Volledigheid is niet 100% gegarandeerd en op onderdelen is wellicht ook een andere interpretatie mogelijk. De kaart betreft een momentopname en is gemaakt in februari 2021.

Verzamelkaart

Legenda

De betekenis van de kleuren, pijlen en symbolen is terug te vinden in de hiervoor getoonde thematische signalenkaarten.

Verstedelijking	pagina 27	Landbouw	pagina 35
Infrastructuur	pagina 29	Energie	pagina 37
Water	pagina 31	Cultuurhistorie	pagina 39
Natuur	pagina 33	Recreatie	pagina 41

5

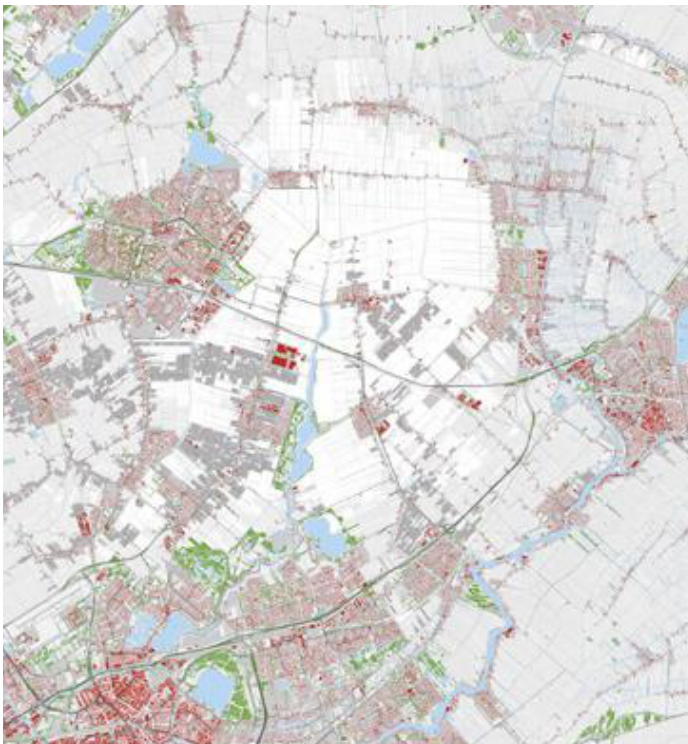
Borg het landschap

Het landschap is de contramal voor de verstedelijking; stad en land, 'rood' en 'groen', een duo dat niet zonder elkaar kan. Maar stad en landschap worden niet gelijkwaardig behandeld. In de stad is elk stukje belegd, het is van iemand, het is ingenomen, ingevuld. Het land is net zo goed 'van iemand'. De grond is van iemand, meestal agrarisch ondernemers. Het landschap ter plaatse is van iedereen. Het is cultuurhistorisch erfgoed waar eeuwen geschiedenis aan vooraf zijn gegaan en waar we met zijn allen nog steeds van kunnen genieten en ons verbonden mee voelen. Niet alleen de vier muren om iemands' woning, maar ook het landschap in de buurt definiëren wat we beschouwen als 'thuis'. Toch wordt er over het buitengebied veel makkelijker beschikt als zijnde vrije ruimte waar gebouwd kan worden en wegen kunnen worden aangelegd. Het landschap slijt daardoor langzaam dicht en verstedelijkt. Dit proces is op veel plekken gaande, maar er zijn weinig gebieden waar dit zo snel gaat als in dit gebied rond de Rotte en het Bentwoud. En dat proces dendert in volle vaart door.

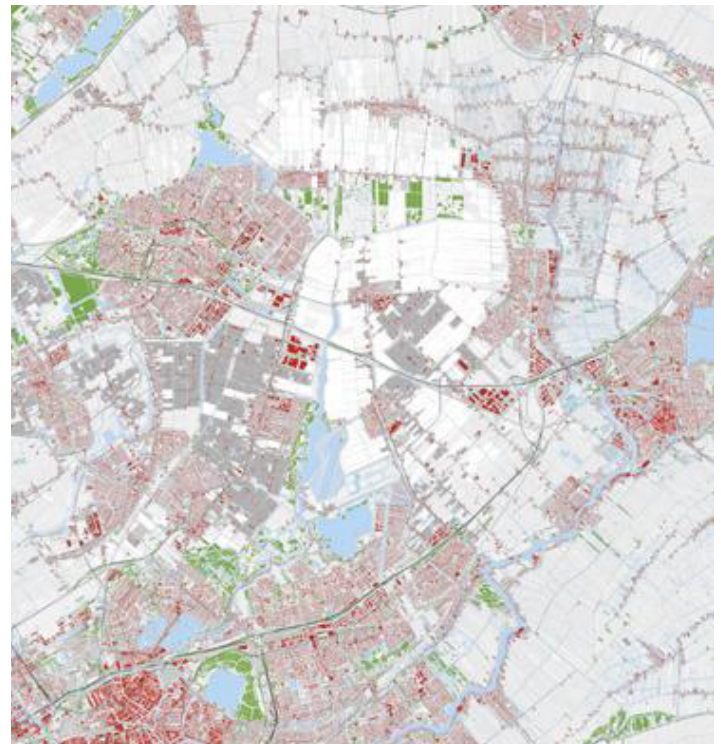
Met de signaalkaarten uit hoofdstuk 4 hopen we te kunnen overbrengen dat het 5 voor 12 is voor het landschap in dit sterk verstedelijkte gebied. Om deze smalle strook te redden van verdere verstedelijking en andere ongewenste ontwikkelingen is het nodig dat landschap echt belangrijk gevonden wordt; dat de neuzen dezelfde kant op komen te staan om het laatste beetje landschap tussen de steden en dorpen met vereende krachten te beschermen. In aanloop naar het hoofdstuk over de aanbevelingen daarom eerst een pleidooi om het landschap te behouden en borgen.

Landschap als vestigingsvoorwaarde

Rood (verstedelijking) en groen (agrarisch cultuurlandschap, groene recreatiegebieden en natuurgebieden) hebben elkaar nodig. In de publicaties Blind Spot en On the Spot (Vereniging Deltametropool) wordt de relatie tussen een aantrekkelijk vestigingsklimaat en een aantrekkelijk landschap blootgelegd. De woningwaarde stijgt in de omgeving van een mooi landschap, kennisbedrijven zijn eerder

Kaart 1992

Kaart 2017

geneigd zich te vestigen in steden met hoogwaardige groengebieden in de nabijheid. Een groene omgeving heeft een positief effect op de gezondheid. De vraag naar meer groene recreatiemogelijkheden in en rondom steden is al jaren onverminderd hoog. Ga zo maar door.

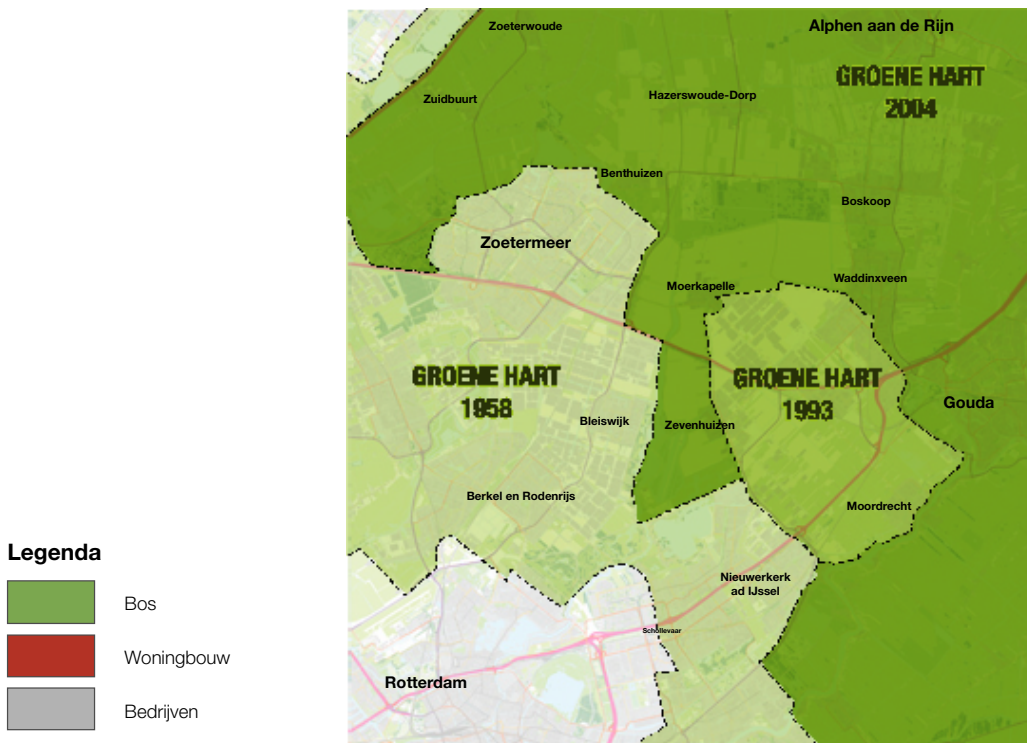
Anderhalve eeuw stad en landrelaties

De constatering dat aantrekkelijke en recreatief toegankelijke landschappen belangrijk zijn, is niet nieuw. De wens om groen in en om de steden aan te leggen gaat terug naar de tweede helft van de 19e eeuw, toen vele parken in landschapstijl werden aangelegd. Grote groengebieden, zoals het Kralingse bos en het Amsterdamse bos werden aangelegd in de eerste helft van de twintigste eeuw om in de recreatiebehoeftes van stadsbewoners te voorzien.

Ook in de naoorlogse periode heeft de Nederlandse overheid voortdurend oog gehad voor de relatie stad-land. Achtereenvolgens werden met de Rijksbufferzones (1958), Groene Hart (1985), Groene Sterren (1965), Randstadgroenstructuur (1985), Strategische

Groenprojecten (1995) en Recreatie om de Stad (RodS, 2002) gebieden aangewezen die beschermd dienden te worden voor verdere verstedelijking, dan wel ontwikkeld zouden worden tot kwalitatief hoogwaardige groengebieden, in combinatie met verstedelijking. Het ene plan of programma was daarbij succesvoller dan het andere.

Alle bovengenoemde beleidsprogramma's zijn inmiddels beëindigd. Het restrictieve beleid voor het Groene Hart geldt nog steeds, maar de begrenzing is steeds kleiner geworden. De Rijksbufferzones hebben een lange staat van dienst, pas in 2012 werd dit beleid opgeheven. Nog altijd behoren deze zones tot de meest groene en landschappelijke gebieden. Het Planbureau voor de Leefomgeving bestempelt het Rijksbufferzonebeleid als zeer succesvol in het bereiken van het doel, namelijk het vrijwaren van deze gebieden voor grootschalige bebouwing en (sinds 1965) het versterken van de recreatieve functie ervan.

Groene Hart (her)begrenzingen (bron: Het gedeelde land van de Randstad, PBL 2005)

5

Harde en zachte waarden

De voorgenoemde beleidsprogramma's hadden allen tot doel om 'rood' in balans te brengen met het 'groen'. Wie de kaarten bestudeert van de laatste decennia kan helaas niet anders concluderen dan dat rood (verstedelijking) zich stelselmatig sneller ontwikkelt dan groen. Vaak moesten ambities worden bijgesteld. Daar waar de vraag naar kwalitatief hoogwaardige groene recreatiegebieden het hoogst is, is ook de concurrentie om de ruimte het grootst. De afgelopen jaren zijn we volgens het CBS dagelijks bijna 8,5 ha van het landelijk gebied kwijtgeraakt aan verstedelijking. Natuur, landschap en groene recreatiemogelijkheden worden vaak beschouwd als 'zachte' waarden. Je kunt er niet zo makkelijk een economische waarde aan toekennen als aan vastgoed en wegen. De waarde is doorgaans indirect. Tegelijkertijd wordt volgens het Sociaal Cultureel Planbureau 'landschap' na 'normen en waarden', 'taal en cultuur' en 'rechtsstaat' het meest genoemd als datgene dat inwoners verbindt met Nederland. Dat rechtvaardigt volgens het SCP een

'inspirerend en inclusief debat, waarin aandacht is voor behoud van erfgoed en voor duurzaam en bezielde beheer van ieders leefomgeving, te stad en te land.'

Landschapspark Zuidvleugel en beschermen van het landschap

Met de plannen voor Landschapspark Zuidvleugel worden de zachte waarden van landschap en groene recreatiemogelijkheden opnieuw op de kaart gezet. Het deelgebied Rotte en Bentwoud vormt daarin een belangrijke en waardevolle schakel. Maar deze is ook kwetsbaar. De afgelopen jaren is deze smalle strook (nog) niet verstedelijkt gebied steeds meer onder druk komen te staan; door woningbouw, tuinbouwkassen, bedrijventerreinen, de corridor A12 ontwikkeling, de aanleg en verbreding van nieuwe wegen. Steeds worden er stukjes van het gebied afgeknibbeld. Een planologische bestemming als agrarisch gebied blijkt onvoldoende om dat te voorkomen. Ook het aanvullende restrictieve beleid voor het deel van de polders dat valt onder het Groene Hart is hierbij niet

1965

2020

2007

2020

zaligmakend. Hoewel dit restrictieve beleid al in steeds gewijzigde vorm sinds eind jaren vijftig van kracht is om dit kwetsbare gebied te beschermen tegen de oprukkende steden, is een groot gedeelte ervan alsnog sterk verstedelijkt. Dat valt misschien niet zo op als de huidige grens (daterend uit 2004) voor het Groene Hart wordt aangehouden, maar wie ook de begrenzing uit 1958 en 1993 erbij betreft, ziet dat er enorme happen uitgenomen zijn (zie kaart vorige pagina). Juist rondom de smalle strook van de Rotte en het Bentwoud zijn er grote delen buiten de begrenzing komen te liggen en in snel tempo verstedelijkt.

Er is kortom meer voor nodig. Het Planbureau voor de Leefomgeving noemde als aanbeveling in Het gedeelde land van de Randstad (2005) dat de kwaliteiten van het Groene Hart het beste kunnen worden beschermd door het gebied niet langer vooral als eenheid te beschouwen. Het beleid zou beter kunnen aansluiten bij de kwaliteiten op een lager schaalniveau. Deelgebied de Rotte en het Bentwoud is geen 'rafelrand' van het

Groene Hart, het is een essentiële schakel, een poort, die de steden en dorpen met het Groene Hart verbindt en die medebepalend is voor de kwaliteit van wonen en het vestigingsklimaat in diezelfde steden en dorpen.

Laat Landschapspark Zuidvleugel een gezamenlijke ambitie zijn om dit laatste, smalle strookje landschap te behouden en te beschermen tegen verdere verstedelijking.

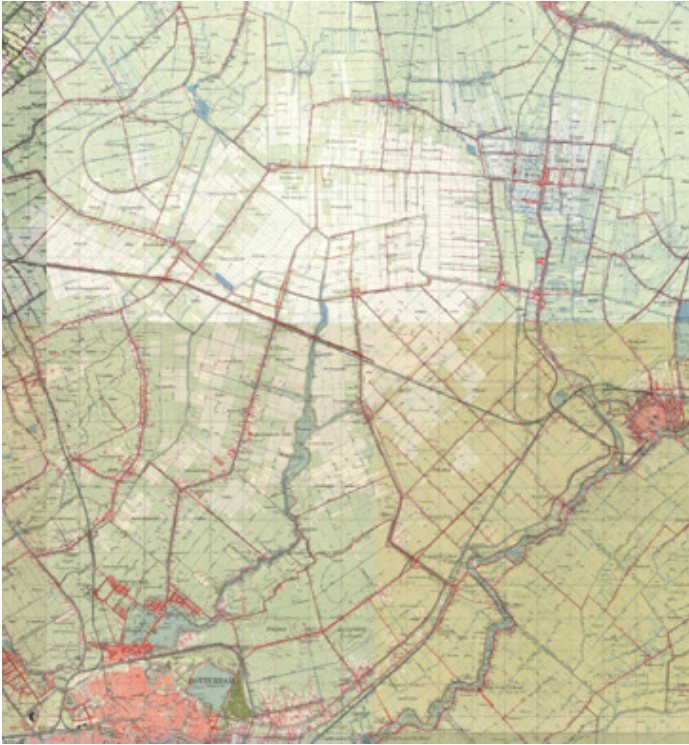
1974

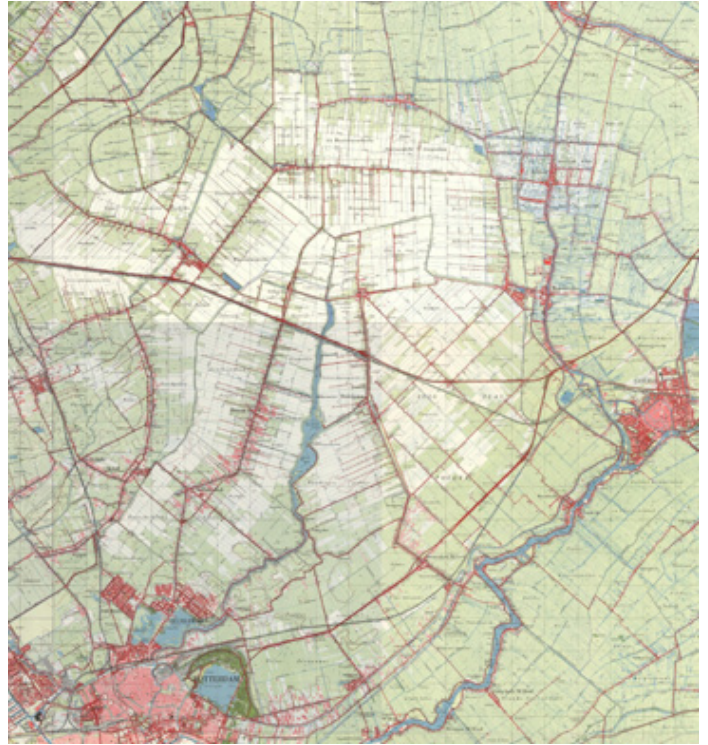
2020

Bron historische foto's:
Oudheidkundige Vereniging Bleiswijk

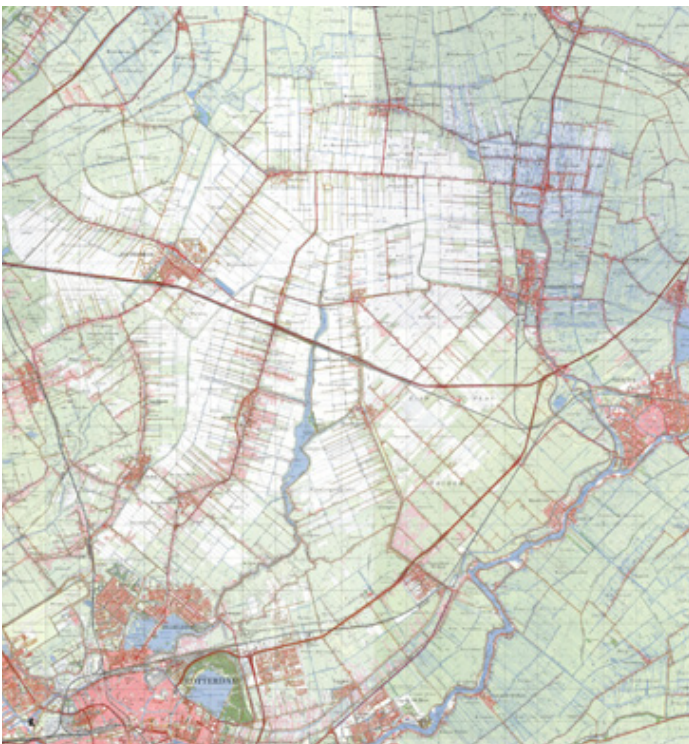
5

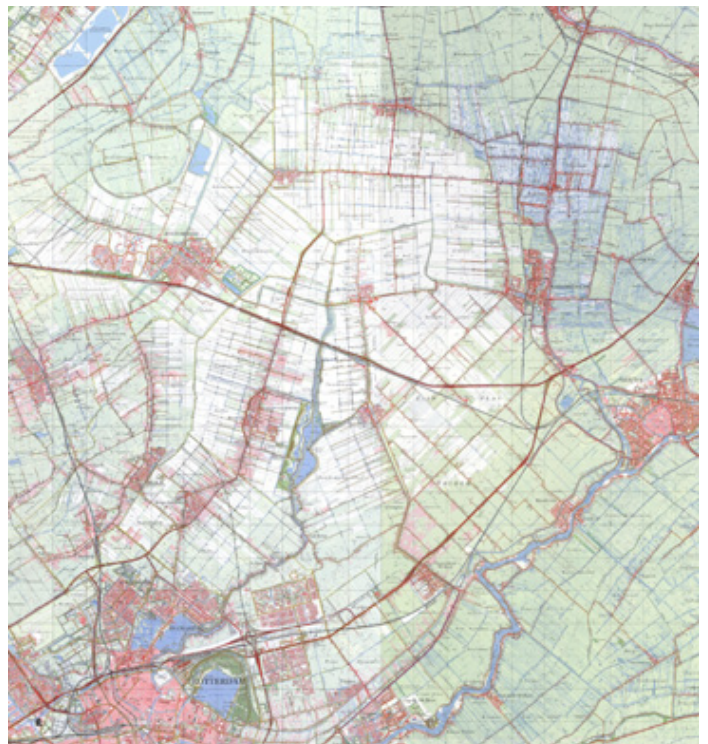
Kaart 1950

Kaart 1962

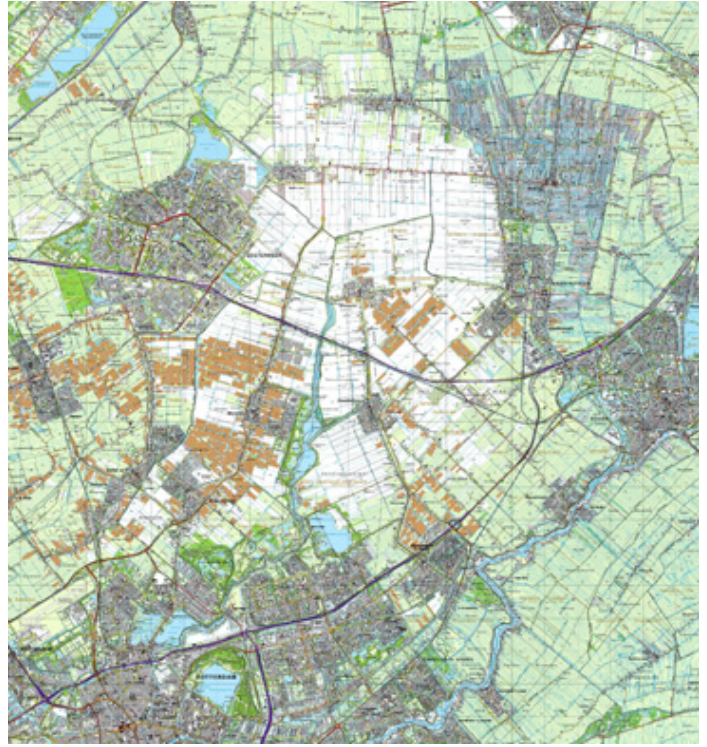
Kaart 1970

Kaart 1980

Kaart 1990

Kaart 1999

Kaart 2010

Kaart 2020

Rotte Noord en het Bentwoud is in vele opzichten een grensgebied. De grens tussen stad en land, maar ook de grens tussen verschillende bestuurlijke constructen. Elk recreatief deelgebied, het Bentwoud en landschapspark de Rotte, kennen eigen beheer- en bestuurlijke constructen. Op provinciaal niveau hebben we te maken met omgevingsdiensten waarbij het ene deel valt onder de regio Rotterdam-Den Haag en het andere onder Midden-Holland. Daarnaast vormt het gebied de grens tussen maar liefst zes gemeenten, twee waterschappen en drie RES regio's. Het gebied vormt dus voor vele overheden en een perifeer gebied. Ondanks dat er in al die bestuursconstructen wel het besef is dat het belangrijk is om het gebied Rotte Noord en omgeving Bentwoud niet verder te laten verstedelijken, is de kans groot dat het overzicht van wat er in het gebied gebeurt onvoldoende in beeld is. En voor je het weet, ben je het dan alsnog kwijt en is het gebied opgeslokt door verstedelijking en infrastructuur. Deze verkenning maakt inzichtelijk hoeveel er 'boven de markt hangt'. De opgaven zijn enorm. Het is daarom van het grootste belang, zowel voor behoud van het landschap als voor de leefbaarheid en belangen van bewoners en ondernemers dat dit gebied de bestuurlijke aandacht krijgt die het verdient en dat er een gezamenlijk plan komt. Bestuurders moeten het omarmen, de landschappelijke waarde en potentie ervan her- en erkennen. Dat vraagt een trendbreuk in het denken.

1. Borg het landschap. Hier geen energielandschap, geen corridor A12 ontwikkelingen, geen woningbouw.

Met stip op nummer één staat de dringende aanbeveling om het landschap te borgen. Dit vraagt om bestuurlijke urgentie. Dat vraagt er bovendien om niet alleen ambities te benoemen die men wil bereiken, maar vooral ook duidelijk en met juridisch-ruimtelijke instrumentarium vast te leggen wat men niet wil. Hier geen energielandschap, geen corridor-A12 ontwikkelingen, geen woningbouw. Zorg dat het landelijk gebied duurzaam planologisch bestendig wordt en beschermd wordt tegen verdere verstedelijking.

Zelfs het restrictieve beleid dat geldt voor het Groene Hart – en waar een groot deel van het gebied uit de verkenning binnen valt – blijkt onvoldoende om het gebied tegen verstedelijking te beschermen. Als het restrictieve beleid niet langer past bij de verstedelijkingsambities, wordt de begrenzing aangepast. Sinds 2004 is ook de polder Zuidplas buiten de begrenzing komen te liggen en juist daar zijn nu bijzonder veel ruimtelijke ontwikkelingen gepland.

Eén randje eraf van dat grote gebied lijkt misschien niet zo ernstig, maar vele randjes samen maken dat er nu nog maar een 'snipper' landschap over is. Van een groen gebied aan de rand van verstedelijkt gebied naar een verstedelijkt gebied met in het midden nog een strookje groen. Kan een gezamenlijke ambitie voor Landschapspark Zuidvleugel ook de gezamenlijke ambitie om dit gebied duurzaam planologisch te bestendigen voeden? Zet daar in ieder geval stevig op in. Met een duurzame bestemming als landschapspark kan bovendien verdergaande verrommeling worden voorkomen en ontstaat er ook voor de agrarisch ondernemers zekerheid over de toekomst van hun bedrijven.

2. Breng de harde en zachte waarden met elkaar in balans. Zet in op een integrale benadering.

De oproep om in te zetten op een integrale benadering is misschien een open deur en toch is het belangrijk om dit te blijven benadrukken. De verkenning heeft verschillende met elkaar schurende ontwikkelingen blootgelegd. Denk dan bijvoorbeeld aan de plannen voor de N207-zuid, die het middengebied drukker zal maken en een aantasting van het Bentwoud betekenen, maar die ongetwijfeld ook een zeker economisch voordeel meebrengt, omdat Waddinxveen en Moerkapelle daarmee beter ontsloten worden en ook gebieden als Greenport Boskoop/het

ICT-PCT terrein beter mee worden genomen in de Corridor A12 ontwikkeling.

Ook de Corridor A12 ontwikkeling zelf is een ontwikkeling die enerzijds grote distributiecentra aantrekt en daarmee werkgelegenheid biedt, maar tegelijkertijd een grootschalige verdozing van het landschap met zich meebrengt en allerlei andere negatieve effecten heeft (zie synthese interviews).

De landbouw produceert cultuurlandschap, ook een zachte waarde, maar de moderne, hoogproductieve landbouw voor de wereldmarkt en tegen lage marges, vraagt een steeds efficiënter en grootschaligere bedrijfsvoering. Dit gaat gepaard met een vraag naar een verbeterde landbouwinfrastructuur en grote schuren en loodsen. Het oude cultuurlandschap industrialiseert hierdoor, wordt grootschaliger en boet aan recreatieve en ecologische waarden in. Het is een zoektocht hoe de landbouw weer meer bij kan dragen aan de ontwikkeling van zachte waarden. De landbouw kan daarin een substantieel aandeel hebben als landschappelijke diensten (tbv klimaat, biodiversiteit, recreatie, etc.) een duurzaam onderdeel worden van het verdienmodel. Dit vraagt investeringen vanuit de markt en overheden.

Genoemde voorbeelden geven aan dat bij een te nadrukkelijke focus op infrastructuur en verstedelijking (harde waarden) de zachte waarden, zoals biodiversiteit en een aantrekkelijk landschap, uit het oog worden verloren.

Deze zachte waarden zijn economisch echter net zo belangrijk als harde waarden en naarmate ze schaarser worden, zoals in dit gebied, nemen ze alleen maar in belang toe. Zo is er een grote relatie tussen de woningprijs, de vestigingsbereidheid van (kennisintensieve) bedrijven, gezondheid en de nabijheid en kwaliteit van het landschap. Breng die zachte en harde waarden met elkaar in balans. Benut instrumentarium, zoals een MKBA-analyse, om alle waarden en schurende belangen goed te wegen. Maak niet alleen een economische, maar ook een solidaire en sociale afweging. Overheden moeten zorg dragen voor het creëren van maatschappelijk kapitaal in brede zin. Laat daarnaast harde en zachte waarden minder grote contrasten vormen. Zet nadrukkelijk in op verweving en laat 'groen' tot in de haarvaten van het stedelijk weefsel doorlopen. Zet ook bij verstedelijking in op natuur- en landschapsinclusiviteit (natuurinclusief bouwen) en ontwikkel klimaatadaptief.

Naarmate de steden verder verstedelijken, groeit de behoefte aan kwalitatieve, groene recreatiegebieden. Ook de geplande woningbouw in de Zuidplaspolder (Vijfde dorp) zal leiden tot een groeiende behoefte. De recreatiedruk op Rotte Noord en het Bentwoud zal toenemen. Zorg dat verstedelijking altijd gepaard gaat met investeringen in naastgelegen landschappelijk groen.

3. Zet in op gecoördineerd gezamenlijk eigenaarschap. Ontwikkel gezamenlijk een breed gedragen visie.

De veelheid aan bestuurlijke constructen voor het gebied Rotte Noord en het Bentwoud maken de kans dat het gebied tussen het wal en het schip valt en er – ondanks gezamenlijke ambities – op de ene plek toch ontwikkelingen plaatsvinden die schuren met ontwikkelingen op een andere is groot. Het is daarom belangrijk om het gezamenlijk eigenaarschap goed te coördineren en regisseren, zodat plannen goed op elkaar worden afgestemd. De provincie kan die rol op zich nemen. Het organiseren van dat gezamenlijk eigenaarschap kan op verschillende manieren. Kijk hiervoor ook naar andere, vergelijkbare locaties. Zo is voor landschapspark Lingezege één autoriteit aangesteld, dat bevoegd is om een gezamenlijk opgestelde en breed gedragen visie en masterplan voor het gebied verder uit te werken en te realiseren. Mogelijk is zo'n constructie ook hier passend? Bij een gecoördineerd en gezamenlijk eigenaarschap hoort nadrukkelijk ook een gebiedsproces en een uitgebreide verkenning met agrarische ondernemers (zie aanbeveling 6) om niet alleen tot een bestuurlijk breed gedragen, maar ook een door het gebied breed gedragen visie te komen. Neem hierbij niet alleen de korte termijn signalen uit hoofdstuk 4 mee, maar ook de lange termijn opgaven die daar worden benoemd. Ook als deze opgaven nog niet zo heel concreet zijn, helpen deze om in te zetten op 'no regrets'.

In het Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte is alvast een eerste stap gezet om te komen tot gezamenlijk eigenaarschap. De grens van het landschapspark eindigt bij het Bentwoud, maar er ontstaan veel meer kansen

6

als het Bentwoud en landschapspark de Rotte in samenhang worden beschouwd en de verbindingen daartussen worden verbeterd. Ga ook bij de uitwerking van het Ontwikkelperspectief Bentwoud uit van die samenhang. Het is van belang dat dit geen op zichzelf staand verhaal wordt.

4. Investeer in recreatieve routes

Verken gezamenlijk hoe het gebied recreatief beter ontsloten kan worden en waar kansen liggen voor vergroening en het ruimtelijk landschappelijk aantrekkelijker maken van deze routes, maar waarin ook een rendabele, veilige en efficiënte bedrijfsvoering mogelijk is. Dit betekent onder andere dat recreatief verkeer gescheiden wordt van landbouwverkeer en dat akkers niet toegankelijk zijn voor bezoekers. Het recreatief beter verbinden van de bron van de Rotte met het Bentwoud is een speerpunt. Het fietspad dat de Rotte met het Bentwoud verbindt langs het Verlengde Molenpad is inmiddels in ontwikkeling. Onderzoek daarnaast of het doortrekken van de Rotte zonder het fysiek te verbinden met het watersysteem van het Bentwoud een kansrijk alternatief is en wat de potentie hiervan is (recreatief, ecologisch, waterhuishoudkundig). In deze variant is bijvoorbeeld kanorecreatie wel mogelijk, maar gemotoriseerd vaarverkeer niet.

Zet tevens in op het recreatief versterken van de bestaande infrastructuur. Pak eerst knelpunten aan, zoals de Herenweg, en onderzoek dan wat er verder mogelijk is. Ook als de fietsroute langs het Verlengde Molenpad er komt, zullen deze aanvullende routes belangrijk blijven. Dit spreidt recreanten beter en vermindert de druk op de route langs de Rotte, maakt 'fietsrondjes' mogelijk. Zet ook in op verbeteren van recreatieve routes vanuit de dorpen naar de recreatiegebieden. In de verkenning naar voren gekomen huidige knelpunten zijn het gemis aan recreatieve verbindingen tussen Moerkapelle en het Bentwoud, tussen Moerkapelle en de Rotte en tussen Waddinxveen en het Bentwoud.

Uit de verkenning is naar voren gekomen dat de aanleg van struinpaden dwars door de polders niet goed samengaat met het landbouwkundig gebruik. Dat wil niet zeggen dat de mogelijkheden hiervoor niet verder verkend kunnen worden. We spraken een beperkt aantal agrarisch ondernemers en elke ondernemer ontwikkelt zijn/haar bedrijf anders, zo werd ook in de interviews aangegeven. Het is niet uitgesloten dat er op individueel niveau enkele agrarische ondernemers mogelijk wel kansen zien, zeker als het om bedrijven gaat die zich (meer) willen richten op recreatie en korte ketens met huisverkoop. Ook het opzetten van een centraal verkooppunt (nieuw landgoed) kan heel kansrijk zijn.

Daaraan toevoegend is het belangrijk om alle deelgebieden in samenhang te beschouwen, maar het zeker niet als één uniform gebied te zien. In de ene polder zal de focus meer op recreatie, ecologie en/of waterberging komen te liggen dan in de andere polder. Onderzoek gezamenlijk wat waar past en waar kansen liggen.

5. Benut belangrijke schakelgebieden, zet in op robuuste ecologische en recreatieve verbindingen tussen die gebieden en tussen die gebieden en steden en dorpen

Het Bentwoud is een gebied met veel potentie, maar waarvan de potentie nog niet ten volle wordt benut, omdat het bos onvoldoende recreatief ontsloten en verbonden is. De recreatiegebieden aan weerszijden van de Rotte zijn recreatief goed bereikbaar en worden ook druk bezocht, maar zijn onvoldoende verbonden met andere recreatiegebieden, zoals het Bentwoud, waardoor er weinig spreiding is en de recreatiedruk daardoor heel hoog is. Verbind deze recreatiegebieden zowel ecologisch als recreatief met elkaar.

Er wordt onderzoek gedaan naar een ecologische natte verbindingzone (EVZ) die de Krimpenerwaard via het restveengebied en de Rottezoom verbindt met het Bentwoud. Dergelijke verbindingen zijn zowel ecologisch als

recreatief van waarde. Neem de EVZ nadrukkelijk mee in de ontwikkeling van het Vijfde dorp. Ook het recreatief en ecologisch verbinden van het Bentwoud met het Gouwebos en de Driemanspolder zijn belangrijke opgaven. Neem dat mee in een nog op te stellen Toekomstperspectief voor het Bentwoud.

Een (aanzienlijke) uitbreiding van het areaal bos past binnen de Bossenstrategie van het Rijk en provincies, de opgave om 10% meer bos te realiseren en draagt ook bij aan de grote vraag naar groene recreatiemogelijkheden in dit hoogverstedelijkte gebied. Tegelijkertijd levert dat een spanningsveld op met de landbouw. Uitbreiding van bos zal immers moeten plaatsvinden op akkerbouwgrond in een gebied waar de landbouw aangeeft alle beschikbare ruimte nodig te hebben om te kunnen voortbestaan. Realiseer bos bij voorkeur daar in waar de ruimtedruk het grootst is. De Rottezoom zou een voorbeeld kunnen zijn. Het bos fungeert als buffer voor de verstedelijking van de stadsrand van Zoetermeer en biedt extra bescherming tegen verdere verstedelijking. Bij bos hoeft het zeker niet te gaan om aanzienlijke arealen. Juist kleinschaligere bossen zijn vaak makkelijker in te passen. Daarnaast is de realisatie van extra bos ook goed te combineren met waterberging/opzetten van het peil, wat toekomstige en naar verwachting steeds urgentere opgaven voor het gebied zijn en waar dus ook locaties voor gezocht zullen moeten worden. Het gaat dan om bosontwikkeling op de voor landbouw marginalere gronden. Nat (broek)bos is ecologisch erg waardevol en - mits slim ingericht - ook recreatief heel mooi beleefbaar. Kijk bijvoorbeeld naar het Loetbos (Krimpenerwaard) een zeer gewaardeerd bos met een hoge ecologische waarde.

Op veen dient de realisatie van bos in combinatie met peilverhoging meerdere doelen. Vernetting gaat bodemdaling en CO₂ emissies tegen en houden bos en veenmos juist CO₂ vast. Wel worden Hitland en het restveengebied genoemd als weidevogelgebied. Bos en weidevogels gaan niet samen. De kansrijkheid van deze gebieden als weidevogelgebied is van invloed op de keuzes die gemaakt worden voor deze gebieden.

6. Zet in op een gebiedsaanpak landbouw, start met een brede verkenning

De landbouw is een belangrijke pijler in dit gebied. De agrarische bedrijven in het gebied zijn toekomstbestendig, het gaat hier bovendien om goede akkerbouwgrond. Tegelijkertijd liggen er wel verschillende opgaven, deels door beleid ingezet (kringlooplandbouw, vergroeningsopgaven, terugbrengen gebruik chemische middelen), maar deels ook locatiespecifiek (meer water vasthouden, waterpeilverhoging). Ook de ontwikkeling naar landschapspark is van invloed. In een landschapspark is ruimte voor grootschalige op productie gerichte bedrijven, maar er zal daarnaast ook meer rekening gehouden moeten worden met de betekenis van recreatie, natuur en landschap. Er gebeurt al veel, maar soms kunnen ontwikkelingen versneld worden. Een gebiedsgerichte verkenning met alle boeren brengt mogelijk nog meer kansen aan het licht. Op dit moment wordt voor de gehele provincie Zuid-Holland een gebiedsproces Vitale Landbouw opgezet, ook in dit gebied. Benut deze om verder te gaan met waar deze verkenning gestopt is en om preciezer te onderzoeken welke kansen en knelpunten ondernemers zien. Bespreek ook locatiespecifieke kansen en knelpunten met elkaar (bijvoorbeeld met betrekking tot wateropgaven, aanleg robuuste verbindingen). De ambities voor het gebied én het verdienmodel en ontwikkelkansen van de agrarische ondernemer staan centraal in deze verkenning. Laat deze verkenning vervolgens doorwerken in bestaande planvorming, zoals het Ontwikkelplan Landschapspark de Rotte.

Ondersteun en faciliteer agrarische ondernemers die van 'lichtgroen' naar 'donkergroen' willen (met een steeds grotere verweving landbouw en natuur) of die zich meer willen richten op korte ketens. Dit kan ook planologische ondersteuning zijn, door bijvoorbeeld verkoop aan huis mogelijk te maken. Zet pilots in als vliegwiel daar waar kansen zijn. In deze verkenning zijn kansen naar voren gekomen voor pilots bij stadsboerderij Lansingerland (natuurinclusieve melkveehouderij, agroforestry) en Boer & Buurt (natuurinclusieve akkerbouw, korte ketens). Het gebiedsproces Vitale Landbouw is een goede start, maar het gevaar bestaat dat met een te eenzijdige focus op de landbouw andere belangen en opgaven uit het oog worden verloren. Neem alle opgaven voor het gebied mee, ook opgaven die gericht zijn op bewoners en andere ondernemers. Schaal daarom op naar een bredere verkenning.

6

7. Laat water en ondergrond leidend en structurerend zijn bij ontwikkelingen in het gebied

In de droogmakerijen is sprake van een kunstmatig watersysteem waar het peil het landgebruik volgt. Met het oog op klimaatverandering is het zeer de vraag wat de houdbaarheid is van dit systeem. Tijdens langdurige droogte wordt er aanspraak gedaan op de Kleinschalige Wateraanvoorzieningen (KWA). Tijdens de droogte in 2018 kon de KWA het nog net aan. Het is dus niet de vraag of, maar wanneer het huidige systeem onvoldoende toereikend is. Voor een klimaatrobust watersysteem is het nodig om in de toekomst meer zoetwater vast te houden, in zoetwaterbergingsgebieden, maar ook in de bodem. Het peil volgt dan niet langer het landgebruik, maar het landgebruik past zich aan een hoger peil aan. Water wordt daarmee veel meer structurerend dan nu het geval is. Er is nu nog tijd. De urgentie is niet zo hoog als in veenweidegebieden. Benut die tijd goed en neem deze toekomstige wateropgaven mee in gesprekken met agrarische ondernemers. Verken wat het (mogelijk) betekent en wat toekomstige knelpunten en kansen zijn, zodat daar nu al op in gespeeld kan worden met de bedrijfsvoering. Onderzoek daarnaast ruimte voor extra zoetwaterbergingsgebieden, in combinatie met andere functies. Het koppelen van watersystemen is op dit moment nog niet wenselijk, maar vanwege de afhankelijkheid van HHSK van andere waterschappen, is het wel van belang om de systemen op een hoger schaalniveau te beschouwen.

8. Cluster glastuinbouw

Cluster glastuinbouw en ruim verspreid glas op. Dit komt de openheid en aantrekkelijkheid van de open polders ten goede en is essentieel voor verduurzaming van de glastuinbouw. Alleen voor een voldoende groot cluster is boren naar aardwarmte rendabel te organiseren. Compenseer ondernemers die worden verplaatst hiervoor voldoende, zodat ze elders (in cluster de Glasparel of in een ander glastuinbouwcluster) hun bedrijf voort kunnen zetten.

Glastuinbouwclusters hebben naast de opgave om gasloos te telen ook andere opgaven. Het gaat dan om waterberging en waterzuivering. Waterberging is nodig om de grote hoeveelheid regenwater die op de daken van de kassen valt en niet kan infiltreren in de bodem te kunnen opslaan. Het is ook nodig om het gebruik van grondwater terug te dringen. Daarnaast geldt sinds 2018 ook een waterzuiveringsplicht die tuinders verplicht om drainwater bij substraatteelt, drainagewater bij grondgebonden teelt en filterspoelwater te zuiveren. De gewasbeschermingsmiddelen moeten met minimaal 95% worden verwijderd uit het te lozen water. Deze verplichting kan individueel worden ingevuld, maar ook collectief. In het gebied worden momenteel meerdere collectieve aanpakken uitgewerkt. Ook hiervoor is clustering noodzakelijk.

9. Geef de positie en leefbaarheid van de kleine kernen voldoende aandacht

Dorpen en buurtschappen als Moerkapelle en Kruisweg zijn vaak onvoldoende in beeld bij de grotere opgaven en ontwikkelingen. Zo geeft men in Moerkapelle aan dat er voortdurend 'plukjes' woningbouw nodig zijn om de voorzieningen en daarmee de leefbaarheid op peil te houden. Hoe communiceert dat bijvoorbeeld met de ambities voor het beoogde 'Vijfde dorp' in Zuidplas? Ook de corridor-A12 ontwikkeling zal een dorp als Moerkapelle verder isoleren en maakt dat bedrijven die hun oorsprong hebben in Moerkapelle en die de bedrijventerreinen daar ontgroeit zijn vertrekken, waarmee de binding met het dorp verloren gaat. Kruisweg ligt aan twee zijden al volledig ingesloten met infrastructuur. Laat het kwetsbare resterende deel van de polder niet verstedelijken.

B

Bijlagen

Interview Martien Zijderhand en Dico Bac, bewoners/ondernemers Moerkapelle

Achtergrond geïnterviewden

Martien Zijderhand ondernemer en bewoner van Zevenhuizen, maar geboren en getogen Moerkapellenaar. 32 jaar actief geweest in de lokale politiek (oa. als raadslid, wethouder, locoburgemeester), momenteel voorzitter van de voetbalvereniging in Moerkapelle.

Dico Bac agrarisch ondernemer en bewoner van Moerkapelle (geboren en getogen). Nam het tuindersbedrijf aan de Herenweg over van zijn vader. Enkele jaren actief geweest in de lokale politiek (als raadslid gemeente Zuidplas).

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleren jullie en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewden signaleren. De antwoorden zijn per thema gegroepeerd.

Landbouw en tuinbouw

Dico: “Met name de akkerbouwbedrijven in dit gebied komen echt in de knel omdat ze niet mee kunnen komen met de ontwikkelingen vanwege een tekort aan grond. Ook voor de tuinders geldt dat ze in staat moeten zijn om hun bedrijf voort te zetten. Dat hoeft niet op de huidige plek, als ze maar in staat worden gesteld om verder te ontwikkelen. Nu zie je dat er afgelopen decennia door allerlei ontwikkelingen steeds delen van het agrarisch gebied een andere bestemming krijgen. Het is belangrijk om hier echt duidelijkheid in te krijgen. Wordt het in de toekomst woningbouw, recreatie of blijft het een agrarische functie houden? De onzekerheid maakt het onmogelijk om te anticiperen op de toekomst.”

Dico: “Met een agrarische functie bedoel ik dan ook echt een agrarische functie, niet een boer als natuurbeheerder of recreatieondernemer. Tot nu toe zie ik dat de meest succesvolle bedrijven de bedrijven zijn die ofwel helemaal gaan voor de voedselproductie

of die zich vooral richten op de recreatieve of een andere functie. De combinatie is ingewikkeld. Je kunt niet alle ballen tegelijkertijd in de lucht houden. Als er aardappels geoogst moeten worden dan is daar de hele familie bij betrokken en dan kun je niet tegelijkertijd de buitenschoolse dagopvang in de natuur gaande houden. Uiteindelijk moet je het de agrarische ondernemers zelf vragen, maar in beleidstukken van overheden zie je vaak dat je naar verbreding van je activiteiten moet streven, maar dat is in de praktijk niet zo makkelijk en het is ook niet iedereen gegeven.”

Dico: “Voor de glastuinbouw zijn er verschillende opgaven als je die in dit gebied wilt behouden. Voor het verbeteren van de waterkwaliteit zijn al veel stappen gezet en daarvoor gaat het ook lukken om de doelen (vanuit de kaderrichtlijn water, red.) te behalen. De bereikbaarheid is daarnaast ook een opgave. Maar de grootste opgave zit in duurzame warmte, van het gas af. Daar wordt al 30-35 jaar over gesproken en is er niet makkelijker op geworden. Onder meer door de ervaringen met de Groningse gaswinning, maar ook andere calamiteiten zijn de eisen voor boren in de ondergrond tbv aardwarmte strenger geworden en daardoor duurder. Daar komt nog bij dat de locatie onder Moerkapelle bovendien niet de meest kansrijke locatie is voor aardwarmte. Je hebt veel ‘massa’ nodig om dat rendabel te maken. De omvang van het kassengebied zoals die nu is bestemd is aan de Herenweg eigenlijk te klein. Je zou dan een afweging moeten maken: of een groter gebied bestemmen (100 ha+) ten koste van nog meer open ruimte of de bedrijven verplaatsen. Je kunt niet van ons verlangen dat we blijven zitten op een plek waar een toekomstbestendig bedrijf niet mogelijk is. Ikzelf sta met mijn bedrijf aan de Herenweg open voor verplaatsing, ik ga ook liever verder in een gebied waar ik een toekomstbestendig bedrijf kan opbouwen, maar het moet wel uit kunnen. Bij een vorige onderhandeling waren er echt veel te weinig middelen beschikbaar.”

Landbouw icm recreatie

Martien: “Als je ziet hoe mooi de Eendragtspolder is geworden dan denk ik echt dat een verweving van natuur, recreatie en landbouw succesvol wordt.”

Dico: “Voor recreatie zijn vooral de polders langs de Rotte de polders met de meeste potentie voor recreatie

en open gebied. Houd die uit alle ontwikkelingen. Voor mij is het wat tricky om dat te zeggen, omdat ik zelf ook in zo'n polder zit en ik wil niet klem komen te zitten, maar als je het wat neutraler en van meer afstand bekijkt, dan wil je hier geen verspreide glastuinbouwontwikkelingen. Dit in combinatie met dat van het gas af ook vrijwel niet haalbaar is, is het logischer om nu echt over te gaan tot verplaatsing. Maar neem daarbij de ondernemers wel serieus, kom met voldoende middelen en probeer de problemen niet af te schuiven op het gebied.”

Bedrijvigheid

Martien: “Naast de landbouwbedrijven hebben we ook veel andere bedrijven, bedrijven die hun oorsprong hebben in Moerkapelle en die ook zorgen voor veel werkgelegenheid. Die bedrijven lopen ook tegen grenzen aan en kunnen hier niet uitbreiden. Het is daardoor moeilijk ze hier te houden. De uitbreidingsmogelijkheden zijn er wel bij de nieuwe bedrijventerreinen langs de A12, maar dan is de connectie met het dorp weg. Die bedrijven zijn niet alleen belangrijk voor de werkgelegenheid, maar ook voor het levensvatbaar houden van verenigingen. Het zijn bijvoorbeeld belangrijke sponsoren. Zonder de connectie met het dorp is ook dat niet meer vanzelfsprekend. Het blijft dus van belang dat ook lokale bedrijven hier uitbreidingsmogelijkheden houden en dat verpaupering wordt tegengegaan.

Bereikbaarheid

Martien: “In 1953 was Moerkapelle niet ontsloten aan de noordkant. Anno nu is Moerkapelle nog steeds niet ontsloten aan de noordkant. We lopen dood op de Herenweg. Met de uitbreiding van het aantal woningen gaat dat steeds meer een knelpunt vormen. De keerzijde is wel dat Moerkapelle mede daardoor een rustig dorp blijft, maar op den duur is het niet houdbaar. Nu wordt er steeds gedacht in tijdelijke oplossingen. Te smalle wegen die nieuwe wijkes ontsluiten. Er moet echt een visie komen hoe het dorp de komende 30-40 jaar beter ontsloten gaat worden.”

Dico: “Jaren geleden is er een poging gedaan om de Herenweg om te vormen tot een ontsluitingsweg, maar toen kwamen er gelijk verschillende actiegroepen die dat hebben tegengehouden, omdat daarmee de

openheid van de polder nog verder werd aangetast. Het is dubbel, maar ik ben het wel eens met Martien dat er wel iets moet gebeuren. Nu zit de hoofdontsluiting voor Moerkapelle, de Bredeweg, wel aan de max en als er nog meer ontwikkelingen bij komen, dan is dat niet meer voldoende. Een ontsluiting richting A12 via de Zesde tocht zou dan een logische stap zijn en het zou een gemiste kans zijn als die dan niet doorgetrokken wordt in een rondweg langs de noordkant van Moerkapelle. Martien: “En die rondweg zou dan meteen een logische uiterste grens zijn van Moerkapelle. Op dit moment zijn er vergevorderde plannen voor een rondweg langs de westkant van Waddinxveen met een verbinding naar de A12. Wanneer de verbinding meer in het midden van beide dorpen komt de liggen. Profiteert zowel Moerkapelle als Waddinxveen.

Wonen en leefbaarheid

Moerkapelle is een hecht dorp, vanwege de hechte kerkgemeenschap, maar ook niet-kerkgangers zijn nauw betrokken. Bijna iedereen kent elkaar en dat is een belangrijke kernwaarde van het dorp. De afgelopen jaren is de leefbaarheid steeds verder onder druk komen te staan. In de Dorpsstraat komen steeds meer winkels leeg te staan en ook andere voorzieningen, zoals een consultatiebureau, school, arts, apotheek, basiswinkels, verenigingen, etc., dreigen te verdwijnen.

Er is een periode geweest dat het voorzieningenpeil echt door de ondergrens was gezakt. Sinds er weer woningen worden bijgebouwd (Moerkapelle fase I, II en III, waarvan de laatste nog loopt) gaat het weer iets beter, maar het blijft op het randje. Zowel Dico en Martien verwachten dat het ook in de toekomst nodig zal blijven om steeds ‘plukjes’ woningen bij te bouwen. Niet teveel in één keer, maar voldoende om de voorzieningen op peil te houden, om voldoende massa te hebben om verenigingen op de been te houden en om de woningzoekende jongeren in het dorp te houden. Na realisatie van Moerkapelle III is er aan de zuidkant van Moerkapelle nog één locatie waar woningbouw (tussen bedrijven) mogelijk is, maar het is op termijn waarschijnlijk niet voldoende om de voorzieningen op peil te houden.

Martien: “Het gebied als geheel en met name het noordelijk gedeelte, heeft echt een integrale visie nodig. Het gebied ligt aan de randen van verschillende

B

gemeenten en is daardoor niet goed in beeld. Voor Zuidplas worden er plannen gemaakt voor een vijfde dorp, midden in de polder, maar voor het noordelijk gedeelte ontbreken dat soort plannen. Als je het Moerkapelle levend wilt houden, is het nodig om daarover na te denken.”

Recreatie, groen en landschap

Het Bentwoud heeft zich ontwikkeld tot een belangrijk recreatiegebied, maar de recreatieve verbindingroutes zijn nooit mee ontwikkeld. Terwijl het gebied steeds meer bezoekers trekt, hebben recreanten die vanaf de noordkant van Moerkapelle komen enkel de voor autovervoer doodlopende Herenweg als optie. Hier mengen recreanten zich met agrarisch verkeer en verkeer van een grondverzetbedrijf aan het eind van de Herenweg. Dico: “Ik zie het voor mijn ogen gebeuren. Over die weg komt nu heel veel recreatief fietsverkeer en dat levert vaak gevaarlijke situaties op in combinatie met de grote en zware tractoren en het materieel van het grondverzetbedrijf. Ook is het een lange rechte weg, wat hard rijden in de hand werkt. Een aparte fietsstrook is echt een aandachtspunt voor deze weg.”

Martien: “De corridorontwikkeling, met bedrijvigheid en windmolens, langs de A12 is ook recreatieve redenen ongewenst. Er is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd om de A12 minder een barrière voor recreatie te laten zijn. De corridorvorming doet die energie teniet. Bovendien raakt Moerkapelle dan nog verder afgesloten van omliggende dorpen. Het zou jammer zijn als alle ontwikkelingen rondom de A12 plaatsvinden en daarmee de dorpen teniet te doen. Probeer de dorpen juist ook vooral recreatief een boost te geven in plaats van te kiezen voor extra bedrijvigheid rond de A12. Martien: “Moerkapelle heeft nu niet zo’n hele sterke band met de Rotte en dat komt vooral omdat de Rotte hier doodloopt. Het is een belangrijke kans om dat gebied verder te ontwikkelen, is het niet door de Rotte door te trekken, dan wel door een fietsverbinding mogelijk te maken richting het Bentwoud. Het is een prachtig gebied. Tussen Zevenhuizen en de Rotte zijn de verbindingen wel goed en is zelfs een rondje mogelijk. Voor Moerkapelle en ook het gedeelte ten zuiden van de A12 richting het gemaal moet er echt iets gebeuren wil je iets vergelijkbaars mogelijk maken, maar dat geeft gelijk ook heel veel kansen.”

Interview Paul Dietz en Jan Wildenberg, belangenvereniging Kruisweg

Achtergrond geïnterviewden

Het buurtschap Kruisweg telt zo'n 150 inwoners en 80 woningen. De belangenvereniging Kruisweg is 20 jaar geleden opgericht om weerstand te bieden aan bedreigingen die op het buurtschap afkomen hierover en gezamenlijk standpunten te verwoorden en verdedigen. De dossiers zijn niet gering. Denk aan de 380kV verbinding, verbreding van de N209, bedrijventerrein Bleizo, maar ook zaken als geluidsoverlast of de komst van een waterstofstation. Paul Dietz en Jan Wildenberg zijn respectievelijk voorzitter en penningmeester van deze vereniging en beide woonachtig in Kruisweg.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleren jullie en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewden signaleren.

Wonen en leefbaarheid

Paul: "Het buurtschap Kruisweg is gelegen in het enige nog open kwadrant van de polder die doorsneden wordt door de N209 en A12. We zitten aan alle kanten klem. Aan de westzijde ligt de N209. Vorig jaar hebben we voor het eerst besloten dat we ergens voor zouden zijn in plaats van tegen, namelijk de komst van een geluidsscherm. Het gebied ten westen van de N209 beschouwen we als 'verloren' en we focussen nu op het open houden van de resterende open ruimte aan de oostzijde van Kruisweg. Dat is ook wat de gemeente wil. Dat is dus het volgende waar we voor zijn; dat het gebied openblijft zonder dat het verdoost. Daarvoor hoeft het niet per se alleen een agrarische bestemming te houden, als het maar bestendig is."

Recreatie, groen, landschap en landbouw

Jan: "Niet alleen de ontwikkelingen in Zuidplas en de A12 corridor spelen, maar als je kijkt wat

er vanuit Waddinxveen wordt bijgebouwd en de nieuwbouwambities in Moerkapelle, dan is er heel veel aan gelegen om dat wat men 'de groenblauwe slinger' noemt in stand te houden. Als de A12 corridorontwikkeling doorzet dan is dit straks het enige stukje groen dat overblijft tussen Den Haag en Gouda. De Rottezoom heeft altijd een beschermde status gehad, maar we hebben het angstig vermoeden dat die door alle ontwikkelingen nu wel echt bedreigd wordt."

Paul: "Wij vrezen dat als we het gebied van de Rottezoom en het Bentwoud nu niet goed gaan verbinden en de economie trekt weer stevig aan, dat de wals er dan overheen gaat. Het is echt van groot belang om het gebied echt te bestemmen en ook de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren om die bestemming echt duurzaam te bestendigheden."

Jan: "Bij een open landschap begint de verrommeling vaak aan de randen en zodra dat begint, neemt de ruimtelijke kwaliteit af en is de bestendigheid van de bestemming agrarisch gebied steeds minder zeker. Open landschap is daarmee heel kwetsbaar. Als je kijkt naar het Bentwoud is dat een ander verhaal. Daar staan bomen en bos. Als een projectontwikkelaar daar begint over bouwen dan gaat iedereen in het verweer, want bomen en bos, daar kom je niet aan. Als je Kruiswegbewoners zou vragen in welke mate men hecht aan het open landschap, dan denk ik dat de meningen gemengd zijn en dat we er niet zwart-wit in staan. Een landbouwer Het besef dat het open landschap kwetsbaarder is dan een bos is er zeker."

Paul: "Ik denk dat voor de meeste Kruisweggers zwaarder weegt dat men de garantie krijgt dat het gebied de komende 30 jaar ofzo niet vol komt te staan met blokkendozen. Ik denk dat een mix tussen het open landschap en misschien een soort landgoedachtige bosgebieden of een Bentwoudachtige inrichting hier ook denkbaar is."

Paul: "Zelfs de 380kV helpt om ervoor te zorgen dat hier geen hoge bebouwing mogelijk is. Dus dat waar je eerst tegen was, kan ook helpen om het gebied te beschermen tegen verdozen."

Jan: "Je zou ook kunnen denken aan een combinatie van biologische of natuurinclusieve landbouw in combinatie met natuurontwikkeling zoals in het Bentwoud. Dat past ook bij beleid, zoals benoemd in de Europese Green Deal van Frans Timmermans

B

en de Bossenstrategie uit het Klimaatakkoord. In de Bossenstrategie wordt ook benoemd dat inzet op meer bos nabij de steden belangrijk is.”

Paul: “We hebben ook vaak gepleit voor een fonds waarbij de schade aan de omgeving door bijvoorbeeld de komst van dozen ook in diezelfde omgeving gecompenseerd zou moeten worden. De gemeente financiert zoiets niet. Nu moet overal een verdienmodel opzitten, maar je zou ook kunnen zeggen dat groen en recreatie een maatschappelijke noodzaak zijn om de burgers gezond te houden en dat financiering daarvan een overheidsverantwoordelijkheid is.”

Jan: “Zoetermeer bezit nu al gronden in de polder de 140 morgen en zou daarmee een koers in gang kunnen zetten. Deze zone zou een veel natuurlijkere bestemming kunnen krijgen en niet alleen de Rottezoom tot aan het Bentwoud, maar ook de noordrand van Zoetermeer. Ik denk dat het ook heel belangrijk is om te achterhalen wat Zoetermeer wil. Wat is precies de visie van Zoetermeer op dit gebied?”

Interview Peter Gille

Achtergrond geïnterviewde

Peter Gille runt samen met zijn vrouw een melkveebedrijf met kinderopvang, camping, vergaderen en trouwlocatie, horecagelegenheid en boerderijwinkel in Bergschenhoek, Lansingerland. Zo'n 10 jaar geleden schakelden ze om. Hoewel het bedrijf gelegen is buiten het focusgebied van de verkenning heeft Peter goed zicht op waar zijn collega-agrariërs voor staan, omdat ook hij 10 jaar geleden – voor hij startte met verbreding - met dezelfde opgaven geconfronteerd werd. Met het bedrijf vrijwel tegen de stadsrand was de ruimtedruk door verstedelijking en werd uitbreiden nagenoeg onmogelijk. Ze besloten het roer om te gooien.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleer je en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewde signaleert. Het interview is in geheel gericht op kansen en opgaven mbt. de landbouwtransitie.

Peter: “Ik zou jullie om te beginnen graag meegeven wat er gebeurt in het lijf van een boer die op een plek zit waar gebiedsontwikkelingen spelen. Als ik denk aan de akkerbouwers in het gebied waar de verkenning over gaat dan denk ik dat gebiedsontwikkeling voor hen betekent dat er weer zo iemand aankomt en die tekent wat, rent vervolgens weer weg op hakken, komt weer terug en zegt: “er zit zo'n waardevol gebied tussen, maar dat heeft zoveel méér potentie”. Maar in diezelfde zin ligt het veranderen van levens besloten. Dat gevoel had ik hier twintig jaar geleden toen hier Hoekse Park-West werd ingetekend. Het was groen gekleurd, het zou natuur worden. De collega-boeren aan de ene kant van de weg, daar waar woningen waren bestemd kregen een goede prijs voor hun grond. Dan kreeg je in de topjaren 60 tot zelfs 90 euro de vierkante meter. Zat je aan de andere kant van het groene potlood dan was het natuur en kreeg je 6,80 euro voor diezelfde vierkante meter. Dus of je nu één hectare voor 800.000 euro verkoopt of voor 60.000 euro (x40) dat is het verschil tussen elders opnieuw beginnen op een schaal en met moderne

apparatuur die aansluit bij de wereldmarkt of met een enorme pijn achterblijven en geen stap meer kunnen zetten. Toen zijn we begonnen met kinderopvang. Maar de ontwikkeling naar het bedrijf zoals we dat nu hebben, kwam pas jaren later. We hadden net een andere burgemeester uit het Westland en hij wilde dat ik liet zien hoe een boerderij in de Randstad eruit kon zien. Toen heb ik de ideeën voor de stadsboerderij die al jaren borrelden voorgelegd, in feite het bedrijf zoals ik dat nu heb. Daar werd men enthousiast van en toen stelde ik een deal en heb 2 ha grond voor een goede prijs verkocht. Dat gaf de financiële ruimte om het voorgestelde bedrijf te realiseren.”

“Het gaat altijd over geld hè? Zo stond er in Nieuwe Oogst recent een artikel over een onderzoek waaruit blijkt dat extensieve bedrijven zo’n 30.000 euro op jaarbasis minder omzet maken. En daar zit de pijn. Ook ik ben tegen de trend in vorig jaar van 120 naar 140 koeien nog een keer gegroeid om de melkveetak rendabel te maken en te kunnen investeren in moderne machines en de hypotheek af te lossen. En het geld verdienen we vooral met de kinderopvang, maar je hebt die schaal gewoon nodig om mee te komen.”

“Je moet ook niet vergeten dat de boeren daar die zijn echt goed in wat ze doen, die hoge productie halen. Elke stap die de maatschappij van ze vraagt om te extensiveren is in hun ogen efficiencyverlies. Dat gaat geld kosten en daar krijgt de boer een fooi voor terug voor landschappelijke diensten. Degenen die wel geld verdienen zijn de nieuwe horecaondernemers die profiteren van de aantrekkingskracht van het mooie landschap. Als boer kun je daar ook in meegaan: dat je je richt op recreatie. Dan kun je echt op goud zitten. Maar er zitten genoeg boeren die dat niet in zich hebben. Die goed zijn in efficiënte voedselproductie, of het nu melkveehouders zijn of akkerbouwers, en die dat niet kunnen loslaten. Je vraagt dan van ze om daar waar ze goed in zijn minder goed te doen, om van een 8 een 6 te maken.”

“Dat neemt niet weg dat die voortdurende noodzaak om steeds efficiënter te werken omdat de marges zo laag zijn op de lange termijn niet houdbaar is. Zelf ben ik me enorm bewust van het krachtenveld dat gaande is en daar stuur ik mijn bedrijf ook op. Ik denk ook dat als je met alle ontwikkelingen die gaande zijn niet ziet dat het moet veranderen, dan zoek je de problemen ook

wel een beetje op. Maar dat zijn geen argumenten om die grote akkerbouwers mee te krijgen. Ik denk echt dat een aantal van hen vooral denkt “hoe kom ik hier goed weg” om te vertrekken naar een gebied waar het weids is, maar waar je niet vastzit tussen infrastructuur en woningbouw.”

“Als je het gebied en de boeren zou willen helpen te extensiveren dan zou je kunnen denken aan de uitkoop van zo’n twee a drie bedrijven. Die moet je echt goed uitkopen, dus niet voor 6,80 de vierkante meter, maar zo dat men elders echt verder kan, minimaal de helft meer. Je vraagt hen niet alleen om elders opnieuw te starten, maar ook om de plek te verlaten waar ze zijn opgegroeid, waar wortels liggen. De ruimte die in het gebied vrijkomt benut je om de overige boeren te helpen te extensiveren en verduurzamen, door hen erder te herverkavelen, door de aanleg van extra groen en stroken met fietspaden. Die grond zou volgens mij ook het beste naar de wat grotere akkerbouwers kunnen, want die hebben de slagkracht om daarmee te werken en bijvoorbeeld te experimenteren met strokenteelt. Dan vraag je in feite ook aan degenen die achterblijven om te doen waar ze goed in zijn, maar dan op een andere manier. Als je die boeren door ruimte te scheppen de geeft om verder te ontwikkelen. Als je daar een pilot van zou kunnen maken, dan ben je volgens mij goed bezig in het gebied.”

“Ik denk ook dat je vooral onconventioneel moet denken. Als je met overheidsgeld boeren gaat uitkopen, dan is dat altijd ingewikkeld als je boeren daar een goede prijs voor wilt bieden zo dat ze elders door kunnen. Wat een gedachte zou kunnen zijn is bijvoorbeeld een samenwerking met de WUR op te zoeken en boeren die daarvoor voelen bijvoorbeeld 60.000 euro per jaar te bieden om een pilot te runnen en onderzoek te doen naar bepaalde aspecten, bijvoorbeeld strokenteelt, minder chemie. Dan is er gewoon budget voor zo’n onderzoeksproject en is het financieel makkelijker geregeld. Je blijft dan uit het inrichten, maar triggert boeren om te doen waar ze goed in zijn om dat nog verder te perfectioneren. Ik denk echt dat daar de opening zit. Wil je de mainstream landbouw veranderen dan doe je er serieus goed aan om te kijken: waar zitten de achten van die mensen en ga daarop anticiperen.”

“Voor mijn eigen ambities vind ik dat we in een

B

heel mooi tijdgewricht leven. Ik werk graag samen met Staatsbosbeheer. Ik zie ook dat het mooi wordt ‘ingekleurd’ hier, met veel bomen. Als je wat wil in dit gebied met betrekking tot biologische of natuurinclusieve landbouw dan krijg je hulp. Ik zou heel graag een pilot willen voor agroforestry, maar dan gelijk groot: 18 ha walnootbomen en de koeien ertussendoor laten lopen. Dat past ook goed bij de ambitie zoals genoemd in de Bossenstrategie. Ik wil daar graag aan bijdragen, doorontwikkelen en mijn bedrijf voortdurend toekomstbestendiger te maken en de kennis die ik opdoe ook weer delen. Dat sluit ook aan bij mijn achten, waar ik goed in ben. Er is echt behoefte aan pilotbedrijven, daar zou ik dus op inzetten.”

Interview Liesbeth de Frel

Achtergrond geïnterviewde

Liesbeth de Frel is sinds 2015 betrokken bij de Eendragtspolder. Ze kijkt uit over deze polder en is begaan met het behoud van het agrarisch polderlandschap. Ze zet zich in voor natuurinclusieve landbouw, waarbij voedselteelt en natuurontwikkeling samen gaan. Hiervoor richtte ze in 2017, samen met anderen, de stichting Natuurpolders op. Ze praatte mee over de ontwikkeling en inrichting van de 9 ha van de Eendragtspolder die in bezit zijn van het Recreatieschap en stond aan de wieg van de Hennipgaarde, waar recreatie, natuurbeleving en -educatie en productieve natuur worden gecombineerd. De stichting Natuurpolders kreeg drie jaar geleden het beheer over 4 ha van dit gebied.

In 2019 richtte zij Boer & Buurt op, waarmee ze wil bouwen aan een netwerk van boeren en telers die ook op een dier- en natuurvriendelijke manier boeren en die hun producten lokaal, tegen een goede prijs, kunnen afzetten. Om de beweging van extensieve voedselproductie voor de lokale markt in gang te zetten is ze in 2019 gestart met strokenteelt op 1,7 ha. Deze akker ligt naast de Hennipgaarde. De oogst aan groenten, kruiden, klein fruit en bloemen wordt verkocht via een online platform. Boeren, telers en producenten die met dezelfde visie werken kunnen zich aansluiten bij dit platform en hiermee de lokale markt bereiken.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleer je en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewde signaleert. Het interview is in geheel gericht op kansen en opgaven mbt. de landbouw(transitie).

Noodzaak van een landbouwtransitie

Liesbeth: “Mijn grote drijfveer om te doen wat ik nu doe is dat ik heel graag wil dat de polders behouden blijven voor agrarische activiteiten. Maar anders dan nu. Het moeten agrarische activiteiten zijn die bijdragen aan het verbeteren van het landschap en aan het herstel

van de biodiversiteit. De open polders zijn kenmerkend voor het gebied. Het is goede, rijke landbouwgrond en er zitten heel veel agrarische ondernemers die ook willen blijven boeren. Maar de druk op het gebied vanuit de omgeving is heel groot en wordt veroorzaakt door oa. bevolkingsgroei, de toenemende behoefte aan bedrijventerreinen en groeiende behoefte aan groene recreatiemogelijkheden. Als je het gebied zeker wilt stellen als agrarisch gebied dan moet je zorgen dat het zó aantrekkelijk, toegankelijk en waardevol wordt voor de omwonenden - dat als hier dozen of een woonwijk dreigen te komen - de omwonenden, gebruikers en bezoekers dan massaal in opstand komen met de duidelijke boodschap: "dit gaat niet gebeuren!" Een transitie van het gebied is daarom nodig en het is heel belangrijk dat ook de bestaande agrariërs meegaan in die transitie en het aantrekkelijker en toegankelijker maken van de polders. Voorwaarde is dat ze nog net zo goed hun brood kunnen verdienen en hun ondernemingsvrijheid behouden. Een uitspraak van één van hen is: "je hebt de agrariërs nodig als je het gebied wilt vormgeven," en dat is helemaal waar. En als je bovendien invulling wilt geven aan de opgave vanuit de Provincie aan meer kleinschalige landbouwvormen die én de lokale bevolking kan bedienen én die een bijdrage leveren aan de biodiversiteit en het aantrekkelijker maken van het landschap. Je hebt hiervoor ook burgers nodig die meedoen, consumenten die bereid zijn lokaal, duurzaam geteeld voedsel willen kopen tegen een eerlijke prijs en een welwillende overheid die proactief meewerkt, qua regelgeving en financiering. Ik ben heel erg gericht op het behoud en herstel van de biodiversiteit, van natuurwaarden en dat kan niet samen met intensieve monoelten, gebruik van kunstmest en allerlei bestrijdingsmiddelen. Als je partijen mee wilt krijgen dat het ook anders kan, moet je het laten zien. Ik wil helpen die beweging in gang te zetten. Dat ook andere lokale telers meegaan in die transitie en dat we voor hen ook alvast werken aan een afzetmarkt voor lokale producten."

Nieuwe verdienmodellen op basis van korte ketens en landschapsbeheer

Liesbeth: "We leven hier in een sterk verstedelijkt gebied. Als je kijkt naar de lokale afzetmogelijkheden, naar de buurt, dan hebben we het niet alleen over de

gemeente Zuidplas met Zevenhuizen, Nieuwerkerk aan den IJssel, Moordrecht en Moerkapelle, maar ook over Rotterdam, Lansingerland, Waddinxveen en Gouda. Die moeten wij zien te bereiken met het verhaal over de waarde van een lokaal geteeld product en het belang dat de boer een goede prijs krijgt voor zijn product. Ik heb fors geïnvesteerd in machines afgestemd op de breedte van de stroken. Het zijn lichte machines, omdat we de bodem zo min mogelijk willen belasten. We hebben een teeltplan opgezet en zijn het gewoon gaan doen. Met de voedselverkoop dekken we een deel van de kosten, maar er is nog wel een weg te gaan voor de investeringen zijn terugverdiend en hier een echt inkomen uit te halen is.

Als ik zie hoe snel het groeit, hoe de afzetmarkt is gegroeid, hoe steeds meer mensen ons weten te vinden, dan heb ik er wel vertrouwen in. Als we - er werken inmiddels een leuk aantal vrijwilligers mee - bezig zijn op de akkers en mensen komen langs, dan gaan ze stilstaan en kijken ernaar, gaan een praatje aan en raken zo steeds meer betrokken. Juist doordat de burgers, consumenten, zo dichtbij zijn, is dit een hele interessante locatie om heel sterk in te zetten op de verbinding boer-burger, de verbreding van de landbouw en verdienmodellen die gebaseerd zijn op korte ketens, landschapsinclusieve landbouw en een betere, eerlijkere prijs voor de agrarisch ondernemer. Die eerlijkere prijs maakt het mogelijk dat men met minder opbrengsten per hectare toch eenzelfde omzet kan houden. Dat lukt de eerste 10-15 jaar misschien niet en daarom is er ook geld nodig om het inkomensverlies op te vangen. Je moet echt collectief gaan werken aan een lokale afzetmarkt. De grote agrariërs zijn nu gewend om alles via een coöperatie in één keer af te zetten, maar zijn niet gericht op de consumentenverkoop. Het zal nooit allemaal naar de lokale markt kunnen, maar een deel wel. Begin daarmee.

Naast een eerlijkere prijs via korte ketens kunnen aanvullende verdienmodellen ook gebaseerd zijn op landschapsdiensten: landschapsbeheer, waterberging, etc. Hoe kan een boer ook inkomen genereren uit landschapsbeheer. Die mogelijkheden moeten overheden helpen ontwikkelen."

B

De huidige, grootschalige akkerbouw in het gebied

Liesbeth: “Ik heb een heel andere positie dan de boeren in dit gebied, dat besef ik ook wel. In de ogen van de agrarisch ondernemers in dit gebied ben ik geen boer. Ik ben een nieuweling. Het wordt een grote opgave voor de Provincie en het Schap om de boeren in dit gebied mee te krijgen. We hebben te maken met boeren in dit gebied die allemaal heel erg in de nee-stand staan. Door slechte ervaringen met overheden is er veel wantrouwen jegens de overheid. Maar ze zien tegelijkertijd ook wel dat er druk komt op de polders en dat er ontwikkelingen spelen.

In gesprekken met de boeren houd ik hen voor dat de tijden veranderen. Dat vanwege de grote druk op deze polders het van groot belang is om in de behoefte aan aantrekkelijke en toegankelijke gebieden mee te gaan. Gebieden waar diverse vormen van landbouw samen gaan met natuurontwikkeling en het realiseren van een aantrekkelijke omgeving. Als je meegaat in die ontwikkeling is het mogelijk om je akkerland te behouden en geld te verdienen maar op een andere manier dan je gewend was. Dat hoeft niet gelijk, van vandaag op morgen, maar als je óók het polderlandschap wilt behouden, niet wilt dat er logistieke centra of andere invulling van de akkers in de plaats komen en/of kinderen hebt die je op willen volgen, dan is het wel belangrijk om mee te gaan doen in dat proces. Ik denk dat als je het vertrouwen van de boeren kunt winnen en je je heel goed houdt aan de afspraken die je maakt, dat er een aantal zijn die wel samen met andere partijen zouden willen uitzoeken hoe dat er dan uit kan zien”

Ze vragen zich af of ze nu in die nee-stand moeten blijven staan of dat er toch een moment komt waarop ze in ieder geval de deur open zetten voor een gesprek. En zo ja, “hoe dan?”. Stiekem zien zij natuurlijk ook wel dat hoe ze het nu doen, dat dat niet toekomstbestendig is. De regelgeving met betrekking tot kringlooplandbouw, bestrijdingsmiddelen en kunstmest zal steeds strenger worden. En er komt ook nog een generatie na hen die ook door wil.

Er zijn dan twee opties: of de boel verkopen of nadenken over hoe men dat gaat vormgeven voor de generaties na hen. Dat besef dringt bij de één meer door dan bij de ander. Nu zijn er wel wat ideeën over

precisielandbouw, maar dan gaat het nog steeds over grootschalige, intensieve landbouw, gericht op de wereldmarkt. Natuur en biodiversiteit hebben daar nog geen enkele rol in. Kleinschaliger, aantrekkelijker en toegankelijker maken van het gebied komt nog helemaal niet in die gedachten voor.

Kansen voor landbouw icm recreatie

Liesbeth: “De Hennipgaarde is openbaar gebied. Dat is bedoeld om lekker te gaan wandelen, echt als recreatiegebied. Toen we daar begonnen had ik nog de fiducie dat we daar ook groenten en kruiden konden verbouwen. Maar ik heb de afgelopen jaren ondervonden dat dat niet mogelijk is. Er wordt met honden gelopen en die laat men los, er wordt gepoept, men houdt zich niet aan de regels. Daar heb ik twee jaar grijze haren van gekregen door alle aanvaringen die ik had als ik mensen op hun verantwoordelijkheden wees. Toen besepte ik dat we dat los moesten laten. De Hennipgaarde is nu volledig voor de omgeving. We zorgen dat er van alles bloeit en dat we er leuke dingen doen, maar daar telen we geen voedsel meer, dat gaat gewoon niet.

Andere agrarisch ondernemers maken zich zorgen over veiligheid en ook vervuiling van het land. De ervaring heeft nu al geleerd dat gebruikers van het gebied hun troep achterlaten. En dat is niet alleen hun ervaring, ook mijn ervaring hier op de Hennipgaarde en de Eendragtspolder (helaas een probleem van deze tijd). Voedsel telen kan alleen op plekken waar mensen niet kunnen komen. Het is eten en dat mag niet vervuild zijn. Als het openbaar gebied is dan wordt er bovendien proletarisch gewinkeld, een andere reële zorg die ik had en heb. Je investeert, als boer, ondernemer in je onderneming, dat moet ook terugverdiend worden. Voedselproductie moet echt in een afgesloten gebied plaatsvinden. Dat is een gegeven.

Wil je een toegankelijker landschap, dan moet dat in goed overleg tot stand komen. Een agrarisch ondernemer moet zeggenschap houden over zijn domein. Niet alles kan overal. Ik zie een landschap voor me met polderweggetjes waar op veel plekken gefietst kan worden en verschillende boerderijen ook bezocht kunnen worden, maar waar de akkers zelf niet toegankelijk zijn. Daar moet dus ook rekening mee gehouden worden. Rondom onze akker liggen sloten.

Op 1 punt is er een verbinding met de Hennipgaarde, afgesloten door een houten hek. Het is hierdoor niet toegankelijk. De sloten zijn de beste bescherming. Een afscheiding in de vorm van een hek, biedt enige scheiding, maar je hebt wel respect van de bezoekers van het gebied nodig. Ik zie soms dat men vindt dat ze er overheen mogen klimmen. Honden kunnen er in ieder geval niet op.

Het idee om in de Eendragtspolder kleinschalige landbouwwormen te gaan ontwikkelen vind ik prima. Ik heb duidelijk voor ogen hoe dat er uit zou kunnen gaan zien. Het aantrekkelijk maken van het gebied zie ik echt in de vorm van een aantal ondernemers die hier met elkaar een kringloop gaan opzetten, akkerbouw, veeteelt, tunnelteelt, productie etc. Bezoekers van het gebied kunnen hiervan genieten via polderweggetjes. Op bezoek gaan bij de boer. Het idee om een kanoroute erdoorheen te maken juich ik niet toe. Hiermee creëer je toegang tot akkers en weilanden waar je juist geen mensen op wilt hebben. Plus dat ik (en velen met mij) vinden dat je deze polder een landbouwgebied moet blijven waar je kunt ondernemen en waar de natuur zich moet kunnen ontwikkelen. In het proces van het Ontwikkelplan hebben wij aangegeven dat er ook delen in het gebied moeten zijn waar de natuur zich moet kunnen ontwikkelen. Dus ook in de sloten en langs en op de oevers. Geef de ondernemers die iets moois willen maken van dit deel van de polder én de natuur hier een kans.

Landbouwpilot in de Eendragtspolder

Liesbeth: “Het is aan de provincie en het Recreatieschap om het vertrouwen te winnen. Ik denk dat dat alleen maar kan door een werkgroep te formeren en om te proberen met elkaar te komen tot een goed concept. Naast vertrouwen gaat het ook om geld. Als er geen geld komt, gaat het gewoon niet lukken. Je moet hierin ondersteund worden. In ieder geval moet er geld komen om dit te onderzoeken.

De uitdaging ligt er echt in om de nieuwe generatie boeren mee te gaan krijgen in de transitie. Ze zijn helemaal getraind om maximale opbrengsten van hun land af te halen. Maar wat gebeurt er als je anders gaat kijken naar de landbouw? Als het niet meer gaat om de wereldmarkt, maar de lokale markt. Als je anders gaat kijken naar je akkers. Dat je landschappelijke

meerwaarde creëert met de inrichting van je akkers en de manier waarop je boert.

Als eerste is natuurlijk het verdienmodel van groot belang. Het gaat hier doorgaans om heel grote ondernemingen. Men heeft miljoenen geïnvesteerd in het bedrijf en heeft machines die helemaal zijn aangepast aan de bedrijfsvoering. Dat pas je niet zomaar aan en is een hele grote opgave. Het tweede is dat ze absoluut ondernemersvrijheid willen behouden. Ze willen niet dat gezegd wordt hoe ze het moeten gaan doen.

Ik heb gesproken met mensen van de WUR en met het Louis Bolk Instituut over de Eendragtspolder; Deskundigen op het gebied van transitie van gebieden en nieuwe vormen van landbouw en nieuwe verdienmodellen. Mensen die op andere plekken in Nederland met dezelfde vraagstukken zich bezig houden. Deze polder is met 110 ha groot genoeg en toch ook overzichtelijk genoeg om hier met inbreng van hen, samen met grondeigenaren en de agrarisch ondernemers, te starten met een proces om een transitie in gang te zetten naar een meer kleinschalige, extensievere vorm van landbouw, met een sluitende kringloop. Waarbij – net als in de Hennipgaarde – ook gewerkt wordt aan het aantrekkelijker maken van het gebied, de natuur zich kan ontwikkelen en het geschikter gemaakt wordt voor extensieve recreatie. Ga de Eendragtspolder als een pilotgebied inrichten om te onderzoeken hoe je daar vaart kunt maken met de transitie, zodat je daar kennis kan genereren en de ontwikkelingen daar als voorbeeld kunnen dienen voor de rest van de polders.

Dit past ook heel goed bij de opgaven van de provincie, met betrekking tot het landschapspark Zuidvleugel en de realisatie van groene corridors. De provincie heeft bovendien ooit eens als ambitie neergelegd dat 80% van de Zuid-Hollanders in 2030 lokaal geteeld voedsel consumeert. Daar kun je nu werk van maken.”

B

Interview Vrienden van het Bentwoud

Achtergrond geïnterviewden

Siep Eilander en Harry Ramler zijn beide bestuursleden bij de Vereniging Vrienden van het Bentwoud.

Deze vereniging is in 2003 opgericht met als doel de ontwikkeling, het gebruik en het welzijn van het Bentwoud te bevorderen. Siep Eilander heeft een verleden als ambtenaar. In zijn laatste functie was hij verantwoordelijk voor het huisvestings- en inkoopbeleid van de Rijksoverheid. Nog altijd heeft hij diverse advies- en voorzittersfuncties bij verschillende organisaties. Harry Ramler is opgeleid als tuin- en landschapsontwerper en had een hoveniersbedrijf. Als gepensioneerde is hij nog steeds actief in deze branche, maar tegenwoordig vooral als natuurbeheerder.

Voor natuurbeheer in het Bentwoud richtte hij een vrijwilligersgroep op.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleren jullie en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewden signaleren.

Opkomen voor zachte waarden

Siep: “Met de vrienden van het Bentwoud bouwen we aan een community waar boeren, burgers en buitenlui samenwerken. Daarnaast hebben we als doelstelling om het Bentwoud meer aanslagproof te maken. Dat doen we vooral door dingen te organiseren en het Bentwoud daarmee meer bekendheid te geven. Hoe populairder het Bentwoud, hoe eerder men ervoor in de bres wil springen als er dreigingen zijn. De derde pijler is de lobby. Dankzij de verenigingsvorm hebben we de mogelijkheid om naar de rechter te stappen als we het ergens niet mee eens zijn. Dat is heel waardevol. We hebben de afgelopen jaren regelmatig de trom geroerd.”

Harry: “En dat is hard nodig. We moeten heel zuinig zijn op wat we hebben. Het oorspronkelijke plan voor het Bentwoud was ooit 2000 ha. Daar hoorde het deel bij Moerkapelle ook nog bij. Maar daar is maar een deel van gerealiseerd. Dat hebben we vooral te danken aan

de plannen van Bleker, waardoor er een mes is gezet in de budgetten. Het eigenlijk Bentwoud - exclusief de golfbaan en twee voetbalvelden - is maar 760 ha.”

Siep: “Zwakke waarden, zoals natuur en recreëren in het groen, leggen het bijna altijd af tegen harde waarden als verkeer, woningbouw en werkgelegenheid, vanuit het idee: ‘de schoorsteen moet wel roken’. Ik vind ook dat de schoorsteen moet roken, maar je moet de verschillende belangen wel beter in evenwicht brengen.”

Siep: “De bestuurlijke context voor het gebied is erg ingewikkeld. Het gebied waar we het nu over hebben ligt niet alleen op de grens van verschillende gemeenten, waardoor het onduidelijk is waar verantwoordelijkheden liggen. Ook op het provinciale niveau is het onduidelijk wie erover gaat. Kijk alleen maar naar de gedeputeerden. Er is er één die gaat over landbouw, er gaat er één over sport en recreatie, er gaat er één over verkeer en economie en er gaat er één over natuur. Je hebt er zo vier van de vijf gedeputeerden te pakken en dat maakt het allemaal niet makkelijker. De één moet z'n weg realiseren, de ander weer iets anders. En er is een soort non-interventiebeginsel waardoor men zich niet bemoeit met elkaars beleid. Maar wil je het goed doen, dan moet je je hier eigenlijk wel met elkaar bemoeien.”

Siep: “Om de zwakke waarden beter te kunnen verdedigen zijn we een coalitie aan gegaan met andere (burger)initiatieven in Waddinxveen, Hazerswoude en Boskoop. We noemen dat het Molenberaad. We kunnen ons sterker maken als we ons als groep positioneren dan wanneer we alleen de belangen van het Bentwoud behartigen.”

Siep: “Waar we bijvoorbeeld erg tegen zijn is de aanleg van een weg door het Bentwoud, de N207-zuid langs Waddinxveen. Vanuit die bredere groep zetten we ons in tegen de plannen voor die weg. Als je dit landelijke gebied zou willen sparen, dan zou het adagium moeten zijn: verkeer moet er wel makkelijk in en uit kunnen. Dat hebben burgers en bedrijven nodig. Maar het doorgaande verkeer moet je weren. Dat moet over de hoofdinfrastructuur, de A12, de N11, de A4. Maar je moet zeker geen nieuwe doorgaande routes introduceren. Er is tot dusver ook niemand die goed heeft kunnen duidelijk maken waarom die weg überhaupt nodig is. Het enige inhoudelijke dat je op de website van de provincie kunt vinden is: “iedereen kan

zien dat het drukker wordt, daarom hebben we meer wegen nodig”. En als er nu één ding is wat deze weg zal doen is het hier veel drukker maken. We hebben daarom een brochure geschreven: Het kan anders, het kan beter, en dat zonder N207-zuid. Daarin doen we vier voorstellen om de problemen die er zijn hier op te lossen, maar zonder de aanleg van die N207-zuid. Drie daarvan zijn inmiddels levensvatbaar gebleken, maar het is ons nog niet gelukt om de N207-zuid zelf van tafel te krijgen.”

Roep om meer regie

Siep: “Ik vind het heel goed dat er met de plannen voor landschapspark Zuidvleugel weer vanuit een eindbeeld geredeneerd gaat worden. Wat is een gebied met ruimtelijke kwaliteit. Hoe ziet dat eruit? Mijn eerste advies zou dan ook zijn: stel een moratorium in. Zet alle persen stop, we moeten eerst met elkaar nadenken. Wat willen we? Wat is de lange horizon”

Harry: “Het is daarbij ook belangrijk dat het Rijk en de provincie meer regie nemen. Op gemeentelijk niveau zijn er vaak allerlei plannen die een gezamenlijk toekomstbeeld torpederen of frustreren. Mijn vrouw heeft bijvoorbeeld aan de groenblauwe slinger gewerkt en maakte destijds mee dat wethouders tegenhielden dat groengebieden werden gerealiseerd. Ook de realisatie van de plannen voor het Bentwoud liepen daardoor vertraging op. De gemeente Waddinxveen hield de realisatie ervan op het deel binnen hun gemeentegrenzen lang tegen, omdat er toen al plannen waren voor een weg. Toen Bleker het mes zette in de budgetten was dat één van de delen die werd wegbezuinigd.”

Siep: “Het park Lingezen, bij Nijmegen, is ook zo'n gebied waar verschillende overheden en partijen over gaan. Daar hebben de verschillende besturen één autoriteit opgericht. Dat is voor het Bentwoud nooit gedaan. Als de regie voor dit gebied niet bij het Rijk of de provincie komt te liggen, dan is 'the next best thing' om met elkaar één autoriteit te benoemen naar voorbeeld van Lingezen. Die autoriteit kan natuurlijk gaan over het gehele landschapspark Zuidvleugel, maar ik zou er ook een groot voorstander voor zijn als het gebied Rottemeren en Bentwoud als een soort proeftuin wordt ingezet.”

Hecht meer belang aan groene recreatiegebieden

Siep: “In het verstedelijkte Zuid-Holland moeten groene recreatiemogelijkheden veel meer belang krijgen. We hebben zelf een visie gemaakt voor het Bentwoud in 2100 waarbij we hopen dat het Bentwoud dan zelf ook is uitgegroeid tot 2100 ha, nog iets groter dan de oorspronkelijke plannen. Het moeten dan niet om plukjes gaan, maar om robuuste gebieden die ook op een robuuste manier met elkaar verbonden zijn. Agrarische activiteiten kunnen daar best een rol in hebben. Het is wel zo dat je een boom - als die eenmaal is geplant - moeilijker weg krijgt dan een koe in de wei. Die hak je niet zomaar even om. Als je het in dat opzicht hebt over robuust, gaat er niets boven bomen. In de omgeving bij Zevenhuizen en ten zuiden van Zoetermeer heb je ook landbouw en dat ziet er heel aantrekkelijk uit. Je hebt dus echt geen bomen nodig voor een mooi landschap.”

Harry: “Maar daar heb je ook wel meer boeren die meer met natuur doen en natuurinclusieve bedrijven hebben. Daar is de laatste tijd natuurlijk veel om te doen. Dat past heel goed in zo'n robuuste verbinding. Denk bijvoorbeeld aan voedselbossen.”

Siep: “Op heel veel plekken is het al niet meer mogelijk om robuuste verbindingen te maken, maar waar het nog wel kan, moet je daar echt werk van maken. Van het Bentwoud naar de Krimpenerwaard wordt al heel moeilijk. Van het Bentwoud langs de noordrand van Zoetermeer naar de duinen is het nog behoorlijk groen en dat moet je op zijn minst behouden, maar zou je eigenlijk moeten versterken. Er zijn daarnaast ook landbouwgebieden rondom het Bentwoud waar wel wat mee mag gebeuren. Bijvoorbeeld aan de noordkant. Dat is saai akkerbouwgebied, geen fraai veenweidelandschap. Of richting Moerkapelle. Moerkapelle is wat mij betreft een prototype van het soort dorpen dat Geert Mak beschrijft in 'Hoe God verdween uit Jorwerd, met al die uitbreidingswijken. Als je iets doet met de polder tussen het Bentwoud en Moerkapelle, dan haalt dat die wijken ook wat uit het zicht en sla je twee vliegen in één klap.”

Siep: “In Zuid-Holland moet er voor de woningbouwopgave de komende jaren een stad als Zoetermeer aan woningen worden bijgebouwd. Zorg er nu voor dat voor die opgaven die robuuste groenblauwe

B

structuren centraal staan en dat daar omheen wordt gebouwd, niet erin. Probeer de ontwikkelingen van die groene gebieden echt samen te laten gaan met die woningopgave. Je moet beide in een economisch arrangement betrekken. Als je beide als aparte opgaven ziet, dan wordt de realisatie van meer groen een kostenpost en woningen brengen geld op. Maar zo moet je het niet zien. Die woningen worden meer waard doordat er hoogwaardig groen in de buurt te vinden is. Ook dat is een trade-off. Ik wil daarom niet spreken van het 'afwaarderen van gronden tot natuur'. We doen dan immers aan opwaarderen, aan waardecreatie. Als de maximum snelheid op een weg van 80 naar 60 km per uur gaat dan noemt men dat nu ook afwaarderen, maar als die weg daar leuker en prettiger van wordt, dan gaat het toch ook om opwaarderen?"

Harry: "Het zou goed zijn als er veel vaker een integrale kostenbaten-analyse wordt gemaakt voor groen. Kwalitatief hoogwaardig groen zorgt ervoor dat woningen in prijs stijgen. Bedrijven gaan zich makkelijker vestigen in gebieden die mooi zijn, om maar wat te noemen. Dat wordt nu helemaal niet meegerekend. Het probleem daarbij is bovendien dat de kosten voor groen doorgaans moeten worden opgebracht door partijen die er zelf niet direct financieel voordeel bij hebben."

Siep: "Creating social value is een stroming uit de sociologie die steeds wijder verspreid raakt. In de Europese regelgeving voor het inkoopbeleid van overheden is het eerste gebod: Gij zult maatschappelijke waarde creëren met uw inkoopbeleid. Je kunt 'maatschappelijke waarde' heel breed zien. Een tank bij defensie heeft ook maatschappelijke waarde, net als zuinig omspringen met publieke middelen. Maar het is belangrijk dat maatschappelijke waarde wordt gewogen. Maatschappelijke waarde gaat verder dan alleen financiële meerwaarde. Voor de uitwerking van robuuste groengebieden en van Landschapspark Zuidvleugel zou je dan ook niet met partijen in zee moeten gaan die geselecteerd zijn op basis van de laagste prijs, maar op basis van het creëren van de hoogste maatschappelijke waarde. Dat betekent ook dat er rekenschap wordt gegeven aan participatie, burgerinitiatieven en maatschappelijke geïnteresseerde groeperingen."

Oproep voor dialoog

Siep: "Nu zijn we vaak vooral tegen dreigingen, bijvoorbeeld tegen de N207-zuid. Als er een goede ambassadeur zou komen voor Landschapspark Zuidvleugel, iemand die regie neemt en de autoriteit heeft of krijgt om dat te doen, bijvoorbeeld een gedeputeerde, dan willen we daar heel graag mee om de tafel en dan valt er met ons ook te onderhandelen. Nu verzetten we ons fel tegen die weg, ook omdat er wéér een stuk van het Bentwoud afgaat en er niets bij komt. Maar wat als we kunnen denken in trade-offs? Dat er misschien wel iets afgaat, maar dat er daarnaast ook geïnvesteerd wordt om het Bentwoud tegelijkertijd groter en robuuster te maken."

Interview Cor Habben-Jansen

Achtergrond geïnterviewde

Cor Habben Jansen is parttime directeur van Grondbank RZG Zuidplas. Het bezit van de grondbank bevindt zich alleen in de Zuidplaspolder en daarmee buiten het focusgebied voor de verkenning Rotte Noord en Bentwoud, maar Cor is ook goed op de hoogte van de ontwikkelingen die er in de wijdere omgeving spelen. Daarnaast is Cor directeur van Steenhuijs Grondzaken en AB-bestuurslid van het Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard. In het interview vertegenwoordigt hij niet de ambities en meningen van een van deze instanties, maar spreekt hij vanuit zijn eigen persoonlijke visie over het gebied. Omdat Cor in het verleden werkzaam geweest is als landbouwvoorlichter heeft hij naast gebiedskennis ook veel kennis van de agrarische sector.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleren jullie en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewden signaleren.

Verstedelijkingsopgave: woningbouw en uitbreiding kassen

Gevraagd naar de ontwikkelingen die er binnen het gebied spelen, haalt Cor als eerste de verstedelijking aan: “Er is sprake van een grote verstedelijkingsopgave. Daaronder versta ik ook de glastuinbouwopgave. In het verleden is een groot deel van deze opgave ingevuld rondom Bleiswijk, Moerkapelle en het noordelijke deel van de Zuidplaspolder. Het zou goed zijn als datgene wat er van die polders over is in ieder geval open blijft en niet wordt betrokken bij een verstedelijkingsopgave. Hier zijn andere plekken voor bedoeld, zoals bijvoorbeeld de Zuidplaspolder waar nu op grond van de concept ontwikkelingsvisie een opgave tot 8.000 woningen ligt.”

“In mijn optiek zouden er zelfs meer woningen in de Zuidplaspolder gebouwd kunnen worden. Daarmee wordt het makkelijker om de woningbouwopgave

in te vullen. Beredeneerd vanuit de grote woningbouwopgave voor West-Nederland heeft de locatie van de Zuidplaspolder, als een gebied tussen verschillende snelwegen en in de nabijheid van Rotterdam, de potentie om de in te zetten op een hoger aantal woningen. Daarnaast is het gebied al verrommeld met verspreid gelegen ontwikkelingen. Ik zou zeggen, pak de Zuidplaspolder goed aan en realiseer er 20.000 tot 30.000 woningen. Hiermee maak je de keuze om één locatie echt goed aan te pakken en zorg je ervoor dat andere polders ontzien worden van een versnipperde, beperkte woningbouwopgave, wat betekent dat je deze kunt beschermen, bewaren en openhouden.”

“Open houden is voor mij een ruim begrip. Daar versta ik niet alleen een invulling met natuur onder, maar ook akkerbouw.

Gevraagd naar hoe verstandig het is om zoveel woningen te projecteren in één van de diepste polders van Nederland. antwoord Cor: “De Zuidplaspolder is een droogmakerij. Er vindt nauwelijks bodemdaling in het noordelijk gedeelte plaats, in tegenstelling tot de echte veengebieden. Daarnaast is de waterhuishouding in de Zuidplaspolder prima in de hand te houden. Juist door de verstedelijkingsopgave zou de waterhuishoudkundige situatie kunnen verbeteren, omdat daarmee de waterhuishoudkundige kenmerken anders worden ingevuld, ten opzichte van een situatie waarbij alles blijft zoals het nu is.”

“Ik heb er mijn vraagtekens bij of de productieruimte van de glastuinbouw uitgerekend in dit gebied moet gaan plaatsvinden. Er zijn hier van oorsprong veel tuinders, maar in de Wieringermeer is er bijvoorbeeld meer ruimte om de glastuinbouw te faciliteren.”

“Het is nu vrij eenvoudig om oud glas op te ruimen en nieuwe glastuinbouw mogelijk te maken. Mijn pleidooi zou zijn om een cluster te maken op de locatie waar nu nog vitale glastuinbouwbedrijven zitten, om daar te concentreren maar de gebieden niet veel groter te maken. De verspreid gelegen glastuinbouw dreigt nu tussen wal en schip te vallen, waardoor er eigenlijk twee mogelijke invullingen te geven zijn: door middel van een ruimte voor ruimte regeling woningbouw mogelijk maken of het complex hergebruiken, met als

B

gevolg ook allerlei ongewenste ontwikkelingen zoals caravanstallingen of illegale activiteiten.”

Ontwikkelingen in het landbouwgebied

“Het is belangrijk om altijd onderscheid te maken tussen de verschillende agrarische sectoren, omdat deze erg van elkaar verschillen. In dit gebied gaat het om akkerbouw, met grondgebonden teelten op open land. Trends die redelijkerwijs al plaatsvinden in de akkerbouw zijn het verminderen van het gebruik van chemische gewasbestrijdingsmiddelen, verminderen van het gebruik van kunstmest, het verbeteren van het bodemleven door middel van het gebruik van groenbemesters of door bijvoorbeeld gronden langer braak te laten liggen. Ik zou er voor willen pleiten om de conventionele akkerbouw niet helemaal weg te schrijven. Er is hierin al zo veel gebeurt. Ik heb vertrouwen in de autonome ontwikkelingen op dat vlak,” zoals wisselteelt in ruime vorm (niet te kleine percelen), minder of geen grondbewerking en voortgaande vermindering van gewasbeschermingsmiddelen.

“Een trend die op landelijk niveau speelt en daarmee waarschijnlijk ook in dit gebied is dat de helft van de agrarisch ondernemers 50 jaar of ouder is. Daarvan heeft gemiddeld 70% geen opvolger. Wanneer deze agrariërs stoppen komen hun gronden op de markt, worden verkocht aan collega-agrariërs waardoor er schaalvergroting plaatsvindt in de akkerbouw. Ik zie een ontwikkeling naar 100 hectare bedrijven of 150 hectare bedrijven, waarbij de kosten voor de mechanisatie en arbeid verspreid kunnen worden over een hoger aantal hectares.”

“Ik zie niet gauw gebeuren dat er structurele ontwikkelingen zullen gaan plaatsvinden in deze akkerbouwgebieden.” Als voorbeeld noemt Cor de veengebieden waar alternatieve natte teelten zoals lisdodde worden genoemd als een toekomstrichting voor de landbouw op het veen. “De droogmakerij is kleigebied en daardoor hele goede grond. De polders zijn buitengewoon geschikt voor akkerbouw. Landbouwtechnisch is er dus geen enkele aanleiding om een andere invulling aan de gronden te geven. Ook de grondprijs speelt een grote rol. De grond daar is

80.000 euro per hectare waard. Als agrariërs die grond moeten kopen en tegelijkertijd hun inkomen moeten behalen, levert dat nu al een spanningsveld op. Met een rente van 2% rente betalen ze 1.600 euro hectare alleen aan rente, terwijl het saldo per hectare niet eens veel hoger ligt. Dan is er niet veel ruimte voor een andere invulling.”

“Een andere invulling kan natuurlijk wel vanuit ander beleid worden ingezet. Het Bentwoud bijvoorbeeld was ook buitengewoon goede akkerbouwgrond. Maar, nu ligt er een mooi bos, al had ik persoonlijk liever gewild dat een dergelijk bos op minder goede landbouwgrond geprojecteerd zou zijn geworden.” Cor is het er mee eens dat het Bentwoud van belang is als groen uitloophed in de Randstad, maar haalt ook het volgende aan: “Andere gebieden waarin echt grote problemen zijn en waarvoor geen financieringsmodellen kunnen worden gevonden, zoals bijvoorbeeld het Restveengebied, laten we ‘stikken’. Probeer dáár een oplossing voor te vinden, en wellicht juist niet op plekken waar vanuit landbouwtechnisch oogpunt geen problemen zijn.”

“In mijn optiek zou de akkerbouwstructuur in het gebied versterkt moeten worden. Daarbij bedoel ik niet per se dat iedere agrariër de mogelijkheid zou moeten hebben voor een grootschaligere bedrijfsvoering, want het zal hier in het gebied nooit ‘Flevoland-akkerbouw’ worden. Het gebied ligt zo dicht tegen de stedelijke agglomeratie aan, ik denk dat er ondernemers zijn die daarop kunnen inspelen. Ik denk dat je hierdoor wat meer specifieke teelten of meer verschillende teelten kan krijgen.” Cor noemt als voorbeeld Boerderij Nellesteijn in Wassenaar: “die boerderij zit zo dichtbij Wassenaar dat zij hun melk voor een goede prijs kunnen ‘verkazen’ en kunnen verkopen aan de inwoners van Wassenaar”.

“Als je biologische teelten wilt stimuleren, moet je niet het land op zijn kop zetten of allerlei natuur gaan aanleggen. Je moet wel proberen om de verkoop van biologische producten te stimuleren. Bijvoorbeeld door middel van het oprichten van coöperaties tussen de boeren, al dan niet met de LTO, maar ook door het planologisch mogelijk maken van huisverkoop. Op die

manier kunnen agrariërs met een beperkter oppervlakte een betere prijs voor hun producten krijgen en een beter inkomen behalen.”

“Als een overheid faciliteert dat er meer rechtstreekse verkoop van gebiedseigen producten aan de omgeving kan plaatsvinden, dan gaat het vanzelf gebeuren dat er meer diversiteit in de teelten komt. Dat geeft overigens extra verrommeling van je landschap, vergis je daar niet in! Er is altijd wel wat ondersteuning nodig in de vorm van plastic tunnels of een stukje kas, maar dat geeft misschien wel een gewenst soort verrommeling?”

Lachend zegt Cor: Biologische bedrijven zijn altijd rommeliger dan strakke akkerbouwbedrijven.

Vergis je ook niet in de ambities voor biologische akkerbouw. De verschillen tussen de biologische gewasbestrijdingsmiddelen en de chemische gewasbestrijdingsmiddelen zijn qua werkzame stoffen vaak helemaal niet meer zo verschillend.”

Rol van de overheid

Cor: “Zorg dat je de plannen voor het gebied die nu door de agrariërs als bedreiging worden ervaren, niet continu een bedreiging laat zijn, maar weet ze om te draaien naar perspectieven voor de agrariërs. En als je dan een plan maakt, maak er dan een serieus en concreet plan van waarop zij hun toekomst kunnen baseren. Dat maakt het doorvoeren van veranderingen moeilijker, maar je moet wel rekening houden met de mensen die hun inkomen halen uit het gebied”

“Ik heb in het verleden veel planvorming gezien die uiteindelijk niet is doorgegaan doordat er te weinig financiële middelen beschikbaar waren om de plannen te realiseren. Ik zie gebeuren dat er wederom veel ambities zijn maar dat er weinig financiële middelen beschikbaar zijn om deze te bereiken. Ook plannen die niet doorgaan kunnen schadelijk zijn. Door onzekerheid kan het gebied aan economische kracht verliezen. Hierdoor vertrekken goede ondernemers. Als er binnen nu en 10 jaar een concreet plan ligt, kunnen zij hierop in ieder geval hun toekomst baseren. Dat kan uitkoop zijn of een wijziging van een bestemming waarmee zij nog steeds hun inkomen kunnen behalen, maar geef ze in ieder geval perspectief!”

“Ik geloof er niet zo zeer in dat de overheid nu een

doelstelling moet hebben om weer meer gronden in eigen handen te krijgen en het een andere functie moet geven. Laat dat maar vanuit particuliere initiatieven plaatsvinden. Biedt ondernemers een perspectief en mogelijkheden dat aansluit bij het open, agrarische gebied.”

“Er zijn al heel veel natuurgebieden en beheergebieden in eigendom van de overheid. Deze worden ingericht, maar na verloop van tijd verschuift het perspectief van overheden vaak ook naar andere dingen. Dan moet er weer gekeken worden naar hoe het recreatieschap bijvoorbeeld rendabeler kan worden gemaakt, en moet er gezocht worden naar andere invullingen van het gebied om de kosten af te dekken. Soms moet je de keuze maken dat niet alles wordt ingericht als groen of recreatie, maar moet er ook ruimte geboden worden om dat vanuit privaat initiatief te laten ontstaan. Als een akkerbouwer met 70% van zijn grond door middel van bijvoorbeeld huisverkoop zijn inkomen kan halen, waardoor ze de natuurinvulling/waterinvulling vanuit privaat initiatief op de rest van de grond kunnen invullen, dan zou mij dat een lief ding waard zijn.”

“Daarnaast is het enorm kapitaalintensief om als overheid gronden te gaan aankopen.

Normaal gesproken is er op de agrarische grondmarkt een transactiesnelheid van tussen de 1 tot 2%. Dat wil zeggen dat er elk jaar 1 tot 2% van het gebied op de markt komt en verkocht wordt. Als je geforceerd gaat aankopen, zoals DLG vroeger deed, jaagt dat de grondprijzen op. Er is dan een door overheden gefinancierd fonds nodig en de bereidheid van die overheden om daar veel geld in te steken. Afgezien van het feit dat je het rendement van de verpachting er nooit uit zal kunnen halen, moet je je afvragen of overheden bereid zijn om die kosten te willen maken? Ik ben daar niet van overtuigd. Als je dus niet naar een fundamentele functiewijziging wilt van het gebied, dus van akkerbouw naar bijvoorbeeld water, natuur of bos, dan zou ik nooit het instrument grondeigendom inzetten.”

“Het idee om twee of drie bedrijven op te kopen en de grond die daardoor vrij komt te herverdelen tussen de resterende agrariërs om zo ruimte te creëren om

B

akkerbouwers te faciliteren in een koerswijziging naar een natuurinclusiever bedrijfsvoering, met minder chemie, of bijvoorbeeld een pilot strokenteelt, wordt door Cor als niet kansrijk geacht: “Stel je koopt een bedrijf uit, een klein bedrijf van zo’n 15 hectare voor 8 euro per m². Dat kost je dan minimaal 4 miljoen euro. Waar komt dat geld vandaan en hoe ga je dat vermengen? Grondaankopen zijn ongelofelijk kapitaalintensief. De pachtprizen die je maximaal zou kunnen vangen zijn 1.600 euro, bij wisselteelt misschien 1200 euro. Dan praat je over 1,2% op de investering. Als je zulke majeure investeringen doet, dan moet je een afweging maken of er geen andere investeringen zijn die veel effectiever zijn voor het geld dat je hiervoor inzet. Als een overheid strategisch gaat ingrijpen wordt de prijs opgedreven en kost het al gauw 100.000 per hectare: het uitkopen van een bedrijf kost dan al 8 miljoen euro.”

“Je zou ten eerste een goede inventarisatie moeten doen naar het gebied. Hoe zitten de eigendomsverhoudingen, hoeveel eigenaren zijn er? Er zijn een stuk of 10 grote agrariërs in het gebied. Zo’n inventarisatie is ook nodig om precies te weten wat er bij hen speelt. Als tweede stap heel goed bedenken wat voor doelstelling je hebt. Is de doelstelling een transitie in de landbouw, of een recreatieve doelstelling gedreven vanuit het idee om het omliggende stedelijke gebied te versterken? Als derde stap zou je moeten bedenken of de vakkwaliteiten van de huidige agrarische ondernemers geschikt zijn voor het doel dat je voor ogen hebt met het gebied.

Energie, water en andere opgaven

“Ik ben van mening dat de uitwerking van de regionale energiestrategie geen invulling zou mogen krijgen in het gebied tussen de Rotte en het Bentwoud. Ik weet wel andere locaties die beter en geschikter zijn voor windmolens en zonneparken.”

“Iets wat de komende jaren zeker gaat spelen is de vergroting van de opvang van zoetwater. We hebben nu drie hele droge zomers gehad. In West-Nederland zijn we vooral ingericht om water af te voeren en om natte voeten te voorkomen, maar we moeten nu een slag gaan maken om te kijken naar hoe we zoet water meer en langer vast kunnen gaan houden zodat er minder

verdroging plaats kan vinden. Een technische oplossing heb ik nog niet voor de hand, maar in West-Nederland zou dit op verschillende plekken moeten worden gefaciliteerd. We hebben in het gebied natuurlijk al de Eendragtspolder, maar dat is in feite een overloopgebied voor wateroverlast en niet zo zeer een gebied voor wateropvang.”

Bij uitbreiding van glastuinbouw worden vaak zoetwaterbassins aangelegd. “De glastuinbouwlobby zet zich hier natuurlijk voor in, maar open land houdt uiteraard meer water vast dan een glastuinbouwgebied. Glastuinbouw betekent een versnelling van de afvoer van water, en het water dat vast wordt gehouden in de bassins wordt tevens vaak door de tuinders zelf gebruikt in tijden van droogte, waardoor zij per saldo minder vasthouden dan ze gebruiken. Dat geeft geen soelaas voor de rest van het gebied bij droogtevraagstukken.”

Over de Rotte-Rijn verbinding, die voorlopig toekomstmuziek blijft, zegt Cor nog: “Hoe zit het eigenlijk met de Rotte die verbonden zou moeten worden met de Rijn? Ligt het fysiek of bestuurlijk lastig om de twee verschillende waterschappen met elkaar te verbinden?”

Interview Arie van den Hoek en Jan van der Wel

Achtergrond geïnterviewden

Arie van den Hoek heeft samen met zijn vrouw een akkerbouwbedrijf in de Eendragtspolder en heeft daar 85 ha in gebruik. Arie teelt suikerbieten, spruiten, consumptieaardappelen voor de frietindustrie en tarwe. Jan van der Wel runt samen met zijn familie een akkerbouwbedrijf van in totaal 250 ha. Het zwaartepunt van het teeltplan bestaat uit pootaardappelen en uien. Het grootste deel van de uien worden al grotendeels gesorteerd en verwerkt voor in de schappen bij de AH of als schilbare producten voor verwerking door McDonalds. Pootaardappelen worden geëxporteerd naar 140 landen. Van der Wel is mede-eigenaar van deze coöperatie. Ook is er een biologische tak voor de spuitkoolteelt.

Bij beide bedrijven is voorzien in opvolging.

Beide bedrijven zien ook voldoende groei- en ontwikkelkansen voor de toekomst.

Interview

In het interview staan de volgende vragen centraal: wat leeft en speelt er in het gebied, welke opgaven signaleer je en welke zijn het meest urgent of hebben de grootste impact. Naast opgaven hebben we ook gevraagd welke kansen de geïnterviewde signaleert. Het interview is in geheel gericht op kansen en opgaven mbt. de landbouw(transitie).

De gang van zaken rondom het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte

Arie: "Jullie zijn al een tijd bezig met het gebied, maar we merken dat de specifieke kennis van de landbouw daarbij ontbreekt. Dat vinden we jammer. Bij een gebied als deze, waar de agrarische sector zo sterk vertegenwoordigd is, is het zo belangrijk om je goed te verdiepen in deze sector en ermee in gesprek te gaan vóórdat de planontwikkeling van start gaat."

Jan: "We krijgen nu het gevoel dat er een democratisch besluit moet worden genomen en daar moeten een heleboel mensen in worden gekend. En toevallig zitten daar nog een aantal boeren bij en dat zijn toevallig ook nog de belangrijkste grondgebruikers en grondeigenaren. Hoe kunnen we dat recht gaan praten,

met een interview? Daar wil ik me niet voor laten gebruiken."

Arie: "Ik begrijp Jan's reactie wel. Het gebeurt heel vaak dat er ontwikkelingen spelen en dat ze je aanhoren, maar vervolgens niets met je reactie doen. Dan wordt het vaak toch een plan over ons, zonder ons. Dat hebben we bij dit plan toch ook wel een beetje. In februari 2020 zijn we voor het eerst betrokken. Vervolgens is er tot oktober aan gewerkt en in die periode zouden ze ook in gesprek gaan met de agrarische sector. Dat is in die zes maanden niet gebeurd. Er is in die tijd geen agrariër gehoord. Terwijl we in het concept zagen dat er gewoon al over onze gronden 'beschikt' werd alsof het gronden waren van Staatsbosbeheer of andere overheden. Daar waren we echt boos over."

Huidige landbouw in de polders

Jan: "In de polders spreek je ongeveer van 20-25 boeren. Naar schatting hebben zeker zo'n 15 daarvan echt toekomstbestendige bedrijven en een efficiënte, zeer moderne bedrijfsvoering. Of ze kozen een andere route en zetten niet in op schaalvergroting, maar op intensivering en runnen er dan bijvoorbeeld een winkel naast. Het andere deel heeft vaak geen opvolging of boert in deeltijd, naast een andere baan. De buurbedrijven hebben dan vaak al het grootste deel van hun gronden overgenomen."

Arie: "Het is echt een akkerbouwgebied, er zitten geen veehouders. Het gebied is heel dynamisch en de meeste agrarische ondernemingen zijn echt volwaardig en levensvatbaar."

Jan: "Daarop aanvullend wil ik meegeven dat we hier in de droogmakerijen te maken hebben met gronden die tot de vruchtbaarste van Nederland behoren. Daarom kunnen we ons zo levensvatbaar ontwikkelen in dit gebied. Het gaat echt om ondernemingen, geen kleine bedrijven. Bij ons werken doorgaans zo'n 10 mensen."

Arie: Ik heb een bedrijf met een moderne bedrijfsvoering en met aandacht voor verduurzaming en de flora en fauna. We werken wel gangbaar, dus we werken met kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen. Daar worden wel steeds strengere eisen aan gesteld, wat prima is, zolang er maar sprake is van een gelijk speelveld. Iedere ondernemer is bezig om het bedrijf rijp te maken voor de toekomst. Daarbij kijken

B

we verder dan één jaar of één oogst. Je probeert te anticiperen op wet- en regelgeving op de eis van de consument, de wensen van de afnemer. Dat is een voortdurend proces.”

(Nieuwe) verdienmodellen

Arie: “Voor onze eigen bedrijven proberen we steeds mee te gaan met de ontwikkelingen. Het is niet zeker of schaalvergroting in hectares altijd noodzakelijk blijft. We proberen vooral ook te groeien op andere manieren. Bijvoorbeeld door ook een deel van de be- en verwerking van de producten erbij te gaan doen. Juist in een gebied waar de grond duur en schaars is, zoek je naar andere mogelijkheden. We zien beide genoeg mogelijkheden voor een toekomstbestendig bedrijf in dit gebied.”

Arie: “Er wordt door enkele agrariërs wel wat aan huis verkocht, met name uien en aardappelen. Er is een Farm Shop in Moerkapelle. Boer & Buurt die op de Voedselgaarde zit richt zich op de lokale afzetmarkt. Er zijn ook mensen die starten met een zorgboerderij. Zo is iedere ondernemer uniek en ontwikkelt zich op een unieke manier. Maar het moet wel bij je passen. Ik ben met mijn bedrijf ook bezig met de toekomst, maar op een andere manier.”

Jan: “Het zou heel mooi zijn als je je producten lokaal kunt afzetten, zodat je er een goede broodwinning aan hebt en daardoor aan minder grond voldoende hebt, maar zo werkt het niet. Ondernemers als Arie en ik hebben die schaal gewoon nodig, juist om te kunnen verduurzamen.”

Jan: “Ook in de bioteelt heb je die schaal echt nodig om het economisch rendabel te maken. We zijn daarom een samenwerking aangegaan met een ander bedrijf dat al biologisch teelde.”

Jan: “Als je biologisch gaat telen, gaat je productie omlaag. Dat betekent dat de productprijs omhoog moet om het te laten renderen. De consument wil wel biologisch, maar wil er eigenlijk nauwelijks meer voor betalen. Dat is een spanningsveld. Daar komt nog bij dat we ook op Europees niveau inzetten op verdere verduurzaming, bijvoorbeeld via ecoregelingen van het GLB, waarmee je meer premie krijgt als je meer punten scoort voor verduurzaming.”

Arie: “Ook wordt regelgeving rondom kunstmest en chemische middelen steeds strenger. Dat klinkt allemaal

mooi, maar daarmee naderen gangbare producten en biologische producten elkaar steeds dichter, waarmee biologische teelten economisch steeds minder renderen, zeker omdat de markt voor biologische producten ondertussen nauwelijks groeit.”

Natuur- en landschapsinclusieve landbouw

Arie: Natuur- en landschapsinclusieve landbouw zijn kreten die wat mij betreft veel te gemakkelijk gebruikt worden en het lukt jullie niet om mij duidelijk te maken wat daarmee bedoeld wordt. Ik ben al heel lang bezig om meer biodiversiteit op mijn akkers te krijgen. We zijn volop bezig met de bodem en het organische stofgehalte in de bodem, met bemesting op maat, met precisielandbouw, plaats-specifiek bemesten. Door het gebrek aan kennis over de landbouw hebben jullie niet door dat wat jullie verstaan onder natuurinclusieve landbouw iets is waar wij allang mee bezig zijn. Het is iets wat mijn afnemers van mij vragen; om met de natuur bezig te zijn en met de biodiversiteit op en rondom mijn bedrijf; om het bodemleven te stimuleren. We moeten werken met beslisbomen voordat we chemische middelen of kunstmest in mogen zetten en pas wanneer alle andere opties zijn gepasseerd. Die bodem betekent voor ons alles. Die grond is onze schatkist. We zijn ook al jaren bezig met kringlopen. Maar juist daar worden we in beperkt door de overheid. De dierlijke mest is voor ons belangrijk om organische stof in de bodem te brengen, maar juist het gebruik daarvan wordt door strengere regelgeving steeds verder aan banden gelegd.”

Landbouw en recreatie

Arie: “In de plannen die voor dit gebied worden geschetst, is het de bedoeling dat we straks recreanten moeten toelaten in betrekkelijk afgesloten polders, waar agrariërs dagelijks hun werk doen. Landbouw en recreatie gaat niet samen. We werken met grote machines. Er wordt 's nachts beregend. Er worden gewasbeschermingsmiddelen toegepast. Er wordt gemest, geoogst, land klaargemaakt. Er zijn volop activiteiten die soms 24 uur per dag doorgaan. Er is weinig ruimte om daar recreanten in toe te laten. De risico's en de juridische aansprakelijkheden zijn daarvoor veel te groot. Je kunt het niet vergelijken met een weidegebied. Dat heeft een veel groter

'knuffelgehalte' dan een akkerbouwgebied, al wordt daar natuurlijk ook met machines gewerkt."

Jan: "Die juridische aansprakelijkheid is niet te onderschatten. Wij rijden met grote machines, daar komt bagger vanaf op de weg terecht. Vervolgens glijdt daar een fietser of voetganger over uit en verwondt zich. Daar kunnen wij voor aansprakelijk worden gesteld. Dat kan niet. Wat wij daar doen is een economische activiteit, we proberen een bedrijf te runnen en dan word je in de uitvoering van je bedrijf belemmerd en in het ergste geval aansprakelijk gesteld. Landbouw en recreatie is echt moeilijk te combineren."

Arie: "Daarom staan we er ook vrij duidelijk in dat we in principe alle plannen die gemaakt worden voor wandel-, struin, mountainbike-, schelpenpaden of kanoroutes of wat dan ook die op of tussen de akkerbouwgronden moeten komen, de 'groenblauwe ribben', dat we die niet kunnen toestaan. Dat gaat gewoon niet, al zouden we het willen."

Jan: "Een voorbeeld; in de Eendragtspolder loopt nu een betonnen pad zó de polder in. Dan zijn er bewoners die dat pad recreatief gaan gebruiken. En die nemen dan een hondje mee en laten dat loslopen. Die hond rent zo de polder in en doet z'n behoefte in de polder. Dan oogsten wij onze uien en die gaan naar Albert Heijn en vervolgens worden ze afgekeurd vanwege een listeriabacterie. Ik zeg niet dat het van die hondjes komt, maar waar komt het dan vandaan? Ook qua voedselveiligheid kan akkerbouw niet samen met recreatie."

Jan: "Waar ik nog wel een mogelijkheid zie, is dat we langs watergangen bloemrijke akkerranden inzaaien om het landschap een beetje meer sjeu te geven, maar dat heeft wel effect op het verdienmodel, want dat kost grond en dus geld. Daar moet dan wel een beloning tegenover staan."

Arie: "De verschillende polders worden aan alle zijden afgegrensd door wegen die ook recreatief toegankelijk zijn. Alleen lopen die niet dwars door de polders heen. Als er iets mogelijk is, dan gaat het dus echt over een bloemenrand of een natuurvriendelijk oever aan de buitenkanten van onze percelen. En dan met name tegen het recreatiegebied dat al bestaat, dus tegen de Rottezoom."

De polders planologisch bestendigen als agrarisch gebied

Arie: "Het wijzigen van een bestemming wordt gedaan door een overheid. Die verandert een open gebied in een bedrijventerrein, een kas, in woningbouw of in groen. Er is geen boer die dat doet en die vraagt er ook niet om. Maar als de samenleving daarom vraagt, dan is dat zo. Dan moet er wel een oplossing voor gevonden worden en een goede schadeloosstelling komen. Het zou niet zo moeten zijn dat de landbouw in een transitie geduwd moet worden om het landschap recreatief aantrekkelijker te maken, om daar vervolgens mee te bewerkstelligen dat de bestemmingsplanmakers van het gebied afblijven. Dat is niet de verantwoordelijkheid van de landbouw en de agrariërs."

Jan: "We zitten in een gebied met heel vruchtbare gronden, goede landbouwgronden. En daar moet dan aan gesleuteld worden voor de recreatie. En dat terwijl het hier in de polders nu ook niet zwart ziet van de recreanten. Ze zijn er bijna niet. Zet dan in op de gebieden die al recreatief worden ontwikkeld. Dat gebeurt bijvoorbeeld ook met het Bentwoud."

Landbouwpilots

Jan: "Een pilot om nieuwe koersen en verdienmodellen voor de landbouw te onderzoeken heeft alleen maar zin als deelname vrijwillig is. Een gedwongen pilot werkt niet. Maar voor bedrijven met een omvang als die van Arie en mij zou het heel lastig zijn om mee te doen aan zo'n pilot, omdat we zoveel geïnvesteerd hebben in onze bedrijven. Het zijn echt miljoenenbedrijven. Er zou dan zo'n hoge vergoeding tegenover moeten staan wil het voor ons economisch haalbaar zijn om een deel van onze gronden daarvoor in te zetten, dat gaat gewoon niet gebeuren. Daar is gewoon niet genoeg financiering voor beschikbaar."

Jan: "Als je nu deze exercitie zou hebben met de landbouw van 40-50 jaar geleden, dan zou je deze stappen veel makkelijker kunnen zetten. Dan zouden de vergoedingen richting de boeren veel meer in verhouding zijn. Je zou dit misschien wel kunnen doen met de boeren die geen opvolging hebben. Maar dan gaat het om kleine gebiedjes, om postzegels. Ik denk dat het voor die 15 boeren die grote, toekomstbestendige bedrijven hebben gewoon geen haalbare kaart is, al zouden we het willen – en ik wil echt wel – maar die

B

hoge financiering maakt dat onmogelijk. Ik hoop dat je niet denkt dat we halsstarrig zijn. Van die boeren die niks willen. Want dat is niet zo. Ik denk dat je echt gezien moet hebben hoe we hier boeren om te beseffen dat de combinatie hoogproductieve akkerbouw en recreatie niet goed samen gaan. Ik nodig jullie daarom ook graag uit om te komen kijken op mijn bedrijf.”

Interview Gerard Bac

Achtergrond geïnterviewde

Gerard is werkzaam in de bouw en daarnaast in deeltijd, evenals zijn 3 broers, werkzaam in het ouderlijk akkerbouwbedrijf. Dit bedrijf van ongeveer 40 ha is gelegen tegen het Bentwoud aan en grenst aan de Rotte. Gerard springt met name in tijdens piekmomenten. Dit geldt ook voor de andere broers, die allen ofwel een eigen bedrijf runnen of een baan hebben. Het akkerbouwbedrijf van 40 ha is rendabel, maar levert onvoldoende op om meerdere gezinnen van een inkomen te voorzien.

Juist de positie als deeltijd-akkerbouwer maakt dat het voor Gerard makkelijker is om met wat meer afstand te kijken naar de agrarische sector in het gebied en werd daardoor gevraagd om als woordvoerder namens de agrariërs op te treden. In dit interview komen zowel de ervaringen vanuit de agrariërs uit het gebied als de eigen ervaringen aan bod.

Interview

Ervaringen planprocessen

Gerard: ‘Er heerst in dit gebied veel wantrouwen, richting overheden, plannenmakers. Dat komt niet uit de lucht vallen, maar heeft te maken met een lange geschiedenis van vervelende ervaringen, waarbij de agrariërs steeds het gevoel hebben dat ze niet of onvoldoende betrokken worden. Een voorbeeld was de planvorming voor het TenneT tracé. Dat was sterk top-down ingestoken. Ook een groot deel van de plannen voor het Ontwikkelplan landschapspark de Rotte wordt als een bedreiging gezien. Veel van de agrarische ondernemers zijn zelf eigenaar van hun gronden en toch was er in de conceptplannen al van alles ingetekend op diezelfde gronden en was niet duidelijk wat daarvan de status was. Na de bijeenkomst in Moerkapelle in februari vorig jaar, waarbij de conceptplannen werden gepresenteerd, hebben de boeren zich ‘verenigd’ en kozen één aanspreekpunt om beter om te kunnen gaan met dit soort processen.”

“We willen met een gezamenlijke reactie komen op het Ontwikkelplan en bespreken die ook met LTO Noord (de land- en tuinbouworganisatie) om ook een bestuurlijk advies te krijgen. We voorkomen dat we een te starre houding innemen. Het is niet zo dat

we niks willen of dat we niet willen praten. Maar we willen daarbij wél graag serieus genomen worden. Het is belangrijk dat de planvorming vanuit de agrarische ondernemers is ingestoken. Zij zijn immers grotendeels grondeigenaar. Nu is het zoeken naar een gezamenlijke richting, een positieve ontwikkeling. Maar er is nog geen dialoog geweest. Daar moet het wel mee beginnen.”

Zorgen over de draagkracht van het gebied

Gerard: “Oorspronkelijk was dit gebied veel groter, maar ontwikkelingen uit het verleden, voor woningbouw, logistieke centra, wegenbouw, etc. maakten dat er steeds meer landbouwgrond afging. Tegelijkertijd zie je dat de schaalvergroting in de landbouw wel gewoon doorgaat. Meer grond krijgen we niet, hier moeten we het mee doen. We zoeken daarom allemaal naar nieuwe mogelijkheden om toch te kunnen groeien. Sommige bedrijven zetten in op verder intensiveren of zijn een deel van de verwerking erbij gaan doen. Andere kunnen hun areaal nog vergroten door gronden te huren van agrariërs die zijn gestopt. Die grotere schaal geeft meer slagkracht en die slagkracht heb je in deze tijd gewoon nodig om te kunnen blijven investeren en daarmee je bedrijf te ontwikkelen. En uiteindelijk om te kunnen blijven bestaan.”

“Ondanks dat de bestaande agrarische bedrijven meestal wel gezond zijn, naderen we nu een grens. Je hebt als gebied een soort ondergrens. Een bepaalde kritische massa is nodig om faciliterende bedrijven in de benen te houden. We hebben nu nog maar zo'n 20-25 agrariërs in dit gebied. Dat is niet veel. Loonwerkersbedrijven zijn hier al weggetrokken. Dat rendeert niet meer. Ook mechanisatiebedrijven en andere landbouw-faciliterende bedrijven trekken weg. Je kunt dus niet oneindig grond van de landbouw af blijven knibbelen, ook niet voor recreatie. Dan zal je nog meer agrariërs verliezen. Ik maak me echt zorgen over de draagkracht van dit gebied.”

Landbouw in transitie

Gerard: ‘Veel mensen realiseren zich onvoldoende dat de akkerbouw al heel sterk in transitie is. Het gebruik van chemische middelen wordt steeds minder en er wordt steeds meer gebruikgemaakt van biologische

manieren om gewassen te beschermen. Wij als agrariërs richten ons juist ook op goed voedsel, gezond bodemleven en biodiversiteit. Voor goede producten en een gezonde opbrengst hebben ook wij daar belang bij. Ook zaaien we groenbemesters en zaaien we akkerranden in waarmee we naast natuurlijke voedingsstoffen in de bodem, bijdragen aan de stikstofopname waar in Nederland zo'n grote behoefte is. Verder doen een aantal agrariërs bijvoorbeeld mee aan een patrijzenproject. Er zijn van oudsher verschillende kluchten patrijzen die we graag in stand houden. Agrariërs vinden dat ook fantastisch. Naarmate het Bentwoud zich ontwikkelt, verwacht ik dat we ook steeds meer reeën zullen zien.

Kansen voor akkerbouw in combinatie met (meer) biodiversiteit en recreatie

Gerard: “De akkerbouwer van vroeger, die vier teelten had, zie je in mindere mate. Specialisatie is nodig om de bedrijfsvoering en het materieel er op in te richten. De één specialiseert zich in pootgoed, de ander in uien. Dat soort gewassen zijn gevoelig voor aaltjes. We telen dergelijke gewassen dan ook in wisselteelt, eens per vier jaar op dezelfde plek. Bij uien is de frequentie vaak nog lager, want daarbij is de aaltjesdruk nog iets hoger. De andere jaren telen we andere gewassen, meestal granen, maar dat levert niet zo heel veel op. Juist daar zit ook ruimte om meer gewassen te telen met een hogere biodiversiteit of die beter zijn voor de bodem, zoals stikstofbindende gewassen. Dat doen we nu overigens ook al. Zodra de tarwe geoogst is worden de akkers ingezaaid met groenbemesters (stikstofbinders), die groeien 10-12 weken en worden daarna omgeploegd. De grond is vervolgens 4 maanden in rust om in het voorjaar opnieuw te worden ingezaaid.

“Strokenteelt zien we nu niet als kansrijk, omdat het niet past in de bedrijfsvoering en het materieel dat we hebben, maar misschien dat dat in de toekomst anders wordt als er andere technieken worden ontwikkeld. Nu zie ik daar nog geen signalen voor.”

“De akkerbouw die we hier bedrijven, combineert slecht met recreatie. We werken met groot materiaal, verrichten spuitactiviteiten. Tegelijkertijd zien we een toename van recreanten. Als landbouw en recreatie elkaar letterlijk kruisen, kan dat erg gevaarlijke situaties opleveren. Het gaat nu al regelmatig bijna mis. Het is

B

wachten op een echt ernstig ongeval. Ook bagger op de weg kan gevaarlijke situaties opleveren. En wie is er dan aansprakelijk? Wat als er een ongeval gebeurt op de grond van een agrariër, bijvoorbeeld op een dam die grenst aan het fietspad? De discussie over wie dan aansprakelijk is wil je niet.”

“Het wordt echt een uitdaging naar de toekomst toe hoe die verschillende belangen vanuit de landbouw en recreatie over elkaar kunnen worden gelegd. Welke structuren zijn agrarisch nodig en waar zit ruimte voor een recreatieve of landschappelijke structuur? In het Ontwikkelplan zijn de nodige recreatieve verbindingen ingetekend dwars door de polder. Dit is niet te combineren, denk naast de veiligheid dan ook aan de vervuiling die recreanten veroorzaken en de diefstal van gewassen. We hebben hier nu al te maken met relatief kleine percelen, maar met dergelijke ingrepen raakt het nog meer versnipperd. De percelen die worden afgesloten van de rest worden dan bovendien minder waard.” En de schade voor de ondernemer in zijn bedrijfsvoering, die is immers gebaseerd en gefinancierd op het huidige areaal, is aanzienlijk. Dit kost ondernemers hun bedrijf wat vaak al generaties lang in de familie is.

De meeste kansen voor recreatie zie ik langs de bestaande structuur. Leg recreatieve routes al dan niet met beplanting aan langs bestaande wegen om de verkeersstromen te scheiden en zet in op akkerranden daar waar recreatief verkeer komt. Ook een goede begrenzing is belangrijk, zoals een hek of een natuurlijke scheiding van sloten. Ons bedrijf zit aan de Herenweg. Het is voor fietsers vaak onduidelijk hoe de route loopt, waardoor ze vaak zo rechtdoor ons erf op rijden. Nu zouden we een hek moeten plaatsen op ons eigen erf. Het hoeft niet eens dicht, maar maakt het voor recreanten wel duidelijk dat dat eigen terrein is.” Dit is de omgekeerde wereld.

“De Herenweg is trouwens een goed voorbeeld van een bestaande weg die je kunt combineren met een recreatief fietspad. Het gaat dan niet alleen over het laatste, noordelijke stuk, waar al een pad is aangelegd, maar over de gehele lengte. Daarmee voorkom je conflicten. Langs die weg ligt al een brede berm waar je zo een aparte fietsstrook aan kunt leggen en er zijn brede sloten, zodat mensen de akkers niet kunnen betreden.”

“Verder is het belangrijk dat agrariërs goed schadeloos worden gesteld. Bij het voorbeeld van de Herenweg is de berm al van de gemeente, maar als er voor de aanleg van recreatieve paden grond nodig is van agrariërs, dan is een vergoeding van de gangbare grondprijs niet voldoende. We krijgen hier niet meer grond, dus de groeimogelijkheden zijn hier beperkt. Als er grond wordt onteigend, dan moet daarvoor in de plaats investeringsruimte ontstaan om op andere manieren door te ontwikkelen.”

Vervolggesprekken

Gerard: “Als je nieuwe kansen voor de landbouw wilt verkennen, dan moet je heel goed gaan kijken naar dit gebied. Hoe functioneert het? Je kunt dit akkerbouwgebied niet vergelijken met andere akkerbouwgebieden, zoals Zeeland, de Flevopolder of de Wieringermeer. Elk gebied heeft specifieke kenmerken en specialisaties. De Flevopolder is bijvoorbeeld helemaal geoptimaliseerd voor de landbouw. Het heeft een ideaal grid. Je hebt daar grote kavels en doorgaande wegen waarlangs mogelijkheden zijn voor recreatieve paden. De tochten aan beide zijden scheiden de akkerbouwpercelen van het openbaar toegankelijke gebied. Het landbouwverkeer maakt gebruik van ventwegen. Dat is echt niet te vergelijken met de polders hier, met veel kleinere kavels en polderwegen, die door zowel recreanten als agrariërs worden gebruikt.”

“Daarnaast moet je goed kijken naar eigendom en economisch belang. Zonder gezond verdienmodel heb je geen bestaansrecht. Het moet dus heel duidelijk zijn wat het de agrarisch ondernemers oplevert. Ga met elkaar in gesprek. Als je als overheid wilt dat er meer bloemrijke akkerranden komen, dan moet duidelijk zijn wat je vraagt en wat je daar tegenover zet. Zo'n akkerrand vraagt niet alleen grond, maar moet ook beheerd worden, zodat er geen verkeerde onkruiden inkomen. Die kosten moeten vergoed worden. Niet via onzekere subsidies, maar door heldere afspraken te maken. Maar de uiteindelijke zeggenschap moet wel bij de agrariër blijven liggen. Als een agrariër beslist dat een akkerrand op een bepaalde plek dat jaar niet in het bouwplan past, dan moet er de vrijheid zijn om dat jaar geen akkerrand in te zaaien.”

“Het zou goed zijn als er een gefinancierd proces wordt

opgestart met agrariërs en experts. Met experts bedoel ik dan niet alleen landschapsarchitecten, maar ook juristen, agrarische en verkeerskundige experts. Ik zou er tot slot warm voor pleiten en jullie ook willen uitdagen om in de eindversie van de Verkenning een paragraaf te wijden aan zaken die door de agrariërs zijn benoemd. Wat is nou belangrijk voor de bedrijfsmodellen? Dus niet: “Er komen struinpaden”, maar aangeven dat het belangrijk is om daarover met elkaar in dialoog te gaan.”

Interview Gebruikersplatform Bentwoud

Achtergrond

Het Gebruikersplatform Bentwoud is op een alternatieve wijze geïnterviewd. Tijdens een digitale bijeenkomst van het Gebruikersplatform is de gelegenheid gegeven om – voor wie van de aangesloten leden dat wilde – datgene mee te geven aan deze Verkenning wat men graag wilde meegeven. Deze input is hieronder (anoniem) geclusterd per deelthema.

(Gebrek aan) regie

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Wat we vooral waarnemen de afgelopen jaren is het afnemen van de regie. Dat heeft geleid tot een ernstige vorm van verrommeling, zeker als je langs de A12 rijdt. Gelukkig zijn er nog mooie gebieden, maar als de verrommeling doorzet in het tempo van de afgelopen 10,20, 30 jaar dan staan ons en onze kinderen en kleinkinderen ernstige ontwikkelingen te wachten. Dus dat er nu nieuwe regie wordt gevoerd is heel erg goed. En dan eigenlijk het liefst regie op een zo groot mogelijk gebied. En als de provincie dat niet kan, doordat het beleid te versnipperd is over verschillende gedeputeerden, waterschappen, etc., dan moet een nieuwe minister van landschap en volkshuisvesting dat maar doen. Anders hobbelen we voort op de weg van een wijkje hier en een weggetje daar, een fabriekje hier en een bedrijventerrein daar, en met dozen links en rechts wordt het een steeds groter rommeltje. Het is nu teveel een strijd tussen harde en zachte waarden en dan winnen de harde waarden, dan wint asphalt. Die zachte waarden moeten worden behouden en daarom is regie noodzakelijk.”

N207-Zuid-Verlengde Bentwoudlaan

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “We zijn heel blij dat het initiatief voor deze Verkenning is genomen door de provincie. Er loopt op dit moment een plan om een autoweg tussen het Bentwoud en het Noordeinde aan te leggen, tussen Boskoop en Waddinxveen. We maken ons grote zorgen dat de ‘groene poot’ bij de overheid niet goed weet wat de ‘zwarte poot’ aan het doen is. Ik vraag daar aandacht voor. Vooral ook omdat is aangegeven dat er een alternatief is voor

B

deze weg. Een tweede argument is dat de provincie een weg wil aanleggen met provinciaal geld terwijl de opgave die hiermee wordt aangepakt ook met rijksgeld via rijkswegen kan worden aangepakt. Dat zijn twee belangrijke argumenten die ik wil meegeven.”

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Zoals bekend zijn de gebruikers van het Bentwoud en de Vrienden van het Bentwoud tegen de aanleg van de N207-Zuid. En dat mag in de verkenning opgenomen worden. Als de provincie alsnog vasthoudt aan haar voornemen de Verlengde Bentwoudlaan toch aan te leggen dan is ons voorstel om het tevens geplande RCP-Boskoop niet te situeren aan de westkant van deze weg, daar dit nog meer ruimte kost en ten koste gaat van de rust in het Bentwoud. In plaats daarvan stellen wij een ovatonde voor en situering van het RCP aan de westzijde, conform het voorstel van Kees Bot.”

Recreatieve verbindingen

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Er zijn studies gedaan naar het verbinden van de Rotte met de Oude Rijn en daar zijn steeds teveel complicerende factoren uit naar voren gekomen om dit haalbaar te maken. Nu is het echter een groot gemis dat de Rotte stopt ter hoogte van Moerkapelle. De wens vanuit de kanovereniging om de Rotte door te trekken tot het Bentwoud is groot. Bij de provincie zou een laagdrempeligere verbinding meegenomen kunnen worden in de overwegingen. Vanuit de kanovereniging kunnen wij meedenken over voorstellen die bijvoorbeeld het hoogteverschil van drie meter kunnen overbruggen. Volgens mij moet je daar uit kunnen komen, met de aanleg van kluunplaatsen.

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Ik ben het daarmee eens. Gemotoriseerd vaarverkeer kan dan geen gebruikmaken van die verbinding, maar dat zouden we ook graag willen weren uit het Bentwoud. Op die manier zou je er al kunnen zijn als je een sloot graaft en voorziet in kano-opstapplaatsen. Wat dat betreft is het denk ik goed om te kijken om wat er relatief snel en gemakkelijk gerealiseerd kan worden. Er is nu al veel mogelijk. Je kunt bijvoorbeeld al fietsen van het Bentwoud naar Rotterdam en ook wandelend zijn er opties. Die verbindingen kun je mooier en beter

maken.”

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Ook ik zou willen benadrukken dat ik er geen voorstander van zou zijn als er een vaarroute door het Bentwoud zou komen die ook door gemotoriseerd vaarverkeer kan worden bevaaren. Dat is een inbreng die ik graag wil meegeven.”

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Naast de vaarverbindingen zou ik ook graag de aandacht willen vestigen op fietsverbindingen; snelfietsroutes, doorfietsverbindingen en ook recreatieve routes. Hopelijk wordt ook de verbinding Rotte-Bentwoud aangelegd, dat zou ook al heel fantastisch zijn.”

Uitbreiding Bentwoud en in samenhang beschouwen met andere groengebieden

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Het is zo belangrijk om het Bentwoud, de Rotte en de droogmakerijen eromheen niet als verschillende gebieden te beschouwen. Voor de komst van het Bentwoud waren het ook geen gescheiden gebieden. Historisch gezien is er een duidelijke relatie. Het zou dus logisch zijn om ze in samenhang te beschouwen. Dat geeft ook kansen voor recreatieve verbindingen. Het is nu bijvoorbeeld erg lastig om van het ene gebied naar het andere te fietsen.”

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Een aanzienlijke uitbreiding van het areaal natuur (volume) zou heel wenselijk zijn. Het Bentwoud zou alsnog kunnen worden uitgebreid naar het oorspronkelijk plan van 2300 ha (i.p.v. de huidige ruim 800 ha). Ook recreatieve en robuuste ecologische verbindingen met andere gebieden, bijvoorbeeld met het Gouwebos, is een prioriteit.”

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Indien de grond tussen het Bentwoud en het toekomstige fietspad langs de onderweg bestemd zou worden als (nat?) natuurgebied, heeft dit de volgende voordelen:

- Een groter aaneengesloten natuurgebied (volume);
- Bentwoud meer naar oorspronkelijk plan van 2300 ha (i.p.v. ruim 800);
- Compensatie voor stikstofemissie;
- Grondwaterstand kan omhoog (voorkomen zoute

- kwel, en inklinken grond);
- Verbinding Rotterdam (Rottemeren) met dichtbij gelegen natuurgebied van serieuze omvang (spreiding drukte in het Bentwoud);
- Kostbare aanpassingen i.v.m. evt. aan te leggen Bentwoudlaan niet noodzakelijk;
- Eventuele natuurcompensatie i.v.m. aanleg Bentwoudlaan kunnen hier in worden meegenomen;
- Toegang Waddinxveen tot Bentwoud is makkelijker te realiseren;
- Makkelijker realiseren verbinding met Gouwebos.

Lid gebruikersplatform Bentwoud: “Probeer die mooie gebieden die we nog hebben ook op een zo mooi mogelijke manier met elkaar te verbinden. Het gaat dan natuurlijk om het verbinden van de Rotte met het Bentwoud, maar ook om het verbinden van het Bentwoud met de Driemanspolder ten westen van Zoetermeer en alle andere mooie gebieden in Zuid-Holland.”

Interview wateropgaven Rotte Noord en Bentwoud

Achtergrond

In het gebied Rotte Noord en Bentwoud bevinden zich twee waterschappen: Het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard (vanaf hier: HHSK) en het Hoogheemraadschap van Rijnland (vanaf hier: Rijnland). In dit interview zijn de volgende mensen geïnterviewd:

- Jeroen Grutters, werkzaam bij HHSK als gebiedsmanager
- Marit Meier, werkzaam bij HHSK als beleidsadviseur waterkwaliteit en ecologie
- Linda Frinking, werkzaam bij Rijnland als beleidsadviseur waterkwaliteit
- Chris Mudde, werkzaam bij Rijnland als projectleider gebiedsontwikkeling

Interview

Klimaatveranderingen en de beschikbaarheid van zoetwater

Het deelgebied Schieland van HHSK is bij de aanvoer van water aangewezen op de Nieuwe Maas en de Hollandsche IJssel. Bij langdurige perioden van droogte dringt zout zeewater via de grote rivieren steeds verder landinwaarts. Bij extreme droogte betekent dit dat er zelfs in de Hollandsche IJssel sprake is van een verhoogd chloridegehalte, oftewel verzilting. Het is dan niet meer mogelijk om vanuit de Hollandsche IJssel water in te laten om Schieland van zoetwater te kunnen voorzien. In deze perioden wordt er aanspraak gedaan op de Kleinschalige Wateraanvoervoorzieningen (KWA), een systeem dat zoetwater via verschillende waterwegen vanuit de Lek en het Amsterdam-Rijnkanaal via het gebied van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, naar Rijnland vervoert, waar het doorgevoerd wordt naar het Hoogheemraadschap van Delfland en HHSK. Het deelgebied Schieland en HHSK is hiermee in perioden van extreme droogte sterk afhankelijk van andere waterschappen.

Jeroen: “Er zijn verschillende scenario’s over wat ons in de toekomst te wachten staat, maar het staat vast dat door klimaatverandering droge zomers langer en vaker

B

gaan voorkomen. De verzilting van de Hollandsche IJssel zal doorgaan, waardoor de aanvoer van zoetwater gedurende de zomerperiode bemoeilijkt wordt, maar hoe groot de problemen zullen zijn, is lastig te voorspellen.”

Er kan op verschillende manieren worden omgegaan met het zoetwatervraagstuk. We bespreken een grootschalige, ingrijpende oplossing, maar ook meer lokale oplossingen.

Chris: “Voor de toekomstbestendigheid van het gebied ontcom je er ook niet aan om te kijken hoe je als polder je eigen broek op houdt. We moeten consequent naar hogere peilen en minder peilvakken, om zo een robuuster en flexibeler watersysteem te ontwikkelen.”

Marit: “Dat moet je sowieso doen! Maar dat is soms wel lastig, vooral in bestaande gebieden. Maar er zijn ook mogelijkheden, bijvoorbeeld aan de rand van het stedelijk gebied in Zoetermeer waar de vrij nieuwe wijk Rokkeveen ligt. Misschien zijn daar wel kansen om meer water binnenstedelijk vast te kunnen houden. Wij zijn nu nog niet zo gewend om ook in bestaande gebieden peilen aan te passen, maar een peilstijging of het hanteren van een flexibel peil in het stedelijk gebied zou betekenen dat je in het landelijk gebied van de polder ook meer water zou kunnen vasthouden. Toch verwacht ik dat meer water vasthouden alleen op termijn niet voldoende zijn. Dat heeft alleen betekenis voor die specifieke polder. Er kan geen grote winst uit behaald worden voor het gehele systeem.”

Linda: “Maar is dat erg? Je kunt het ook per polder bekijken.”

Marit: “Ik denk dat Rijnland daar nog wel uit komt. Maar bij HHSK hebben we echt een groot probleem als we op termijn minder gebruik kunnen maken van de Hollandsche IJssel. In 2018 ging dat nog maar net aan goed met de KWA.”

Marit: “We zijn bij HHSK aan het kijken hoe en waar we meer zoetwater kunnen vasthouden in het gebied. Op de langere termijn kunnen de Rotte- en het Ringvaartstelsel niet meer voldoende gevoed worden vanuit de Hollandsche IJssel. Dat is nu nog niet aan de hand, maar met het oog op het veranderende klimaat waarin droge zomers vaker en langer gaan voorkomen, hangt het wel in de lucht.”

Marit: “De meest ideale plek om grote zoetwaterberging te realiseren is volgens onze hydrologen ergens tussen

de Rotte en de Ringvaart, zodat deze twee boezems er beide uit gevoed kunnen worden in perioden van droogte. De Rotte ligt wat hoger dan de Ringvaart, hier zou het water naartoe gepompt moeten worden, maar de Ringvaart kan misschien al onder vrij verval gevoed worden. In oktober, wanneer er juist veel neerslag is, zou je dit gebied dan moeten vullen met water. Dat moet worden vastgehouden om in perioden van droogte te kunnen gebruiken.”

Marit: “Dit is een ander systeem dan het huidige waterbergingsgebied in de Eendragtspolder. De Eendragtspolder is een piekberging, die vult zich met water wanneer er wateroverlast dreigt te ontstaan, maar is niet bedoeld om water uit te onttrekken. Waar ik voor pleit is precies het tegenovergestelde, een voorraadberging die juist bijna altijd onder water staat maar alleen gebruikt wordt wanneer het heel droog is.” Het combineren van een wateroverlastberging en een watervoorraadberging is erg lastig. Chris: “Je kunt een piekberging niet altijd vol laten staan met water, want als je dan een piek dreigt te krijgen kun je het water nergens kwijt”.

Marit: “Het lijkt mij een razend interessante ontwerpopgave: een meer dat gaat droogvallen. In de winter zou het 2 tot 3 meter onder water komen te staan. Dat trekt zelfs broekbos of lisdodde niet. Blijven er ook bij de droge situatie poelen waar de vissen kunnen overleven? Het zijn vrij extreme dynamieken, maar die dynamiek in het systeem waardoor fosfaat kan binden aan de bodem en stikstof verdwijnt weer in de lucht. Deze mechanismen uit de natuur die we gewend zijn vanuit het rivierengebied kunnen misschien in de polder benut worden.”

Marit: “Als we een dergelijke voorraad waterberging achter de hand hadden, dan was het in de droge zomer van 2018 ook niet nodig geweest om via de KWA zoetwater naar het gebied te brengen.”

Linda vraagt of HHSK hier al aan gerekend heeft.

Marit geeft aan dat de ideeën nog heel vers zijn. Chris haakt aan: “Je moet heel goed gaan kijken naar het schaalniveau. Je hebt het over het gehele KWA-systeem, op welke plek zou zo'n zoetwaterberging dan moeten liggen? Je moet het op een landschappelijke macro-schaal zien uit te dokteren. Ik hoorde van onze hydroloog dat het water uit de Noordplaspolder

bij Bodegraven vandaan komt. Dan zou je daar een voorraadberging nodig hebben.”

Linda: “Ik weet niet in hoeverre er binnen Rijnland nagedacht wordt over het zelf maken van waterbergingen in het gebied. We hebben net een concept-rapport geschreven, de Blauwe Lens, waarin met een doorkijk naar 2100 wel gesproken wordt over het ten dele onder water zetten van bepaalde gebieden.

De KWA wordt daarin ook opgewaarderd, en er wordt gekeken naar het permanent maken van de KWA.”

Jeroen: “Wij zijn afhankelijk van het water dat wij doorgeschoven krijgen vanuit jullie waterschap en vanuit het Hoogheemraadschap van Delfland. Je kunt als HHSK streven naar ‘onafhankelijkheid’ met een groot waterbergingsgebied, maar je kunt ook vanaf een hoger schaalniveau naar de problematiek kijken en het goed regelen, zoals nu gebeurt met de KWA.”

De relatie tussen het landgebruik en het watersysteem

Zoetwater is essentieel voor de landbouw en ecologie in het gebied. Wanneer we het over de noodzaak van het realiseren van een zoetwaterberging hebben, merkt Chris op: “Dan heb je het over het huidige grondgebruik, met de huidige peilen en het huidige systeem”.

De glastuinbouw heeft strenge eisen voor het chloridegehalte, zij stellen een maximale chlorideconcentratie van 200 mg/liter. In het kleigebied zijn er sloten die ten behoeve van de ecologische kwaliteit een maximale chlorideconcentratie van 150 mg/liter kunnen verdragen. De huidige grenswaarde voor het inlaten van water bij verzilting is nu 400 mg/liter en op sommige plekken 600 mg/liter.

Jeroen haakt in op de opmerking van Chris: “We hebben dat zoete water nodig voor de doorspoeling van het systeem, maar het heeft ook vooral te maken met het feit dat dit een landbouwgebied is. Als we het over de echte lange termijn hebben, is het dan nog wel houdbaar om in dit gebied nog zulke gevoelige gewassen te telen? Waterschappen zijn terughoudend met dat soort uitspraken, maar wij zien door onze oogharen heen dat de landbouw in de toekomst hier mogelijk zou moeten veranderen.”

Linda nuanceert: “Aan de kant van Rijnland zijn er ook polder die niet ‘super zoet’ zijn. In de polder de Noordplas bijvoorbeeld, groeien ook aardappels die

bestand zijn tegen een chloridegehalte van 600 mg/liter. We hebben dus een redelijke marge. Momenteel wordt er in de landbouw ook al veel onderzoek gedaan naar wat voor verdienmodellen er bijvoorbeeld zijn met gewassen die een hogere zouttolerantie hebben.”

Chris: “Als je dan toch een landbouwtransitie in gang gaat zetten, kunnen dit soort kansen wel meegepakt worden.”

Jeroen: “Tegelijkertijd zitten er een paar kilometer buiten het gebied Rotte-Noord en het Bentwoud boeren die letterlijk het water aan de lippen hebben staan, en daar lukt het financieel ook niet om een transitie in gang te zetten. Het zou bizar zijn om in dit gebied, waar nog tot in de lengte der jaren intensieve landbouwbedrijven kan worden, wel grootschalig in te grijpen.

Jeroen: “En we moeten ook zaken tegen elkaar afwegen. Als je uitgaat van het huidige grondgebruik blijf je zoet water nodig hebben, dan moet je voor een X bedrag aan zoetwaterberging realiseren. Maar kan de landbouw naar wat minder zoet water toe, dan krijg je een heel ander bedrag. Je kunt aan verschillende knoppen draaien. Voor de komende 10 jaar is het enigszins te voorspellen, maar daarna worden de bandbreedtes groter. We moeten nu in ieder geval geen dingen doen die andere mogelijkheden in de toekomst weg zitten. In het ontwikkelplan voor Landschapspark de Rotte zetten we daarmee de eerste stap.”

Chris: “Ik denk dat de sleutel in de landbouwtransitie zit. Het akkerbouwgebied hier is best klein. Als je het hebt over andere vormen van landbouw of juist het doorstarten in conservatieve vorm, dan heb je een bepaalde schaalgrootte nodig: collega’s, loonbedrijven en toeleveranciers. Dat heb je ook nodig bij strokenlandbouw of andere vormen van landbouw. De landbouwtransitie zie ik als belangrijkste knop om aan te draaien. Alleen hiermee kun je een grootschalige functieverandering bewerkstelligen. Daarmee heb je ook de meeste kansen om het watersysteem als geheel op te krikken.”

Jeroen: “Daar ben ik het mee eens. Ik denk dat ook dat als voor een bepaalde richting kiest, bijvoorbeeld ‘we houden de landbouw zoals hij nu is’ dat je dan ook veel beter in kaart kunt gaan brengen wat dat betekent en wat dat maatschappelijk kost. Dan wordt het een reëler verhaal, en een verhaal dat ook bestuurders

B

willen en kunnen verkondigen. Nu is het nog te onzeker om te zeggen “de huidige landbouw kan over een paar jaar niet meer”, want dat weten we nog helemaal niet. Als je uitgaat van het huidige landbouwsysteem betekent dat wel dat je veel meer moet gaan investeren in bijvoorbeeld een voorraadberging of het op orde brengen van de KWA dan wanneer je flexibeler bent met de waterpeilen.”

Linda: “Naast de uitdagingen voor het agrarisch gebied is ook de ecologische kwaliteit van belang. Een systeem waarbij de chlorideconcentratie fluctueert van 600-1000 mg/liter is aquatisch ecologisch gezien niet het meest interessante water. Dat wordt een ‘net-niks’ ding met vooral riet, en geen mooi helder water waar bijvoorbeeld zeldzame waterplanten in kunnen groeien. Ook voor natuur- en waterkwaliteit wil je dus liever zoet water in het gebied hebben.”

Chris: “Maar als je in de polders meer water gaat vasthouden door het peil bijvoorbeeld een meter hoger te zetten, dan heb je ook een stuk minder last van zoute kwel.”

Kijkend naar kaarten over de verzilting van het gebied, lijkt het gebied Rotte-Noord en Bentwoud redelijk de ‘dans te ontspringen’. Rondom de polders zijn er veel sterker verziltende gebieden, maar tegelijk zijn er in Rotte-Noord en Bentwoud wel degelijk gebieden die verzilten.

Marit: “Op sommige plekken in de Zuidplaspolder hebben we te maken met zoute wellen, waar zout, ijzerrijk en fosfaatrijk water naar boven welt.”

Linda: “Polder de Noordplas, waar ook het Bentwoud inligt, is een gebied dat vrij zout is. Het is een vrij diepgelegen polder waar ook veel wellen in zitten. Maar met het vasthouden van water geef je meer tegendruk om die zoute kwel tegen te gaan.”

Maar wat betekent een flexibel waterpeil in een droogmakerij, dat sowieso een kunstmatig systeem is?

Chris: “Dat betekent dat je het peilbeheer omdraait. In een droogmakerij is het peilbeheer eigenlijk tegennatuurlijk, het tegenovergestelde van het klassieke peilbeheer. Het wordt in de winter laag gezet en in de zomer hoog gezet. In de zomer creëer je daarmee een hogere zoetwaterbel, en in de winter een lagere zodat agrariërs eerder met machines het land op kunnen en

de grond wat warmer blijft. Het huidige peilbeheer is dus volledig gericht op de akkerbouw. Als je een klassiek peilbeheer zou gaan hanteren, betekent dat dat het peil in de winter hoger zou staan, en in de zomer lager. Dat zou betekenen dat agrariërs pas later hun grond kunnen gaan bewerken.”

Chris: “In de diepe droogmakerijen is het verschil tussen het waterpeil en het maaiveld soms zelfs 2 meter. Die drooglegging is echt niet nodig. In de Haarlemmermeer speelt dezelfde discussie. De LTO zegt hier: we hebben altijd 2 meter drooglegging gehad, dus daar moeten we aan vasthouden. Het besef dat er hierdoor extra last van droogte in de zomer ontstaat, begint pas langzamerhand te groeien.”

Watersystemen koppelen

Chris: “Het Koppelen watersystemen is nooit een argument geweest om voorstander te zijn voor de Rotte-Rijn-Vliet verbinding. Het is niet kansrijk voor een robuuster watersysteem. De Rotte-Rijn-Vliet is puur vanuit recreatie gedreven. Er is nooit onderbouwd dat het een robuust watersysteem bewerkstelligt.”

Marit: “Het is niet gunstig voor de waterkwaliteit. De waterkwaliteit van Rijnland is op het punt van de verbinding slechter dan de kwaliteit van de Rotte.”

Jeroen: “Bovendien zou het een landschappelijk heel ingrijpend zijn. De Rotte ligt natuurlijk hoog in het landschap, en de verbinding zou dan in een lagergelegen weiland moeten worden gegraven. Dan moet je kades gaan maken rondom een uitgegraven Rotte.”

Marit: “Het zou wel een interessante denkoefening zijn er eens vanuit te gaan dat Rijnland en HHSK samen één waterschap zouden zijn. Wat zou dan het meest optimale watersysteem zijn?”

Chris: “Ik denk dat je dan gaan sleutelen bij het Zoetermeer, en niet per se in het gebied tussen de Rotte en het Bentwoud. Wij zijn daar bezig om de waterkwaliteit en doorstroming bij de plas te verbeteren vanuit KRW.”

Meekoppelkansen natuur, recreatie, landbouw

Marit: “Ik zie koppelkansen voor de transitie van landbouw naar meer natuur en recreatie. Ik denk dat het vanuit het waterschap geredeneerd ook de enige kans is om een natuurlijker en robuuster systeem

te creëren. Het is niet meer van deze tijd om als waterschap te zeggen: we gaan een polder onder water zetten. Dat moeten we samendoen; niemand krijgt dingen meer in zijn eentje in elkaar.”

Het Bentwoud en de urgentie om te kunnen recreëren in het landelijk gebied komt ter sprake.

Linda: “Om de openheid in het gebied te behouden waren er destijds ook plannen voor een ‘Bentwad’. Maar met bommen kon de grootste recreatiedruk worden opgevangen.”

Marit: “Het Bentwoud wordt nu erg gewaardeerd. Er zijn in deze regio zo weinig plekken waar echt in het landschap gerecreëerd kan worden. Zeker nu met corona merk je dat erg. Je bent aangewezen op je eigen directe omgeving, en het is overal ontzettend druk. Dat stukje groen of open landschap wat er nog is; het maakt niet uit hoe het ingericht wordt, of het nou water of bos is, als het maar toegankelijk gemaakt wordt!”

Maar het is moeilijk om de huidige akkerbouw te combineren met recreatie.

Jeroen: “Op het ontwikkelplan voor Landschapspark de Rotte zijn veel reacties vanuit de agrarische sector gekomen. Dat is begrijpelijk. Je kunt niet tegen elke bakker zeggen, wordt maar slager. Sommige bakkers zullen denken; dat lijkt me wel wat, maar anderen zullen denken: ik ben bakker. Duidelijkheid verschaffen is in het traject het aller belangrijkste.”

In de Zuidplaspolder hebben we ook meegemaakt dat er 20 jaar geleden gronden aangemerkt werden als natuur, en deze discussie loopt nog steeds.

Duidelijkheid verschaffen naar de ondernemers en bewoners is echt heel belangrijk. Als je een groot gebaar wilt maken, moet je dat ook een aantal jaar volhouden, ondanks dat we in een democratie leven. Dat is ontzettend ingewikkeld. Maar er is heel veel behoefte aan duidelijkheid, zodat ondernemers een goed plan voor hun toekomst kunnen maken.

Marit: “Maar daarom is het ook zo fijn dat de provincie op een grotere schaal gaat kijken naar wat waar nodig is.”

Waterkwaliteit

Marit: “De waterkwaliteit van de Rotte is nog steeds niet heel goed. Er worden nog steeds verhoogde

concentraties van bestrijdingsmiddelen en gif gemeten, afkomstig uit de landbouw.”

Linda: “In Rijnland hebben we twee KRW-waterlichamen, Polder de Noordplas en de nieuwe wateroverlastberging in de Driemanspolder. We hebben veel last van nutriënten en andere stoffen. Concentraties van zware metalen en bestrijdingsmiddelen in het water overschrijden allemaal de norm. Vooral de waterkwaliteit in de Noordplas is echt niet goed. In de nieuwe Driemanspolder gaan we heel bewust om met de waterkwaliteit. We zetten niet zomaar ‘de schuif open’ maar kijken naar de meest voedselarme momenten om water in te laten.”

Linda: “Het landelijk gebied is de grootste bron van de vervuiling, maar dit is voornamelijk historische belasting. De landbouw is inmiddels een stuk schoner geworden.”

Jeroen: “Zelfs wanneer de landbouw compleet uit het gebied zou verdwijnen, zal er nog jarenlang een achtergrondconcentratie aanwezig blijven in het gebied.”

Marit: “Het is voornamelijk fosfaat dat bijna niet uit de bodem te krijgen is. Stikstof kan door beplanting nog uit de bodem worden opgenomen.”

Er wordt tijdens het interview besproken of het opzetten van het peil van invloed is op het fosfaatprobleem.

Marit: “Het is lastig om te zeggen of het fosfaatprobleem erger wordt wanneer je het peil op gaat zetten. Over het algemeen komt fosfaatvrij wanneer er zuurstof verdwijnt of planten afsterven, maar het is erg afhankelijk van de waterbodem en de plaatselijke waterhuishoudkundige condities.”

Linda sluit aan: “Het onder water zetten van gebieden is niet per se gunstig voor je fosfaatprobleem.”

Marit: “Bij de Eendragtspolder hebben we bijvoorbeeld eerst de gehele bouwvoor moeten afgraven, omdat het bouwland daar niet zomaar onder water gezet kon worden. Het zou dan veel te gevoelig zijn voor algengroei. Wil je een gezond ecosysteem creëren, dan moet je aan de slag of heel erg veel geduld hebben voordat het zichzelf oplost, minimaal 30 jaar.”

Er zou ook met een soort ‘uitputtingsstrategie’ gewerkt kunnen worden in de aanloop naar een dergelijke ingreep toe, waarbij de landbouw wordt verboden om fosfaat toe te voegen aan de grond. De opbrengsten gaan dan steeds verder achteruit, maar is de

B

makkelijkste manier op fosfaat uit de bodem te krijgen. Marit: “Of kijken naar andere vormen van landbouw, zoals bijvoorbeeld een voedselbos. Dat werkt heel mooi, je stop niks in de bodem maar je plant bomen en haalt er alleen maar producten uit.”

Een flexibel Rottepeil

Jeroen: “De Rotte is een volledig artificiële rivier. Wanneer droogte verwacht wordt, wordt de Rotte gevuld om over voldoende zoetwater van goede kwaliteit te beschikken. Door bodemdaling ervaren sommige bebouwde boezemlandjes nu al wateroverlast als het waterpeil van de Rotte stijgt. Toch past deze stijging binnen de bandbreedte van het peilbesluit. Het verlagen van het Rottepeil zorgt voor problemen bij de veenkades, dorpslinten en de kades in de binnenstad. Dat we nu soms onvoldoende water hebben om de Rotte te kunnen doorspoelen is waar, maar of het helpt om het Rottepeil lager te zetten betwijfel ik. Er zou wel gewerkt kunnen worden naar een marge van 25 cm beneden het huidige peil. De bewoners van de boezemlandjes zouden dat in eerste instantie misschien prettig vinden, maar het zorgt ook weer voor versnelde bodemdaling. In potentie zou je dan ook de Rotte meer waterbergend vermogen kunnen geven. Het peil omhoog kan in ieder geval niet in de huidige situatie, omdat dit wateroverlast veroorzaakt bij de bebouwde boezemlandjes.”

Marit: “Als je iets wil doen om de Rotte robuuster te maken, dan zouden de bebouwde boezemlandjes wetlands moeten worden.”

Waterveiligheid

Rotte-Noord en Bentwoud behoren tot de laagst gelegen gebieden van Nederland. Wat betekent dit bijvoorbeeld voor de ambitieuze bouwplannen in de Zuidplaspolder?

Jeroen: “Wat ons betreft verschillen de bouwplannen in de Zuidplaspolder niet met andere bouwplannen in de Randstad. Het is misschien wel de diepste polder, maar 6 of 7 meter wateroverlast maakt in die zin ook niet zo veel verschil.

Chris: “Qua waterveiligheid wordt het risico bepaald door de waarde en het aantal mensenlevens in de polders. Die is al heel hoog.”

Linda: “Het gebied valt geheel onder dijkkring 14, dus er geldt overal hetzelfde risico.”

Jeroen: “Op een gegeven moment komt er in de toekomst, misschien over 100 jaar, een deltacommissaris die zegt: we stoppen volledig met investeren in de Randstad en gaan allemaal richting de hoge zandgronden. Maar tot die tijd kunnen wij niks anders dan zeggen dat er gewoon veilig gebouwd kan worden.”

Chris: “Er zou wel kunnen worden ingezet op klimaatadaptief bouwen.”

Jeroen: “En daarbij horen ook zaken als woningen op palen, amfibisch wonen, of ervoor zorgen dat wanneer je ergens gaat bouwen, je daar ook shelters ontwikkeld waar je in het geval van een dijkdoorbraak naartoe kunt vluchten.”

Proces, aanbevelingen en vervolgtraject

Marit: “We vinden het heel fijn dat de provincie gestart is met dit traject. Wij zijn vanuit het waterschap wel betrokken bij Landschapspark de Rotte, maar het is zo belangrijk om over de grenzen heen te kijken. We vinden het heel positief dat er nu een traject wordt gestart dat vanaf een hoger schaalniveau naar dit gebied kijkt.” Ook Jeroen benadrukt de belangrijke rol die de provincie in moet nemen in dit traject.

Marit: “Landschappen worden in hoog tempo volgebouwd. Er is echt behoefte aan meer regie vanuit het rijk.”

Jeroen: “Het is belangrijk om te denken in no-regret stappen. De toekomst is lastig te voorspellen. De eerste stap is om de verstedelijking, die vanaf allerlei kanten op het gebied af komt, tegen te gaan. We zien in dit gebied een recreatiedruk, er zullen maatregelen moeten worden genomen om te anticiperen op klimaatverandering, er is behoefte aan verkoeling, zwemwater, natuur, et cetera. Het huidige gebied is een landbouwgebied; er is nu nog van alles mogelijk. Als het gebied eenmaal verstedelijkt is, dan is er geen weg meer terug. Het gebied ben je dan kwijt en er zijn minder mogelijkheden om te sturen op het watersysteem.”

Jeroen: “Ga in gesprek met boeren over hoe zij hun toekomst zien. Zij en LTO snappen dat de landbouw op termijn gaat veranderen. Zo kunnen we samen ontdekken wat er wel en niet kan in het gebied.”

Chris: “Ik denk dat het kansrijk is om een onderzoek te doen in samenwerking met LTO om bijvoorbeeld een handelingsperspectief voor de agrarische sector

te maken. Daarin kan de provincie en belangrijke rol spelen. Houd daarbij de vraag: hoe belangrijk is het dat hier akkerbouw blijft?

Linda: "Maar wij als waterschap zouden ook moeten zeggen: kijkend naar de toekomst zien we dat het verzilt en we hier een zoetwaterprobleem hebben, waar we wat mee moeten doen voordat we er een functie aan koppelen. Als je agrariër bent en met die kaders iets kan doen, 'be my guest'. Als blijkt dat dat niet meer mogelijk is, dan moet er als overheid besloten worden om een transitie in te zetten naar iets anders."

Marit: "Ik denk dat het twee verhalen zijn die door elkaar heen lopen. Misschien dat je in sommige stedelijke gebieden en akkerbouwgebieden meer water kan vasthouden, maar als je echt een grote zoetwaterberging wilt, wat nu nog niet helder is, dan moet je iets groots doen. Dan zullen er functies gestapeld moeten gaan worden."

